

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
X. 1990
Josef Jelínek

O B S A H

Miroslav Červenka	Pohřeb Olega Suse	(1)
Václav Havel	Thriller	(2 ÷ 6)
Jan Trefulka	Už to tak asi bude	(7 ÷ 10)
Ivan Klíma	Milý pane Seiferte!	(11 ÷ 12)
Lenka Procházková	O Velikém básníkovi	(13 ÷ 23)
Eda Kriseová	Cikánská královna	(24 ÷ 42)
J. Hradec	Hodnota jednoho svědectví	(43 ÷ 63)
Petr Kabeš	Listopadky	(64 ÷ 66)
Milan Šimečka ml.	Morbídna poviedka	(67 ÷ 75)
Ludvík Vaculík	Kam utéct?	(76 ÷ 85)
Milan Uhde	Pravda o malém muži	(86 ÷ 88)
AZ	Pláč socialisty-vzdělance	(89 ÷ 95)
AZ	Pohled zevnitř	(96 ÷ 101)
Milan Jungmann	Pocity z nitra Bohumila Říby	(102 ÷ 110)
/KO/	Více než 13 řádky o	(111 ÷ 112)
Milan Šimečka	O habánech	(113 ÷ 115)
Ludvík Vaculík	Výletní říční loď	(116 ÷ 118)

Listopad 1984

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H

Miroslav Červenka	Pohřeb Olega Suse
Václav Havel	Thriller
Jan Trefulka	Už to tak asi bude
Ivan Klíma	Milý pane Seiferte!
Lenka Procházková	O Velikém básníkovi
Eda Kriseová	Cikánská královna
J. Hradec	Hodnota jednoho svědectví
Petr Kabeš	Listopadky
Milan Šimečka ml.	Morbídna poviedka
Ludvík Vaculík	Kam utéct?
Milan Uhde	Pravda o malém muži
AZ	Pláč socialisty-vzdělance
AZ	Pohled zevnitř
Milan Jungmann	Pocity z nitra Bohumila Říhy
/KO/	Více než 13 řádky o
Milan Šimečka	O habánech
Ludvík Vaculík	Výletní říční loď

Pohřeb Olega Suse

Miroslav Červenka

Brněnský hřbitove z trávy a kamene,
podivné semeno do tebe sejeme,

znavené, zčernalé, zjizvené.

Cosí tu přečnívá, rakví se tlačí ven.
Osina drsnosti? Na ~~prá~~ vlas ztenčený sten?

Tupý kůl, na nějž byl narážen?

se mi zanítil ukazovák na pra
psacím stroji přestala až
dním prstem toto vytukal mažu
potvoru hněsavou máčím obváz
poslat Ti konečných stran 1-25
ad geneze jsem zamastil pár
stran a vzdal
sakra a to porto!
i finančně chápej co mne odvá
od práce dceř s manželem do Rakou
dva tzv. správní poplatky bral
ždou blbost ke korektuře a
zadlužil jsem se až po krk
abys nakouk za kulí Sussyfos

Od rodných pahorků snesení do ssuti,
jen co štěrk beze jmen budeme zvednutí

pod paty neznámých kňenutí.

Václav Havel

Přede mnou leží slavná "Okkultní filosofie" Jindřicha Kornelia Agrippy z Nettlesheymu a já čtu, že požití živého /pokud možno ještě tlukoucího/ srdce dudka, vlaštovky, lasičky nebo krtka dává člověku dar věšteckých schopností. Je devět hodin večer a pouštím rádio. Hlasatelka čte suchým, věcným hlasem zprávy: Paní Indíru Ghandhiovou zastřelili dva Sikhové z její osobní stráže. Z vodní nádrže na Visle byla vylovena mrtvola pátera Popieluszka, uneseného důstojníky polské policie. Je organizována mezinárodní pomoc Etiopii, kde hladomor ohrožuje milióny lidí, zatímco tamější režim investuje téměř čtvrt ~~mili~~ miliardy dolarů do oslav svého desetiletého trvání. Američtí vědci vypracovali projekt stálé observatoře na Měsíci a lidské výpravy na Mars. V Kalifornii bylo jednomu děvčátku úspěšně transplantováno srdce paviána, proti čemuž vznesly protesty různé spolky na ochranu zvířat.

Dávné mýty nejsou zajisté jen realizací archetypálních obrazů kolektivního lidského nevědomí. Jsou však nepochybně i tím. Mnoho tajemství bytí i člověka, mnoho jeho temných vidin, obsesí, tužeb, tušení, nejasného "před-vědeckého" nebo "mimo-vědeckého" vědění a možná mnoho důležitých metafyzických jistot je zřejmě ve starých mýtech zašifrováno. Ty mýty přirozeně přesahují své tvůrce: skrze jejich tvůrce promlouvalo cosi vyššího, cosi mimo ně, cosi, co oni sami ne dokázali asi plně pochopit a pojmenovat. Autorita, kterou měly mýty u lidí starých kultur, svědčí o tom, že tato vyšší moc, ať už je jí cokoliv, byla kdysi pociťována a uznávána obecně. Zůstaneme-li u jungovské interpretace mýtů, pak je zřejmé, že mýty vnášely i jakýsi částečný nebo prozatímní "pořádek" do složitého světa nevědomých tušení, neprokazatelných jistot, skratých instinktů, vášní a tužeb, patřících bytostně k lidské duši. A že autorita mýtů vykonávala nad těmito silami lidského nevědomí cosi jako "kontrolu" či "dozor".

Novověká civilizace zbavila staré mýty jejich autority. Vsadila na chladný, deskriptivní karteziánský rozum a uznává jen myšlení v pojmech.

Nechce se mi věřit, že by celá tato civilizace byla jen bludným ramenem dějin a osudným omylem lidského ducha. Spíš asi představuje jen nějakou nutnou fázi, kterou musí člověk a lidstvo projít a kterou člověk - pakliže ji přežije - posléze na nějaké vyšší úrovni, bez současné fáze ovšem nemyslitelné, překoná.

Ať už je tomu ale jakkoliv, jisté je, že celá tato racionalistická orientace nové doby, rezignujíc na autoritu mýtů, podléhá velkému a nebezpečnému klamu: zdá se jí, že není ani oněch vyšších a temných mocností, ať už v lidském nevědomí nebo v záhadném vesmíru, kterých se mýty jakýmsi způsobem dotýkaly, o nichž svědčily a jejichž relativní "kontrolu" zajišťovaly. Dnes převládá názor, že vše lze tak zvaně "rozumně vysvětlit", logickým popisem bdělého rozumu. Nic temného není - a pokud něco temného je, pak je třeba na to vrhnout paprsek vědeckého poznání a přestane to být temné.

Je to ovšem opravdu jen grandiózní sebeklam moderního ducha. Tisíckrát totiž může toto tvrdit, tisíckrát může popírat onu "odvrácenou tvář" světa a lidské duše, nikdy ji tím však nezruší. Zažene ji pouze ještě hlouběji do stínu. Dosáhne maximálně toho, že celý ten složitý svět skrytého si nalezne své zástupné, zamaskované a ještě víc matoucí způsoby projevu. Že "pořádek", který do tohoto světa vnášel kdysi mýtus a díky kterému měl člověk aspoň mírný přehled o jeho mocnostech a aspoň omezenou kontrolu nad nimi, zmizí spolu s mýtem a že ony "noční síly" budou působit nadále už zcela chaoticky a nekontrolovaně a že budou vždy znovu konsternovat člověka svou - pro něho už zcela nevysvětlitelnou - přítomností, prosvítající moderním rouchem, do něhož se skryly. Ale nejen to: s temnými mocnostmi byly pohřbeny - jako vlastně taky temné - i mocnosti dobré: Olymp byl zrušen jako celek - se svými potměšilci i svými spravedlivými. Takže už není ani nikoho, kdo by zlo trestal a strašidla odháněl. Dobro má ve své zdvořilosti tendenci vzít tenhle velký pohřeb vážně a vymizet; zlo naopak cítí, že nadešla jeho chvíle: lidé na ně totiž přestali věřit.

Dodnes nechápeme, jak mohl velký a civilizovaný evropský národ - nebo aspoň jeho značná část - podlehnout ve 20. století podivné fascinaci jedním směšným a zakomplexovaným maloměšťákem, uvěřit jeho

pseudovědeckým teoriím a jeho jménem hubit národy, dobývat kontinenty a dopouštět se neuvěřitelných krutostí. Pozitivistická věda, včetně marxismu, nabízí rozmanitá vědecká vysvětlení tohoto záhadného úkazu. Tato vysvětlení však jeho neuvysvětlitelnost spíše zdůrazňují, než odstraňují. Neboť "objektivní" chladný rozum, který k nám z těchto vysvětlení promlouvá, vlastně jen podtrhuje podivný nepoměr mezi sebou samým - jako mocností, pro tuto civilizaci údajně rozhodující - a oním davovým šílenstvím, nemajícím s žádným rozumem nic společného.

Ano, s tradičním mýtem byl pohřben i jakýs takýs "pořádek" v temné oblasti našeho bytí. A to, čím se nevodobý rozum pokouší tento pořádek nahradit, resp. to, v čem nalézá tato temná oblast /nebo aspoň některé její síly/ svůj "náhradní pořádek" a "moderní výraz", se ukazuje stále znovu jako scestné, falešné a zhoubné, protože vždy jaksi pokoutní, náhražkovité, bez kořenů, bez ontologie i bez morálky, ba dokonce až směšné tak, jako kult Nejvyšší Bytosti za francouzské revoluce, kolektivistický folklór totalitních systémů nebo jejich oslavně realistické umění.

Připadá mi to tak, jako by pohřbením mýtu bylo rezignováno na osvědčenou stáji, v níž byla po tisíciletí držena záhadná zvířata lidského nevědomí, tato zvířata jako by byla puštěna na svobodu - v tragicky mylném přesvědčení, že jde pouze o přeludy - a nyní tedy pustoší krajinu. Pustoší ji a zároveň si vytvářejí z své "náhradní stáje" v místech, kde bychom to nejméně očekávali, například v sekretariátech moderních politických stran. Tyto svatostánky moderního rozumu jim přitom propůjčují svou výbavu a autoritu, takže pusté plenění je posléze zaštitěno nejvědecktějším názorem na svět. Lidé tuto hrůzu začínají chápat obvykle až ve chvíli, kdy je už pozdě: totiž v okamžiku, kdy zjišťují, že tisíce jejich bližních bylo vyvražděno z důvodů naprosto iracionálních. Iracionalita v převleku strážlivého rozumu a vědeckého výkladu o nevyhnutelném chodu dějin, který si žádá milióny obětí v zájmu šťastné budoucnosti miliard, se zdá být podstatně iracionálnější a tudíž nebezpečnější, než iracionalita přiznávající se mýtem k sobě samé, přizpůsobující se v něm imperativu "kladných mocností" a obětující převážně aspoň zvířata. Démoni si prostě dělají, co chtějí, zatímco bohové se plaše skrývají v posledním útulku, který jim byl vykázan a který se nazývá "lidské svědomí". A tak nakonec krvelačnost, převlečená za nejvědecktější světový názor /učící ostatně, že svědomí je třeba podříditi dějinné nutnosti/, vrhá do Visly Jana Nepomuckého dvacátého století. A jeho národ svého mučedníka okam-

žitě ve své duši kanonizuje.

Zprávy, které náhoda svedla do jediného zpravodajství a další náhoda propojila s Agrippou, se mi náhle stávají čímsi víc, než jen běžným zpravodajstvím ze světa: vnímám je jako rafinovanou koláž, která nabývá dimenzí symbolu, obrazu, šifry. Nevím, jaké skryté poselství je obsaženo v tomto bezděčném artefaktu, který by se mohl jmenovat "Thriller" podle slavné Jacksonovy písničky. Cítím jen, že tu náhoda - tento velký básník - koktá cosi nejasného o zoufalství dnešního světa.

Marxističtí démonologové nejprve píší v polských novinách, že Popieluszko je černý mág, pořadající za asistence Dábla v kostele Svatého Stanislava Kostky ve Varšavě černé mše antikomunismu; jiní vědečtí marxisté ho v noci přepadají, bijí, vraždí a vrhají do Visly; další "vědci" na ploše šestiny světa pak tvrdí, že se za tím činem skrývá přestrojený Dábel, totiž CIA. Je to celé ryze středověká historie. Jenomže jejími aktéry jsou scientisté, lidé zaštiťující se vědou a vlastníci údajně vědecký světový názor. O to je ta věc ovšem šílenější. Démoni jsou vypuštěni ze stáje mýtů a pitvorně se převlékají za počestné muže dvacátého století, kteří nevěří na strašidla. Sikhové se už ani nepotřebují převlékat za vědce. Cítí se být - tváří v tvář tomuto modernímu světu a s moderními samopaly v rukách - nástrojem Prozřetelnosti: trestají přece jen v souladu s dávnou věštbou znesvětitelku svého Zlatého chrámu. Hinduisté vzápětí vyvražďují a zaživa upalují Sikhy, jako by se na vraždě paní Indíry podíleli všichni do jednoho. Jak je to všechno možné ve století vědy a rozumu? Jak to věda a rozum vysvětlí? Jak to jde dohromady s kolonizací Měsíce a přípravou cesty na Mars? Jak to souvisí s věkem schopným transplantovat lidem srdce paviána? Nechystáme se na Mars s tajnou nadějí, že své demony necháme na Zemi a tím se jich zbavíme? A kdo má vlastně srdce paviána: to malé děvčátko v Kalifornii - nebo ethiopská marxistická vláda, stavějící svá mauzolea v době hladomoru, důstojníci polské policie či Sikhové z osobní stráže indické ministerské předsedkyně, která hyne - díky jejich víře v sílu dávných věštek - jako starověký císař rukou svých služebníků?

Zdá se mi, že člověk má to, čemu říkáme lidské srdce, ale že má v sobě i cosi z paviána. Moderní doba ruší tato podobenství, ze srdce dělá pumpu a přítomnost paviána v nás prostě popírá. A tak se znovu

a znovu stává, že tento oficiálně neexistující pavíán řadí nepozorován, ať už v převleku za osobní stráž političky nebo v uniformě nejvědeckější policie dějin.

Moderní člověk, tento spořádaný úředník světového Veleúřadu, lehce frustrován krachem svého způsobu poznání světa, vypíná posléze videorekordér s Majkem Jacksonem, hrajícím upíra na nejprodávanější videokazetě v dějinách světa "Thriller"/, a jde do kuchyně, aby vyjmul z termosky - za zády všech spolků na ochranu zvířat - ještě teplé srdce dudka a pojedl ho ve snaze být obdařen darem věštby.

/Napsáno na žádost Hessenského rozhlasu pro jeho cyklus o problematice mýtu/

Jan Trefulka

U ě t o t a k a s i b u d e

že se od jistého, přesně definovatelného okamžiku naší historie nedovedeme s ničeho doopravdy radovat, být doopravdy pyšní, těšit se z úspěchu zdejších rodáků. V této atmosféře událost, která by za normálních okolností byla důvodem k celonárodní oslavě, radosti a radostručinění, událost, jež se v životě národní kultury přihodí jednou za desítky let, zapadne ve všeobecné lhostejnosti, neohutí k veřejným podnikům, omrzlosti z nekonečných duchaprázdných projevů k oslavě nekonečného sledu různých výročí. I kdyby nakrásně oficiální místa vydala pokyn "k uskutečnění oslav udělení Nobelovy ceny Jaroslavu Seifertovi" - stejně by hlavní oslavencem musela být v projevech příslušných činitelů "prozíravá kulturní politika" nebo cosi podobného. Koneckonců je možná doba, že se všechno stalo tak, jak se stalo. Národ u obrazovek viděl laureáta na nemocničním lůžku v rozhovoru s ministrem kultury; kolik diváků může vědět, že básník je také signatářem Charty 77, kolik může vychutnat absurdnost situace, kolik čtenářů si povšimne nepřítomnosti oficiálních zástupců Svazu čs. spisovatelů, nebo absence blahopřání nejvyšších stranických představitelů? A tak si nanejvýš povzdychnou a přijmou jako trpký fakt, že básník, opravdu čtený, skutečně lidový a národní, jehož knížky stojí v jejich knihovnách mezi díly klasiků, se musel zapojit do stejně potupné, všednodenní hry, jakou hrají oni sami.

Ale i mnozí z těch, kteří si všimli nebo vědí, že to není pravda - a aniž by věděli, co nový laureát u příležitosti převzetí ceny řekne nebo napíše - s lítostí uvažují o tom, že by český nositel Nobelovy ceny měl být snad nezakřivenější povahy a fyzicky bojeschopnější, aby na mezinárodní fóru dokázal dramaticky a přitom historicky, politicky i filozoficky fundovaně vyličít naši kulturní bídu a vyslo-

vit naše úzkosti o budoucnost české kultury.- Ještě jiní se domnívají, že k volba snad nebyla nejšťastnější prostě proto, že básně Jaroslava Seiferta jsou příliš české, tak úzce svázané s melodií a duchem jazyka, že jsou nepřeložitelné. Vždyť už snad i na Moravě zní Seifert jinak než v Praze a představit si Seifertovy verše ve slovenštině je skoro nemožné.

Myslím si, že samozřejmost všech těch nepříznivých okolností, rozpeků a námitek je jenom zdánlivá. Ano, pocta Jaroslavu Seifertovi a jeho prostřednictvím české poezii a literatuře přichází v době, kdy česká kultura a zejména literatura je zas jednou ve smutném stavu vnucené nehybnosti, hypnotického spánku, v němž sotva udržuje nejnutnější životní funkce, je na to tak špatně, že ani o díle a osobnosti laureáta Nobelovy ceny není možné svobodně a otevřeně psát. Kepsalo se ani o Miloskovi, ani o Canettim. Bude mít lepší příležitost, možnost a chuť vyjádřit své myšlenky Jaroslav Seifert? Sotva, ale snad jsme se už mohli z minulosti poučit, že ani v době jako je tato není dobré ukládat umělci národní osud jako povinné téma. Třeba ví o věcech důležitějších.

Až příliš přímočaře a jednorozměrně spojujeme Seifertovo jáno a typus jeho poezie s melodičností, českou zpěvností, šťastnou lehkosýslností a koketní nostalgií. Pod povrchem jeho veršů plyne hlubinný proud, který by mohl být dobře srozumitelný a přitom jedinečný i v evropském kontextu, kdyby ovšem na něj editoři a překladatelé narážili a zvýraznili jej. A není dnes v evropské poezii, co vím, básníka, který se staví ke světu tak beze všech komplexů, který by tak samozřejmě, bez pomoci intelektuální spekulace nebo náboženské víry, dokázal nevpuště do svého díla děsy a běsy, pro něhož vědomí lidského konce není všudypřítomnou hrozbou, ^{ter} že deformuje vnímání světa, ale okrajovou epizodou se smutně úsměvným podtextem a sebeironickým ohlédnutím. Uvědomae si jenom, že smrtelnostné bludiště Franke Kafky, temné, nevyzpytatelné, neprobádatelné, je též Praha, tytéž barokní paláce, jejichž oblé linie mají pro Seiferta takřka hmatatelnou hebkost ženské plati a jejichž zákoutí, římsy, portály, nádvoří a zahrady mu zpívají o lásce a o lidské touze po harmonii. A není to jenom tzv. básnická oslava města a života, jak se často říká a jak jí píšou básníci třetího řádu. Je to neodmyslitelná, podstatná součást Seifertova pohledu na svět, jeho, chcete-li, filozofie, kterou ovšem nezkonstruoval rozum, ale která bytuje v jeho ~~xxxixix~~ srdci. Bytostně se brání tomu, aby v narození a smrti, v příchodu z nebytí a odchodu do nebytí viděl klíčové momenty lidského života, jež určují úhel pohledu na jeho průběh, jak je tomu u většiny myslitelů i básníků. Pro Seiferta je principiálně rozhodující sám život, který má být prožítý svobodně a plně, v lásce

a laskavosti, v odvaze i slabosti, s maximální možnou tolerancí a schopností odpouštět. Toto Seifertovo východisko lze snad nejnázorněji demonstrovat na příkladu z jeho vzpomínkové knížky. Je tam krátká zmínka o dramatu, které prožil v jednom dni pražského povstání v r. 1945. Před jeho očima vraždí vojáci nacistické armády bojovníky i náhodné chodce na Masarykově nádraží, Seifert je zajatý a vedený před hlavně pušek. S údivem nad sebou samým vypráví, že ani v té chvíli, kdy už takřka stál u zdi, nedokázal myslet na smrt. Vzpomněl si na rodinu, která byla doma v bezpečí, snědl starý sýr, který chvíli předtím sebral z německých zásob a vytavil si, jak sám říká, nesalonní obrázek, který jako chlapec viděl namalovaný na nedalekém veřejném náchodku. Nic víc. A nebyla v tom ani lhostejnost, ani statečnost, Seifertovi prostě jeho vnitřní uspokojení ~~prostě~~ nedovolilo prožít okamžiky děsu před smrtí, často líčené v literatuře/vzpomínám nazátkou na Sartrova sugestivní a jistě autentickou povídku Žeď/. Kapadlo mě teď co si možná málo případného a snad i nepřipustně odlehčeného, ale přesto: kdyby před popravčí četou stál náš ^{úv} ~~naš~~ národní nehrdina, byly by jeho myšlenky sice ještě méně salonní, ale v podstatě stejného druhu. Pro Seiferta není mezi bytím a nebytím žádná spojení, nedovoluje nicotě, aby mu zasahovala do života: dokud jsem na světě, je svět nádherný i se všemi hrůzami a smutky, i když stále omezilo můj fyzický pohyb a můj život se děje ponejvíc ve vzpomínkách.

Časnosti světská, dej si podíl,
 třeba i nespravedlivý.
 Nešťastný, kdo se nenarodil,
 šťastný, kdo hryže do skývy.
 Vzduch je tak sladký, těch pár doušků
 nezahalím si v tmavou roušku,
 i když je všechno vírem plev.
 Nešťastný, kdo se nenarodil,
 a šťastný, komu teče krev.

Úvahy kolem odlišností povah jednotlivých národů mi připadají příliš vágní, jsou to vědecky spíš přírodní, historické a politické danosti, které vedou lidi k určitému typu jednání, občan velmoci jistě v mnohých věcech myslí jinak, než občan středoevropského státečku, ale nikoliv proto, že jeden je Angličan a druhý Čech. O českém národní charakteru se už popsalo mnoho papíru, a nebyla to slova voelku příliš lichotivá. Na jedné straně Hus, na druhé koleborant a lokaj, na jedné Masaryk, na druhé Švejk, na jedné straně demokratismus a zlaté české ručičky, na druhé chorobná závist a ochota k fízlování, na jedné straně nekritický mesiášský nacionalismus, na druhé nepřestajné fízlování nad nepřizní historie, která nás jaksi nikdy nedovolila rozvinout naše nej-

lepší ba geniální vlastnosti./Byly naše dějiny opravdu tak vyjimečně nepřiznivé, nebo spíš málo známe dějiny jiných národů a jejich nepřiseň a tudíž nejsme schopni chápat své dějiny v evropském kontextu?/ Tak nebo tak, je zde jedno nesporné specifikum: Čechům tři sta let, většinou práve, jejich vrchnost nevěřila, Češi, většinou práve, tři sta let nevěřili žádné vrchnosti - a ta nedůvěra ke všemu, i k čestnosti a hrdinství, a ke všem, nakonec i k sobě samým, přetrvává. A tak najít v Čechách opravdu slunečného člověka, osobnost a dílo je na mou věru zážrak - ono jich není mnoho ani ve světové literatuře. Seifert ze své povahy, ale i po rozumu a přesvědčení není ani národní prorok, ani sociální moralista, ani aristokrat ducha. V jeho češství je všechno, co v něm může být, když se Čech vydaří: liberálnost, velkomyslnost, přejícnost, láska k životu bez iluzí o životě, schopnost stále znovu hledat a znovu nacházet východiska z beznadějných situací, vnitřní uspořádání nepátrat po světoborných koncepcích v sálech vzdušných záaků, ale nalékat veliké a radostné emoce, myšlenky, vztahy a věci kolem sebe, spoluvytvářet je svými rukama i svým srdcem a rozumem. A ještě něco mihotavý paprsek smyslu pro humor a šahavý proutek ironie a sebeironie.

Možná, že česká poezie měla větší básníky, přiznám se, že halasovské a holanovské hlubiny mne přitahují silněji/tím hůř pro mě/, ale přesto mi připadá, že se Jaroslav Seifert právě pro svůj antiintelektualismus, nehranou, bezprostřední lidovost, která v národní lidové poezii nikdy neznamenala primitivnost, pro své upřímně demokratické češství, které chce sdílet a sdílí nejenom slavné a dramatické, ale i všední dny svého národa, vyjímá mezi básnickými laureáty Nobelovy ceny jako rovnocenná a jedinečná osobnost. A říkám si, že slepá Spravedlnost, která v šťastném případě řídí rozhodnutí ctihodných porot, zas jednou vybrala dobře a že jsme zas jednou česky zakomplexováni a omezeni, když se z toho nedovedeme od srdce radovat.

Milý pane Seiferte,

Slyšel jsem o Vás z celého světa tolik krásných slov, až se obávám, že už za nás všechno řekli jiní.

Vzpomínám si, že když jsem Vás naposledy navštívil /je to už, bo-
jím se, několik let/, vítal jste mě ve dveřích: Jestlipak, Klímo,
nesete zase nějaké dobré zprávy? A říkal jste, že vždycky přináším
nějaké optimistické předpovědi. Ani jsem si toho nebyl vědom, přichá-
zel jsem si k Vám také pro dobré poselství. Dobré poselství přece
nemusí spočívat ani v předpovědi ani ve zprávě, ale ve všeho nejvíc
v samé existenci člověka.

Kdykoliv jsem se s Vámi setkal - přímo či nepřímo - měl jsem prá-
vě onen pocit, že se mi dostává dobrého poselství.

Ještě si vzpomínám, jak jsem se před patnácti lety vrátil z Ame-
riky a přišel na poslední zasedání svazového výboru a vy jste mě od
předsednického stolku přivítal a řekl, že jste rád, že jsem se vrá-
til. Pro mě znamenalo mnoho, že jste to byl právě Vy, kdo mi řekl
ta slova. Člověk v každém věku potřebuje někoho, kdo mu poví: dobře
anebo zle jsi udělal, aby přitom věděl, že ten soud má váhu.

Byl jsem v té chvíli šťastný, že jsem se vrátil, a jsem docela, až
to vypadá jako umíněnost. Domov a vlast mi nejsou ničím zastupitel-
né - a Vy jste patřil vždy k tomu, co jsem pod slovy vlast a domov
cítil.

Člověk je doma tam, kde zná nejen uličky a zákoutí a průjezdy
a staré zahrady, ale tam, kde ví, že může potkat člověka, kterého
má rád anebo dokonce člověka, jehož si od dětství vážil. Domov, to
jsou kroky, které znějí a zněly v ulicích, po kterých chodím, kroky,
které se dají ještě po letech zaslechnout, neboť navždy rozezněly

i kamenné tělo města. Domov - to je bezpočet vlastních vzpomínek, ale také to, co o něm řekli a vzpomínali básníci, které člověk četl a měl rád, když začal poznávat svět:

To je ta Praha, město milenka
hned naděje a pancíř víry mé...

Možná dokonce, že ve slovech básníků žije víc, je čistší a je sobě více podoben anebo aspoň podoben našim tušením a přáním, získal duši, již nás k sobě vábí.

Stejně jako rodná řeč. To není jen řeč, kterou ke mně promlouvá maminka, je to i řeč veršů, které jsem opisoval do prvních milostných dopisů a které jsme si šeptali na lavičce v parku a které nám proto zapadly do nitra a srostly s námi:

- Kdybych se mohl schýliti
níž nad hladinku tvého čela
snad bys mi přece pověděla,
proč srdce tvé tak buší ti.

Je to už víc než třicet let, co jsme si ty verše říkali, a já při nich dosud cítím vůni vltavské vody, které nám tekla pod nohama. Víím, že verše se můžou říkat všude, ale jsou místa, kde zazní jako nikde jinde. A naopak: místa by zůstala mrtvá a němá, kdyby je neoživily verše.

Také tentokrát nás díky Vám zastihlo dobré poselství a povzbuzení. Nemyslím tím jenom nás několik, co také zkoušíme psát, ale nás všechny, kteří žijeme s Vámi v jednom městě, v jedné zemi, kteří dosud mluvíme týmž jazykem, kteří věříme a víme s Vámi, že

srdce, jež mělo stokrát ztichnouti
bije, bije, bije v horečce.

Váš

Ivan Klíma

O Velikém básníkovi

V jedné malé zemi žil Veliký básník. Byl dlouho mladý, proto jeho básně dlouho voněly jarním kvítím, proto taky hodně květin dostával, hlavně od dívek. Každá dívka v té zemi si totiž myslela, že básníkovy verše jsou o ní a pro ni. A to taky byly. Takže těm dívkám příliš nevažilo, že se jim básník oženil, a zato jeho ženě nesmělo vadit, že k jejich domu přijíždějí dodávkové auts s velikými koši květin. Měla kytičky ráda a pěkně se o ně starala, zatímco básník za svým psacím stolem psal modrým inkoustem na bílý papír sonety o lásce. Žena kolem něho chodila, ve dne zalévala ty darované květiny, večer pak sedávala u stojací lampy a básník slyšel, jak jehla protkává napjatou tkaninu, a když svedl zatoulané oči, jeho žena se usmívala, protože si myslela, že všechny verše, které kdy napsal, a dokonce i ty, které ještě vůbec nenapsal, jsou hlavně pro ni. A to taky byly.

Kromě milých čtenářek měl básník taky hodně milých kamarádů. A když mu bylo teskno, odcházel za nimi do noci a měnil smutek ve víno, posvedal číšku na pozdrav, viděl, že je plná zlata, a zapsal si to. Za tyto chvíle, v kterých se stružky životů šumivě spojovaly v řeku, aby loď kameďantů měla po čem plout, za tohle kouzlo ho pak kamarádi provázeli domů, pomohli mu u dveří zasvonit, a pak jeho ženě, co vědecky přiběhla v přisně zapnutém šupanu, nad jehož límečkem se lítostivě chvěly její spánkem zrůžovělé tváře, vysvětlovali, že každý muž má po dobré práci právo na dobrou zábavu, a o jejím básníkovi že to platí zvlášť silně, protože jeho verše jsou ozdobou celé země. Žena to věděla i bez jejich vysvětlování, ale s principu se tvářila ledově a špulila rty do rozhořčeného vykřičníku, aby si třeba básníkovi kamarádi nesačali nvalet, že jsou pro něho důležitější inspirací než ona. Důrazně cinkala klíčen a sankla branku, aby poznali, že pánem v domě je ona. A to taky byla.

Veliký básník byl taky veliký soukromý diplomat: měl rád klid pod

vlastní střešou, potřeboval ho k práci. A tak své krásné ženě, kterou z krásných žen miloval nejvíc, nechal dohled nad pořádkem v domě. Uvítal, že onesila jeho návštěvy do dvou krátkých odpoledních hodin, smířil se s její kontrolou nad došlou korespondencí a s chápavou zvědavostí naslouchal jejím stížnostem na prózu života s básníkem, které hlasitě přednášela svým přítelkyním před skleněnými dveřmi jeho pracovny. Nedal se tím splést, věděl, že není malých žen a že v praxi i ta nejvroucnější lyrika občas sadrnějí plechem. Ostatně, i ženiny nářky mu pomáhaly do básně, což se naopak nedalo tvrdit o návštěvách bledých úředních gratulantů, kteří přicházeli v den jeho narozenin. V těch večerech se mu pak špatně psalo a v noci potom ještě hůř usínalo: v pokoji stále něco přebývalo, útržky hluchých slov se drótily se zdí jak zděděná šmourovatá malba. Teprve ráno je žena vucula do luxu a básník klidně nasál do pera modrý inkoust.

Jeho tvář i verše srály jak vsácné víno ve sklepiích sámků na Leife. To víno ho kdysi omámilo a dosud cítil v ústech jeho chuť, důvěrně blízkou, trpce vsáhlenou a kořeněnou steskem po roztoulaném mládí. Ach, wagons-lits, dnes by šel třeba pěšky, kdyby směl. Zpíjel se tedy aspoň vzpomínkami a netrápilo ho, že jazyk jeho malé semě, švelivý jazyk jeho básní, je příliš těžký pro lehkonošý rytmus velkých okolních světů, stáčila mu, že mu rezaní jeho lidé. A když se pak stalo, že nad jeho semí si vsal dohled cizí mocnář, nedal se tím postrašit, nenechal svůj nástroj, své housličky směnárníkovi, jen odstříhl na hmatníku struny s kytíčkami. Věděl, že i havraa patří k řádu pěvoů, a to mu dodávalo odvahy.

Když smutek jako dusný smog padal do života a bělost sněhu se mu protivila, otevřel tajná dvířka v psacím stole, zalil si sakásanou skleničku červeného vína a tiše si za skleněnými dveřmi připil se všemi milými kanarádý, kteří už ho nemohli doprovázet nocí, protože jejich příběhy byly dávno uzavřené a jen v básníkově srdci cinkaly klíčky k brankám vzpomínek. Z těch chvílí se sařihaly nové hvězdy i celá souhvězdí v mlho-

vině stříbrných ~~xxxx~~ pavučin a básník je všechny zaznamenal modrým inkoustem na bílý papír, tak bílý jako jeho vlasy a tak suše šelestivý jak pohyb stromů dole v zanáradě.

V té době už nepřijížděly pod okna černé limuzíny s bledými úředními gratulanty, ale to básníka nezrzelo, zval k přípitkům jiné lidi a vůbec mu nepřipadalo, že se svět po jeho ztěžklou chůzi surskl. Věděl, že malá země musí umět přežít i veliké křivdy a že než mlčet je statečnejší zpívat. A to taky dělal.

Jednoho podzimního dne se stalo něco nečekaného. Básník zrovna seděl u psacího stolu a plnil své pero modrým inkoustem, zatímco jeho žena umývala za skleněnými dveřmi podlahu a hlasitě k tomu něco posmavenávala, když zazvonil telefon. Básník sašrouboval pero a čekal. Telefony, zapomněli jsme říct, svedala jeho žena, měli to tak domluvené, teprve u oběda mu pak sdělovala, kdo volal, kdo ho pozdravuje nebo kdo přijde odpoledne na návštěvu. I teď přes skleněné dveře slyšel šbluňknutí hadru do kbelíku a pak ženiny unavené kroky mířící k aparátu. Rozhovor byl stručný, odpovídala jednoslabičně, s čehož básník spokojeně usoudil, že telefonuje rozechvělá čtenářka a pokorně se ptá, které květy má básník nejraději a v kolik hodin mu je sní přinést. Pak přístroj cinkl a znovu sarachotil kbelík.

K obědu toho dne byla koprová omáčka s hovézím masem, líbezně nadýchnuté knedlíky a kupodivu i plzeňské pivo. "Kdo volal?" vzpomněl si básník a odfoukl šošolku pěny. "Ále, ten tvůj Jirka." "Který?" "Ten blázen!" ušklíbala se žena. To ovšem k identifikaci nepomohlo, všechny básníkovy kamarády pokládala jeho žena za blázny. A někdy měla i pravdu. "A co chtěl?" "Prý jsi dostal Nobelovu cenu." "Opravdu?" potěšil se básník. Žena pokrčila rameny, ale pak jí to nedalo a nad jahodovým pudinkem se septala: "Vesmen jí?" "Vesmen," kývl básník. "To je dobře. Už jsem se bála, že si jí třeba nevesmeš, jako ten fouha Sartre. A co s ní uděláš?" chtěla vědět. "To rozhodneš ty, má drahá," slíbil Veliký básník, protože, jak už jsme řekli, v soukromí byl i veliký diplomat. A tak se žena poprvé

toho dne usmála a otevřela ledničku, kde měla připravenou láhev červeného rulandského vína.

Ale teprve večer, když osaměl ve svém pokoji za skleněnými dveřmi, si tu nečekanou zprávu pořádně vychutnal. Seděl u psacího stolu, díval se do rozkývaných korun stromů a představoval si, jak by to se všemi dávnými kamarády blázně krásně oslavil, kdyby byli trpělivější a došli se toho. Pak otevřel tajná dvířka, překvapeně nahmatal další láhev rulandského vína a znovu si uvědomil, že není malých žen. Do okna vstoupil měsíc, nejdávnější a nejvěrnější přítel Velikého básníka, a na jeho bledých paprscích přispěchali ostatní hosté.

Ráno se Veliký básník probudil později než jindy, ale jeho žena to chápala a vůbec ho neburcovala luxem, jak sívala ve zvyku v normální dny. K snídani mu pak vedle bábovky nachystala štůsek blahopřejných telegramů, a když si je všechny přečetl, sařadila je do černých desek, kam dávala nejdůležitější korespondenci. Potom začaly telefony. Tentokrát je Veliký básník svedal osobaně, protože jeho žena musela upéct další bábovku, aby měla na odpoledne pohoštění. "Udělám mramorovanou," řekla v pause mezi dvojm svoněním. Básník se usmál. "A myslíš, že přijde i prezident?" starala se. "Snad ne!" lekl se Veliký básník. "Taky doufám, to bych po něm tatiš musela vytrít schody a vyluxovat," ušklibla se žena a zapnula troubu.

Prezident našťestí nepřišel, poslal jen stručný dopis, který básníkova žena založila do modrých desek, kam dávala méně zajímavou korespondenci a účty. Ostatních gratulantů však bylo tolik, že musela koupit v papírničství bloček s číslicemi, které pak špendlila na rukávy odložených kabátů jako v šatně dávala. Ale po týdnu se život v domě Velikého básníka sklídal, návštěvy prořidly a ráno za skleněnými dveřmi už zase hučel lux.

Až jednoho listopadového podvečera kdosi neohlášený zasvonil u branky. Návštěvní doba už minula, a tak se básníkova žena neobtěžovala dolů se schodů, jenom mrzutě otevřela okno. "Kdo je?" křikla do houstnouceho

soumraku. "Král," ozvalo se kz z chodníku ohvěživě. "Nějakej Král," otočila se žena k psacímu stolu. "Znáš ho?" "Nevím, asi ne," vzdychl Veliký básník a pokračoval v psaní. "Neznáme vás, já ani on," vyslovila tedy mrzutě a přivírala okno. "Počkejte, prosím vás, jedu ze Stockholmu," vyhrkla postava. "Aha, tak moment." Sáhla do kapsy a opatrně hodila králi k nohám klíč. Když viděla, že odemkl branku, prohlédla si kriticky svého Velikého básníka. "Vezmi si kravatu." A šla ke dveřím.

Veliký básník odložil pero a otevřel skříň. Vybral si stříbrnou s črobounkými černými puntíky, připomínala mu mamčinu sváteční zástěru. Sotva si ji uvázal, už slyšel, že host vkročil do předsíně a zdraví se s jeho ženou. "Nečapte mi dál, mám vyřeno," napomenula krále a jemné ucho básníkovy rozeznalo lupnutí kloubů, jak se návštěvník shýbal, aby si rozvázal tkeničky. "V tom kufru máte tu cenu?" zajímala se žena. "Ano," řekl král. "Něco vám povím, pane. Kdyby se to bralo spravedlivě, měla bych jí dostat já. Za ty roky, co jsem s ním." "O tom si nedovoluju pochybovat, paní," řekl král. "To byla próza, pane," dočala žena vlídně. Laureát otevřel skleněné dveře. "Jen jí ten kufr klidně dejte. Má totiž pravdu." Návštěvník smekl baret se třemi vyřitými zlatými korunkami, mávl s ním před básníkovou ženou galantně jako mušketýr a předal jí zavazadlo. Veliký básník si všiml, jak ženina bílá, stále krásná ruka poklesla pod tou vahou, přistrčil králi pantofle a odvedl si ho do pokoje.

"Poslyšte, to je od vás hezké, že jste přijel osobně," začal básník, když se oba usadili v křeslech. "To takhle jezdíte za každým?" "Nene, vy jste mimořádný laureát. Narodil jste se ve stejném roce, kdy jsme Nobelovu cenu udělili prvně. A kromě toho, udělal jsem to ze srdce rád, jsem totiž přítelem poezie." Otevřely se dveře, v nich se objevila básníková žena a řekla: "Bože, to jsem ale! Ani jsem se vás nezeptala, pane králi: Nemáte po cestě hlad?" "Ne, milá paní, ječ jsem něco v letadle." Veliký básník řekl: "No tak vidíš, nic nepotřebujeme,

později si třeba řekne." Když zas osaměli, zeptal se svého hosta: "A kterej vy vlastně jste?" "Už sedmý," odpověděl král. "Já myslel, jak vám říkají." "Karel. Karle. Nebo Gustave po tatínkovi a dědovi. Je to rod Bernadottů." "Bernadotte? Kde k tomu jste přišli?" "Zakladatel rodu byl Francouz. Jean Baptiste, původně měšťan, ale za napoleonských válek se vypracoval na maršála. U nás vládl tehdy Karel XIII. a ten na Bonapartův pokyn mého prapředka adoptoval." "No to bylo ale pěkné od Napoleona, a chytré. Dosažit svého člověka." "Ano. Jenže, víte, totiž... Jean Baptiste taky nebyl hloupý a v bitvě u Lipska postavil Švédy proti Bonapartovi." "Ale jděte!" užasl Veliký básník. "Tak to byl teda dobrodruh! A vyneslo mu to něco?" "Jistě. Jednak mu potom zůstal ten trůn a navíc mu na kongrese ve Vídni přiklepli ještě Norsko. Ovšem, to už je dávno, o těch dobách se tolik změnilo," povzděchl král.

"No jo, tak to jsem rád, že jste přijel. Akorát škoda, že jste předem nenapsal, takhle vás ani nemám čím pohostit," posteskl si Veliký básník. Pak s nadějí otevřel tajná dvířka, ale tentokrát uvnitř nic nenahmatal. "Já vím," řekl král, "ale kdybych psal, třeba by mě sem nepustili. Slyšel jsem o vsšich úřadech jen to nejhorší! Ale s pohostěním si nedělejte starosti, mám něco s sebou," rozhrnul cípy černého pláště. Veliký básník se zvědavě předklonil a v záři stojací lampy uviděl šikovně nařezané tajné kapsy naplněné čtyřmi láhvemi. Zamrkal, ale hned přiložil prst k ústům a potichoučku šel otočit klíčem v zámku skleněných dveří. Tu se zklamaně pleskl do čela: "Vývrtek! Je v kuchyni!" Král cukl ramenem a vylovil z jiné tajné kapsy vývrtku ze švédského oceli a s třemi zlatými korunkami na dřevěné rukojeti.

"Jakopak je to víno?" šeptl Veliký básník. "Červené rulandské, to prý máte nejradší. Koupil jsem ho dole, v té samoobsluze na rohu." "No nejradší mám chablis, ale u rulandského se dá taky povídat," těšil se básník. "A taky vzpomínat," věděl král a nalil do sklenek. "Akorát musíme mluvit tiše," upozornil básník a ukázal na dveře. "Buďte klidný, pře-

četl jsem si v kartotéce tyhle problémy a řekl pokladníkovi, aby to navážil v mincích. Na pár hodin ji ta radost zaměstná." Tukly sklenky a přes tenkou stěnu se z kuchyně ozvalo cinkání zlata.

"Tak na vaše zdraví, Mistře, a taky na tu cenu! Máte z toho radost?" Básník upil vína, zamyšleně je převaloval po jazyku, pak řekl: "To víte, že mám. Ale nemyslete si, že je to tímhle smazaný, ten dynamit. Jenže on by to stejně vynalezl někdo jinej. Co naděláme! Jakpak vám chutná to víno, mladý muži?" "Je skvělé, opravdu. Ale než nám stoune do hlavy, chtěl bych vás o něco důvěrného požádat," osmělil se král a hlas se mu zachvěl rozpaky. "No prosím. Ale jestli jde o peníze, tedy o půjčku, tak to byste si stejně musel domluvit s mou ženou," rozhodil rukama Veliký básník. "Ne, ne," zavrtěl rychle hlavou král, "má prosba je mnohem intimnější. Totiž... skládám trochu básničky, tak mě napadlo, kdybyste se ovšem neurazil..." "Aha. Máte něco taďy?" "Dovolil jsem si jednu přinést," drmolil král a přešel batistovým kapesníčkem své zvlhlé čelo. "Tak ukažte," usmál se básník a vzal si brýle. Pak se zahleděl do malých písmenek na křídovém papíře:

"Vaše jméno, Ingrid, jiskří ledem.
Myslím na Vás i večer při měsíci bleďém.
Z noci upité a ze tří sklenek vína
stáčím si leda kruhy pod očima.
Chtěl bych být denním hostem Vaší restaurace,
kdyby tím netrpěla moje reputace,
žárlím na všechny, kterým roznášíte menu,
a vztekle pláču. Jakou má pro mě cenu
život pod reflektorem, ty pusté, prázdné roky,
když nikdy nepohládím náčerné Vaše boky?
Ingrid, má bíbá labuť mezi husami,
Tvůj úsměv v srdci zůstal mi!"

Básník pohládl bříškem palce tři vytačené zlaté korunky, které se leskly v pravém dolním rohu místo pódpisu. A mlčel. "Je to moc slabé, víďte?" zajíkl se král. "Ale, víte, loni jsem to té dámě četl, plakala při tom." "A je hezká?" "Krásná!" "Potom to jistě není marná báseň. A víte co, připižem si na ni!" rozhodl básník a dolil rudé víno. Pak

zmotat švédský papír do rourky a zamířil ji k oknu jak dalekohled. "Jaké to je, být králem?" šeptl po chvíli.

"Nučné, pane, nučné," povzděchl host a proplétal si tenkou stopku sklenky mezi prsty. "Nučné? No to jsem čekal," přikývl básník. A zase mlčel. Mlčeli a pili. "Máte šaška?" zeptal se básník při další láhvi. "Šaška?" "Šaška čili blázna. Nemáte?" "Ne, to mě nikdy nenapadlo. Vy myslíte, že by to pomohlo?" ~~XXXXXXXXXXXX~~ "No zdali! To já kdybych byl král..." "Co byste dělal?" předklonil se dychtivě host.

"Nejdřív bych si najal toho šaška, radši dva, kdybych se s jedním pohádal. A ten sikaněji by mi dal dokupy harém. Spíš harémek, ne veliký, zato rozmanitý," pohlédl na zaraženého krále a rychle dodal: "No spíš kvůli tomu psaní! Mimochodem, kdosi jsem četl, že Švédky jsou po třicítce frigidní, to bude snad jenom pomluva, viďte." "Jak to mám vědět?" zavrtěl se král. "Jak? To se ptáte vážně?" "Myslíte z dotazníků?" "Ne, to zrovna ne, víte co, napijme se radši!"

"A pak bych obnovil turnaje, to starodávne klání mezi šraňky pro barvu vyvolené dámy. Aby to nebyl jenom folklór, druhý šašek by vedl sázkovou kancelář..." "Moment, já si to poznamenám," vyhrkl král a vydal alabastrovou tužičku se třemi zlatými korunkami na násadě. "A ještě volby," nadechtl se básník. "Politiku vynechme, na to jsou jiní lidé," namítl host. "Já ovšem myslel volby královny krásy. Bylo by třeba snížit věkovou hranici, bral bych to od patnácti, nebo ještě níž, jako na Kubě. Ačkoly ony na severu ženy dozrávají zvolna, od patnácti by stačilo, ale nad pětadvacet bych už nešel..." "Delikátní otázka," poznamenal král. "Nakreslete tam otazník," pravil básník, "a dejte si poradit od obou šašků. Potom bych zřídil stálý cirkus, nesměl by chybět polykač ohně, a mladé krasojezdkyně bych schvaloval osobně, stačíte to psát? že bychom otevřeli další?" "Ano, děkuju. V letadle si to ještě projdu a pak ten koncept musím ~~z~~ zničit. Já to mám totiž doma taky složitě," přiznal se král a schoval papír do kapsičky saka.

"Ale na fotkách v časopise vypadala ta vaše docela vstřícně," chtěl ho potěšit básník. "No, to víte, fotky. Ovšem ta vaše, ta musela být opravdu krásná!" "Však taky byla," mrkl básník, "a občas se mi o ní ještě zdá, jaká bývala." "I dnes?" divil se král. "Pořád." "Zvláštní. Já myslel, že to v určitém věku už od člověka odstoupí, chápete?" "Chápu. Ale neodstoupí. To máme nejmíň nadostřti." "V tom případě se nedivím, že vám ta inspirace vydržela. Všechny vaše milostné verše jsou o ní, o té jediné ženě, že?" Básník se jemně usmál, potom rozhodil rukama. "Co vám na tohle můžu říct, mladý muži? Ale těší mě, že jste takový romantik a idealista. Tenx váš dobrodruh Jean Baptiste by se takhle neptal." "Nemluvme o něm," zamračil se král. "Copak? Pro tu zradu na Bonapartovi? Co byste chtěl? Jean Baptiste se přece nezachoval špatně z hlediska Švédska, a krom toho dneska už je to promlčené." "Ale já, když jedu do Francie... necítím se jistě." "Vy jste moc citlivá povaha. Tohle je poslední láhev?" zneklidněl básník. "Bohužel. Ale můžem sixx zavolat, aby nám ještě..." nabídl král. "Ve tři ráno? Je vidět, že jste cizinec."

Když spravedlivě rozlili poslední kapky, svítalo. Skleněná výplň dveří se rozdrnčela jemným bubnováním. Oba rychle schovali sklenky a prázdné láhve za roh stolu, pak básník odemkl. "Už jsem to spočetla," řekla žena a její oči zářily jako dávno ne. "A napadlo mě, vždyť vy tu sedíte nasucho, něco vám nesu." Vyndala ze zástěry láhev rulantského. Básník pohládl vinětu, pak ženu po vlasech. "Víš, kolik toho přinesl?" vyhrkla rozčileně a král polekaně přikryl úlaní vývrtku. Ale ona myslela jen na ty mince. "To si povíme zítra, má drahá," řekl netrpělivě básník a pevně sevřel hrdlo lahve. "No dobře. A není vám tu zima? Že bych přinesla zářič," zdržovala. "Kení, nestarej se," pohnul se básník a navlhčil si vyschlé rty. "A jak vy to máte doma s topeník, taky tak špatné?" obrátila se vlídně na krále. "Děkuju, jde to," vyslovil opatrně ~~xxxxxxx~~ král a rozmázle se usmál. "No popovídala sis, a teď jdi pěkně spinkat," vzal ji básník jemně za rameno a strkal ji ke dve-

ím. Když zamkl, předal králi trofej. "Víte, já vždycky říkám, že ne-
ní malých žen."

Král potácivě vstal, zabodl švédskou ocel do korkové zátky: "A ne-
ní malých zemí!" řekl vážně jako přípitek. "Vidíte," řekl básník. "On i
ten hokej byl pěknější, než se do něj nasrali některý velký!" A ťukl
svou sklenkou o královu.

Dole pod kopcem zadrnčela první ranní tramvaj, host posmutněle
hleděl na hodinky. "V kolikpak vám to letí?" staral se básník. "Za ho-
dinu. Škoda, že to tak uteklo, jste fantastický společník, Místře."
"Však vy taky nejste takový králík jak vypadáte," usmál se shovívavě
básník. "Děkuji. A tak mě napadá, co kdybych vás pozval v létě do Švé-
ska?" Básník se skepticky ušklíbl: "Nejste rodný příslušník, to by
mě nepustili. I když pár věcí by mě tam lákalo. Třeba ty naše obrazy,"
zarazil se, viděl, že král na něj hledí neostře, proto dodal: "No ta
rudolfinská sbírka. Ale na takové trajdání já už nejsem. Autem je to
daleko, letadla nemám rád..." básník zamkl a napuchlými štěrbinkami o-
čí hleděl do královy tváře, doufaj, že v některých okamžicích si někte-
ří muži rozumějí i beze slov. Sedmý Bernadotte si otřel čelo batisto-
vým šátkem, pak polkl nasucho. "Já vás, pane, úplně chápu." Uvolnil si
v krku, očkašlal. "Při příštím zasedání zařídím, aby se o té staré při
někdo delikátně zmínil. Nakonec, z politického hlediska by to snad ne-
byla marná ztráta," hluboce vzdychl. Básník se zamyslel, pak řekl: "Byla.
Byla, ale třeba se to zlepší tečka," ukázal na krále, na sebe a na řadu
prázdných láhví. "Krom toho, vy můžete počkat. Jste ještě mladej..."

Král vážně kývl, vstal a zvedl sklenku. "Místře! Udělám v té věci
vše, co bude možné!" A maličko se uklonil. "Tak si to připiště na ten
papírek," řekl Veliký básník, ^{ktej byl v švédském i veliký diplomat,} "a já vám zatím zavolám taxík," a rozhlí-
žel se, kde asi jsou dveře do kuchyně.

V té důležité ranní chvíli se kdesi daleko na severu, v soukromé
galerii obrazů ozvalo teskné lupnutí a na olejově bledém čele Jeana

11
Bartista Bernadotte přibyla vzteklá příčná vráska. Zatímco Davidovu Bonapartovi ve tmě Louvru zazářily oči tou pozdní satisfakcí.

Lenka Procházková

310

Eda K r i s e o v á

C i k á n s k á k r á l o v n a

- Nazdar, řekl jí někdo do tváře tak zblízka, až se lekla a zavřela oči. Když je otevřela, stál před ní vysoký hubený muž s hrudníkem propadlým, v džínovém obleku, na břiše šerifskou hvězdu. Postavila tašku na zem a hleděla na něj. Měl úzkou tvář potaženou suchou kůží, do níž se už pevně usadily vrásky, oči byly pořád modré se žlutými tečkami, ale pod nimi byly váčky a víčka měl oteklá. Mžikal světlými řasami, jako by nemohl uvěřit svému zraku, pak vytáhl jedno obočí, to se divil a potom rozchlípl rty do úsměšku, jímž vyjádřil jakési rozpačité přátelství. Jeho tvář byla jako krajina, kterou znala a mívala ráda, a teď do ní nepřipravená vstoupila.

- Meruňko, jsi to ty? Je to možné?

V tom okamžiku se snad odrazila z temného dna, kde léta spala ničím nevyrušovaná a nikým nepřipomenutá, vrstvami času přikrytá láska. Byla by bývala už asi dávno mrtvá, kdyby u ní nespočívala bublina nenaplněnosti, která ji živila a laskala. Teď se prudce odrazila a bublina ji nadnášela k hladině a snad jí pomáhala i dávno zapomenutá naděje, protože kde by jinak vzala sílu, že rozvlnila celé jezero?

- Ani bych tě skoro nepoznal, řekl hlasem, který byl nehluboký a zajímavý. Koukám na tebe a říkám si: nějaká cizí studentka.

Pořád se na něj dívala a její pohled byl asi pravdomluvnější a poctivější než slovo, které bylo tak těžké vyslovit.

Objel si ukazováčkem pravé ruky límec u košile, narazil na knoflíček u krku, rozepl ho a nadechl se rychle, jako by se klušem přibližoval z veliké dálky. Když doběhl, začal hned oběma rukama hledat po kapsách cigarety a Bětku dojalo, že si je pořád ještě nedává do stejné kapsy, jak mu kdysi radívala. Jeho myšlenky asi pořád ještě stíhaly jeho činy a nemohly je dosáhnout.

Byl pořád stejný, jenom s ní už nepočítal, ani ho nenapadlo, že ji ještě někdy potká.

Kouřil a každým šlukem se smiřoval s tím, že Bětka je. Zatímco on v ní vyplavával odněkud ze dna, ona do něho zapadala. Polykal kouř a Bětku, padala střemhlav do minulosti, a na té cestě se rozsvěcovala světla a ozařovala barevné a tiché obrazy dávných chvil, které trávili spolu. A byly tak živé, že jak je Bětka mýjela, zdálo se jí, že by se mohla v kterémkoliv z nich zachytit, chodit tam po rukách a být zase tou, kterou bývala, jenže obráceně.

Dopadla do měkkého dna dávné něhy, minulé radosti i smutku a vtiskla se tam sama do sebe.

Pavel se uklidnil a chlapectví se mihlo v jeho tváři, zavlilo se tam jako náhlý vítr v obilí a zase zmizelo.

- Kde se tu bereš?

- Jedeme asi spolu na výlet, řekla Bětka a roztřásla se nějakou dávnou zimnicí.

- To už tady bylo.

- Ne do Indie, ale do Pešti.

- Já byl v Indii, řekl Pavel a usmál se provinile, jako by se jí přiznával k nevěře. A moc jsem tam na tebe myslel.

- Viděla jsem fotky.

Měla by říct, že byly pěkné, ale

Indie byla jako kámen, který ji táhl dolů, pořád hlouběji, až k prvním obrazům, v nichž teskně pableskovala láska a byla jako večerní světlo na hladině temné řeky, o jejímž dnu se nic nedozvíš.

Vidí Pavla na scéně tak malé, že má čelo za portálem, jak ve vytahaném černém svetru a džínách, vypouklých na kolenou, recituje své verše a ona sedí v hledišti a asi už ho miluje, ale ještě o tom neví, anebo si to nepřizná.

Potom jí ukazoval fotky cikánů, jezdil tehdy na Slovensko a býval s nimi čtrnáct dní nebo měsíc, jedl jejich jídlo a pil kořalku, kterou sami pálili. Bětka si pamatuje, jak jí daroval fotografii cikánské královny v rakvi. Měla přísnou starozákonní tvář s orlím nosem ve stínu, ruce sepjaté pokřesťansku a na nohou velké, nové tenisky, které v šedém přítmí zářily jako kost. Mrtvá královna byla obložená věncem špekáčků, které prý mívala nade všechno ráda. Místo svatých obrázků dávali jí do rakve pě-

tistovky.

Pavel dělával fotky v noci. A Bětka pospíchala ráno vlhkou ulicí, sotva rozednělou, aby byla první, kdo je uvidí. Spával v předsíni temné komory zabalený do koberce a u hlavy měl popelník plný vajglů. Byl z těch kuřáků, co kouří, dokud neusnou, a ráno se zavřenýma očima šátrají po cigaretě.

Prohlížela si fotky ještě ve vodě. Vytahovala mokré obrázky, pokládala si je na dlaň a nosila je ke světlu.

- Kohu ti představit svou ženu? zeptal se teď Pavel a Bětka se lekla.

- Já ji přece znám.

- Zapomněl jsem, promiň.

- Jsi pořád s Věrou?

- Jo, a ty s Petrem?

Když udělala poslední státnici a vyšla na chodbu, stál tam Pavel a za zády měl kytici žlutých tulipánů. Něco povídal a kytiku pořád předával z ruky do ruky, až střemhlav upadla a jeden, ten nejvyšší květ, se zlomil. V té chvíli zpozorovala, že se z temna chodby blíží její budoucí muž a trhline, až dosud docela malá, začala se s jakýmsi vnitřním lomozem, který ale nebyl navenek slyšitelný, rozestupovat. Bětka byla náhle na dva kusy, držela obě poloviny ještě pohromadě, ale ony se rozjížděly, nezapadaly už do sebe, v pálce těla byl chlad a v druhé teplo, tam radost a tady bolest, a ty rozdíly na rozhraní vyvolávaly smřetí, které roztrásaly neviditelně a neslyšitelně všechno a odvály úrodnou vrstvu země, takže někde zůstala jen kost.

- Mám se oženit? ptal se jednou Pavel.

- Ožeň se.

- Tobě to nevádí?

- Jsem přece taky vdaná.

- My nikdy nebudeme spolu?

- Možná, že jo. Až budeme staří.

- Ale to už z toho nic nebudeme mít.

- Třeba to bude krásný.

- A budeme šťastný?

- Budeme.

- Když já tomu nevěřím, protože umřu mladej. Chtěl bych mít taky ženu, děti a nějaký domov, kterej jsem nikdy neměl.

- Tak se ožeň.

- Když to není ono.

- Neumřeš, řekla mu po kolikáté už, ale jistá si nebyla. Věděla přece, že jeho matka měla rakovinu a Pavel jen svým narozením pozdržel její smrt. Byli spolu u hrobu jeho matky, smetala tam březovým košťátkem listí, jímž hrob zapadal, uklízela i v uličkách mezi hroby a chtěla být pořádná, aby maminka neměla starost.

- To člověk cítí, říkal Pavel, že nemá vlasy, zuby ani kosti na dlouhý život. Prostě už na mne neměla a fotr mne neměl udělat. Možná jsem ji, chudinku, zabil.

Vzala ho kolem krku a přitiskla se k němu. Hlava se jí vešla pod jeho krk a tak do sebe zapadali, že měli jen jeden šťastný stín.

- Meruňko, řekl, já tě mám moc rád.

- Já tebe taky.

- Tak proč teda není úplně všechno?

- Protože nedokážu být s dvěma mužskými.

- Tak od něj odejdi.

- Možná to udělám, ale teď ještě ne.

- Potom už bude pozdě.

- Všechno jde tak, jak má jít, a jestli máme být spolu, tak budeme.

- Vymlouváš se. Lidi říděj svoje životy a ne nějaký osud. A já nemůžu čekat. Už ve čtrnácti jsem se vyspal s kurvou, protože jsem měl strach, že to nestihnu a umřu jako panic. Děsnej strach, ty nevíš, co to je.

Dívala se mu do očí a viděla v nich strach, a ten strach ze smrti je spojoval, protože čím je člověk mladší, tím má ke smrti blíž. Všechno se tenkrát zdálo být tak vážné a konečné. A také těžké a nezměnitelné.

Ale teď se po chodníku přibližovala jeho žena. Měla světlou pleť a vlasy neurčité barvy a její obličej vypadal zdálky mladší, než před lety. Možná se stárnutím stávala holčičkou.

Podala Bětce měkkou ruku. Byla celá měkká proti kostnatému a tuhému Pavlovi, a její oblost a jeho špičatostí vytvářela zvláštní napětí. Jak ti dva mohou spolu spát? napadlo Bětku.

Pak si opřela hlavu o špinavou roušku a přála si nebyt, protože v autobuse hned začali kouřit. Potila se jí napřed záda a pak i čelo, brzo jí bude špatně od žaludku a pak už pořád, jako

mořská nemoc neskončí, dokud loď nepřistane.

Odšoupla okýnko a nastavila tvář proudícímu chladnému vzduchu. Zezadu se vymrštila ruka a okýnko zavřela.

- Meruňko, napij se.

Otevřela oči. V uličce stál Pavel a nabízel jí papírový kalíšek.

- Já nemůžu, mám vředy.

- To já mám taky, zaražoval se, že mají něco společného. A měl jsem už tenkrát. Pamatuješ v Berouně?

Na Beroun by byla raději zapoměla, ale Pavel už nabízel kalíšek dál a tak opět vztáhla ruku k okýnku, vstrčila ukazovák do škvíry a malinko páčila. Zkoumala, kam táhne tenký proud vzduchu, stačilo by málo, jen pro nos. Ale ruka znovu zasáhla.

Zhroutila se na sedadlo. Proč nezůstala doma?

- Nechtěla byste si sednout ke mně? zeptal se hlas. V uličce stál malý tlustý mužík s kulatou hlavou a dobráckým širokým úsměvem.

- Já jsem nějaký Kubíček, řekl a podal jí silnou, na hřbetě štětinatou ruku. Sloužím u podniku jednatřicet let, ale vy jste mě asi nikdy neviděla, protože dělám v noci u rotaček.

Sedla si dozadu vedle něho a on pro ni otevřel okýnko.

- Víte už, že nebudeme spát v Lednici?

- Já nevím, kde budeme spát.

- V Lednici nedostali místo, budeme v Mikulově, a to je veliká škoda.

Bětka zhluboka dýchala a bylo jí líp. Ten muž vedle ní vyzařoval klid, jenž ji celou prostoupil, oddělil ji od přítomnosti, od minulosti i od Berouna. Byla ráda, že mluví, že jí chce něco povědět, protože chtěla být na výletě. Byla pořád doma s dětmi a skoro se už odnaučila mluvit s dospělými.

- Já totiž, řekl a naklonil se k ní, jako by prozrazoval tajemství, sjezdil už skoro všechny tratě v republice. Zbývá jen osmaosmdesát kilometrů, a z toho dvanáct u Lednice. Já myslel, že si to večer projedu a budu to mít z krku. V jeho hlase bylo jinošské spiklenectví a jeho úsměv byl plachý a zároveň potměšilý.

- A jak to kontrolujete? zeptala se.

- Před lety jsem si sehnal mapu, co visí na každém nádraží. Jsou na ní všechny železniční spoje, a já obkresluju červenou

pastelkou tratě, který jsem projel. Zbývají už docela malý kousky. Myslíte si, že bude v mikulovském hotelu aspoň televize?

- Já nevím, řekla. Nikdy jsem tam nebyla.

- Ono totiž, řekl zas tichounce a omlouvavě, je teďkon mistrovství světa ve fotbale, to možná ani nevíte, ale dneska hraje Itálie s Argentinou. Já jsem velkej fanda Inter Milána, já se kvůli těm klukům italskejmu naučil i řeč. Porca miseria, a teď za nima nemůžu, ale říkají vám něco jména Gianni Rivera a Sandro Mazzola?

Zavrtěla hlavou a pan Kubíček se shovívavě usmál. Zahlédla, jak Pavel maže chleba své ženě, měla světlou sukni a možná byla nešikovná. Slyšela ji, jak mluví vysokým, rozčileným hlasem, ale neposlouchala. Byla to cizí žena, vzdalovala od ní Pavla a dobře, že tu byla.

- Směl bych vám vyprávět, jak jsem se jedinkrát v životě dostal na stadion San Siro a viděl největší kalčo ve svém životě? Vadilo by vám to, nebo ne? Ale řekněte upřímně.

- Jen povídejte.

- Ale když vás to asi nebude bavit, zapochyboval mužík a usmál se zase tak plaše.

- Bude, řekla Bětka. Ještě nikdy jsem nepotkala nikoho, kdo by zažil pravý italský kalčo. Vy jste první, a tak mi o tom povídejte.

- Začínalo to jako dneska. Sešli jsme se u autobusu na stejném místě, jenže tenkrát se jelo do Itálie. Kěli jsme zastávku v Miláně, jako dneska v Mikulově, a já hned běžel do Inter Milána. Řekl jsem jim, že jsem starej italskej tifoso a že jsem v roce devatenáct set třicet jedna a třicet tři sledoval v Praze na Spartě utkání Juventus Turín a S.K. Slavia v semifinále středoevropského poháru a že Slavia vyhrála čtyři nula. Pak se hrálo odvetný kalčo v Turíně, Slavia prohrávala nula dva, kalčo jak bejk a z radosti se to začalo rvát. Mužstva, tifosi, prali se všichni, kalčo se nedohrálo a obě mužstva byla disqualifikována. To jsem jim vyprávěl v Inter Miláno a také jsem jim řek, že jsem sledoval i semifinále soutěže, kde hráli dva dva Slavia Ambrosiana - Inter Miláno, a že Italové hráli tak krásně, že jsem se tenkrát rozhod, že se naučím italsky. To jsem pověděl jejich prezidentovi, v Itálii potkáte prezidenta každou chvíli a nikdo se neurazí, když ho tak oslovíte, prezident Inter Miláno

plakal, tak byl dojatej, a já mu ještě vypočet celou sestavu z třiatřicátýho a zato mi dal lístek na zápas Interu s A.C., kterej se hrál zrovna ten den. Žádněj popoláre, ale krásnej lísteček, a já tam šel hned, přestože do zápasu zbývaly ještě čtyři hodiny. To si neumíte představit, co je to za bordel grande před kalčem grande. Vlajou prapory, bouchaj petardy, všichni křičej, zpívaj a tančej. Každěj Ital je tak rozčilenej, že musí na stadion už ráno. Tak se tam sejde osmdesát tisíc lidí a všichni se tak těšej, že se můžou zbláznit.

Však je taky na co. Víte, co to je, vidět ty dva dirigenty orchestrů, prezidenty všech prezidentů Mazzolu a Riveru, dva vychcaný fotbalisty, když to začne jiskřit. Teďko rozhodčí byl trošičku špatnej a voni do sebe začali kopat, drahý nožičky, nedrahý nožičky, a vtom se ukázalo, co každěj věděl už předem, že Mazzola není žádněj posera a že se nebojí tam strčit nožičku. Tifosi řvali Forza Forza a teď Rivera se ukázal jako estét. Spekuloval na budoucnost, ale Sandro byl jen v tomhle okamžiku a nikdy třeba víc. Totálně nasazenej. Bylo mu jedno, jestli tam nechá nohu nebo ne. Inter vyhrál v můj přítomnosti a Sandro dostal deset milionů lir za ten báječnejsj spektakl.

- To je škoda, že nejedeme do Itálie, zasnila se Bětko. Já tam taky byla a zdálo se mi, že bych tam možná mohla žít. Tam je krásně a víte, co říká moje švedlena? V Itálii není žena nikdy sama. Nějakej prezident tam před ní klečel na mořakým břehu a to už jí bylo akoro padesát, ale vypadala na čtyřicet, prosil jí, ať mu prozradí, z který je země, že jí bude hledat po celým světě. Zamiloval se do ní za jeden večer a noc, ale ona mu nechtěla prozradit, odkud je, protože jsou na světě lepší země, z kterých si mohl myalet, že pochází.

- Tady je taky hezky, řekne pan Kubíček a podívá se okýnkem autobusu. Bětko vidí táhlé vysočinaké kopce s rázně ukončenými lesy, mohla by vystoupit a jít krajem, kopce by se střídaly s údolími a žádný by nebyl poslední, tenkrát měla v Itálii už i práci a její muž také, a pak se najednou jednoho rána na sebe podívali a řekli oba současně: jedeme domů. Vrátili se tak rychle, že použili místo diretta direttissima a museli platit pokutu.

Však už kolikrát litovala těch zbylých dní.

- Já viděl La Scallu zvenčí, řekl pan Kubíček, směl bych

vám vyprávět, jak to na mne působilo?

- Ale ano, odpověděla, moc ráda si to poslechnu.

- A nenudím vás?

- Ani trochu.

- Je to šedá, nenápadná budova. Kdybyste ji viděla, nevěřila byste, že se vevnitř dějou zázraky. Já mám totiž ještě jeden kóníček a o tom se teď musím zmínit. Pan Kubíček se odmlčel. Podívala se na něho a jeho oči se omlouvaly. Znala dobře pocit provinilosti, který člověk má, když je trochu jiný, než druzí.

Pohledila hřbet jeho štětinaté ruky. Ničím si člověk druhého tak nepřipoutá, jako když mu naslouchá. Znala takové lidi z hospody, přisednou si, vypálí svých pár fóřů, které pořád opakují, kdo je nezná zasměje se a už je jejich. Člověk s nimi pak sedí snad z vděčnosti, že ho na začátku rozesmáli.

- Já nevím, proč vám to všechno povídám, řekl pan Kubíček a díval se dolů na ruce do sebe zaklesnuté a položené na kulatém bříšku. Obyčejně tak moc nemluví, ale vy jste taková světlá. Jako by z vás šlo světlo.

- Do Scally jste se nedostal? zeptala se po chvílce radosti.

- Já na to neměl. Ale stál jsem před ní a představoval jsem si, že slyším milostnou arii Dona José a květinovou, to je ta, když Don José zabije Carmen, znáte ji?

A pan Kubíček zazpíval basem začátek arie, ale tichounce, jen pro Bětku.

- Anebo jsem slyšel Varusa. Slavnou arii Rudolfa a Mimi. Já to mám s Destinovou, a když přijdu z noční domů, trochu si zdřímnu, skočím nakoupit věci, co mi manželka nechá na papírku, a pak si pustím gramofon. Pouštím svý zamilovaný arie až do večere a po večeri jdu na šichtu. Ale slyšela jste někdy Šaljapina jako Mefista ve Faustovi, anebo Carusa jako Cavaradosiho? Já si je pouštím, když je nízký tlak a mám špatnou náladu. Vidím hned, že můj smutek není nic proti jeho velikému žalu ve vězení, když se loučí s Toscou a se životem. A pak, jak ho Tosca čeká na Andělském hradě, a když se dozví, že je mrtev, jaká je její bolest, než skočí dolů. Já stál na mostě přes Tiberu, díval jsem se na Andělský hrad a přehrával si Toscu, kterou mám nahranou v hlavě s Carusem.

Uviděla před sebou Pavlovu hlavu, jak se bimbá na hubeném krku. Skoro všichni spali.

- Já mám v poslední době ráda Wagnera, řekla, a nikdy jsem neměla. Také se mi nelíbila secese a teď se mi líbí. A růže. Znáte tu růži, která se jmenuje Le soir de l'automne?

- Jé, Wagner, rozjasnil se pan Kubíček. Mám pásy přímo z Bayreuthu, a když poslouchám soprán Birgitky, anebo když Greidl zpívá Wotana, krále Marka, anebo trpaslíka, kterej kuje zlato Rýna, já se celej klepu a tečou mi slzy. A pan Kubíček zazpíval notichu, jak král Marek běduje a vyčítá si, že nenechal žít Tristana a Izoldu v lásce a ve hříchu.

Pan Kubíček se odmlčel a Bětka se dívala z okýnka. Uviděla na stráni vesnický hřbitov, vedla k němu alej a ježily se z něho cypřiše, a vzpomněla si na pohřeb letos v srpnu ve vsi, kam jezdí s dětmi na prázdniny. V domku přes řeku umřela stařenka, tři dny ji vystavovali v rakvi a vesničané se s ní chodili rozloučit. Třetí den po polednách byla všechna okna domku otevřená, srpen dohořival ke konci a přes řeku se nesly nábožné ženské hlasy, které zpívaly. Je to krásné zpívat, když někdo umře, a neplakat, když přišel čas. A pak vešel do domu pan farář v černém ornátu, za ním se nahrnuli vesničané, kteří až dosud stáli na dvoře a na zahradě. Zatímco pan farář měl uvnitř domu řeč nad mrtvou, dívala se Bětka, jak po černé řece, potažené stříbrným chmýřím, plavou proti proudu bílé husy a jak po nebi plynou bílá oblaka. Zdola se k ní ve sladkých, rychle zmírajících vlnách přilévala vůně floxů a lehký vítr šustil v korunách stromů a jeho svist už byl podzimní.

Sotva přešla rakev přes práh, rozklínal se u mostu umíráček. Jak to baba zvonice věděla? A do klinkání na rozloučenou hrála dechovka stařenčinu asi nejmilejší: Pod našima okny teče vodička a ona opravdu tekla a po stranách kvetla v ostře fialových výšlezích vrbka úzkožistá.

Rakev nejela ve stříbrném voze s andělem v každém rohu, asi nebyli koně, tak ji dali do auta. V domě někdo zavřel okna, dechovka hrála smuteční pochod a průvod se řadil za rakví. Auta se zastavovala v obou směrech, sotva vyšli na silnici, a řidiči vypnuli motory, i když dopravu nikdo neřídil.

Kam pospícháte? tázal se předlouhý pohřební průvod a kráčel pomalu, jako už lidé dneska nechodí.

Bětka vyběhla na louku nad stavením, aby viděla, jak se průvod vlije na most, přes který vždycky stařenka v šátku pospíchala

do kostela a na hřbitov. Snad každou pěšinu mezi křovím a kopřivami prošlapala za svůj dlouhý život, ale Bětka ještě objevuje nové, tedy musí žít.

Průvod šel přes řeku, dechovka hrála a Bětka stála na louce a zdálo se jí, že čas proplová jejím tělem od hlavy a v patách se uzemňuje jako tichý blesk a věčný oheň, slzy jí tekly po tvářích, šustily v suché trávě a zvonily tam myším. S mrtvou nikdy snad nemluvila a přece ona způsobila, že proud života zněl v jejím těle jako hudba. Jsme možná ladění na jeden tón, anebo na jediný mnohohlasý hlas.

- Kdybych se dožil, že by se za mého života ještě otevřely hranice, řekl pan Kubíček, šel bych pěšky, s hlavou odkrytou a bos do Bayreuthu a byl by to vrchol mého žití. A jestli se to nepodaří, půjdu tam po smrti stejně.

o o o

Byli v Budapešti v cukrárně, kde měli stolky z višňového dřeva se zeleným sametovým polstrováním a ulízaný pán v černém tuhém obleku hrál na lesklém křídle In einer kleinen Konditorei, v galerii viděla Bětka sedm Cranachů a Goyu a to by bylo stačilo. Ale najali vinárnu na večírek a losovali místa u stolků. Bětka vyhrála místo vedle Pavla a pan Kubíček byl usazen o dva stoly dál.

- Co pořád děláš, Meruňko, zeptal se Pavel a jeho pohled ji celou pronikl, co jsi dělala celou tu dobu?

Zadívala se na svou ruku a ta se třásla, a tak jí rychle zasunula pod stůl. V tichu, které se kolem nich rozprostřelo, bylo dávné napětí a strach z něčeho, čemu se snad nelze vyhnout. Opět se to přiblížilo, blaženost smyslů je přece opravdová, ale začali mluvit a tím ji zaplašili. Věděli, že každým slovem budou se od sebe vzdalovat, že kdyby byli nezačali řeč, mohli se obejmout. Ale Bětka odpověděla:

- Jsem doma a starám se o děti.

Objel ukazovákem pravé ruky límec u košile, narazil na knoflíček a rozepl ho. Potom si oběma rukama povolil kravatu. Nikdy ho ještě neviděla v obleku a v kravatě, ale viděla ho svlečeného.

- A jsi spokojená?

- Jsem, řekla a připadala si jako had s lesklým tělem a plochou hlavou, v níž jsou i myšlenky placaté. A co ty? Ještě fotíš cikány?

- Lévně ne. To se teď nenosí. Já tam zůstal, ale ne kvůli sobě. Kvůli druhým. Moc by ses divila, kdybych ti moh říct, kolik profláknutejch lidí živím.

Tak se pomssstil.

Patří mi to, myslí si Bětka a už se souká z lesklé, přilnavé a lepkavé kůže.

- Já se rozhodovat nemusela, řekne. Vykopli mne sami.

Proč se chtěla trápit neštěstím, v němž se někomu líbí?

- Někdo to dělat musí, řekl Pavel s úlevou. Ono je to lehký, vykašlat se na to a jít někam topit, bejt čistej, nic s tím nemít. Ale třeba je těžší a odvážnější pokračovat, napadlo tě to někdy?

- Já viděla nějaký tvoje fotky, řekne Bětka a do hlasu vloží pohrdání.

- Fotky jsou fotky. Já si je nevymejšlím.

- Všichni, co byli slušný, šli.

- Manifestovali city. Já na to asi neměl, Meruňko. Já se chtěl mít slušně. To víš, jsem z malýho města, vždyckys na mně viděla všelijaký chyby. A teď mne máš, teď konečně vidíš, že jsem byl vždycky špatnej a žes měla štěstí, když sis mne nevzala.

Začala hrát disco a na parketě se svíjely páry.

- Pojď si zatancovat, řekla.

Přitiskl jí k sobě a zašeptal jí do ucha:

- Je to tvoje vina.

Možná má pravdu. Neměla ho k sobě připautávat, ale spletla se. Copak se člověk nemůže splést? Je až do smrti odpovědný za někoho, koho opustil?

Vzhlédla. Přes Pavlovu úzkou hubenou tvář přecházela zelená světla. Zelená je barva očekávání a nespokojenosti s tím, co je.

- Řeklas, abych přijel, tak jsem taďy. A dělám tu, co umím. Já nevím, proč bych měl dělat něco, co neumím.

- Já tě sem nevolala.

- Ale volala. Já tě tenkrát tak miloval. Věřil jsem ti každý slovo.

Vzpomněla si, jak v září roku tisíc devět set šedesát osm stála v kuchyni a vařila miminu kaši. Zvonil telefon, odstavila hrníček a dítě připnula karabinkami ke stoličce. Zvedla sluchátko a slyšela v něm dech, známý, blízký, skoro teplý.

- To jsem já, Meruňko, volám tě z Paříže.

Mlčela.

- Bětko, slyšíš mne? Jak se máš?

Ptá se na všechno a stojí ho to spoustu peněz.

- Já jsem tady, zakřičela.

- Neřvi tolik. A nelituješ toho?

- Vrátila jsem se.

- Bětko, řekl náhle potichu, jako by ho ti, co poslouchají hovory, nemohli slyšet. Co mám dělat?

- Dělej si co chceš.

- Mám přijet?

- Já nevím.

- Řekni, ať přijedu, Meruňko. Co kamarádi?

- Jsme tady skoro všichni.

- Tak já přijedu.

- Udělej, co myslíš ty.

- Je to na tvůj účet.

- Co?

- Ten telefon. Tak já přijedu a už se na tebe moc těším.

Pak zůstal v redakci, i když skoro všichni odešli. Pak se oženil. Pak měl děti. A teď po letech řekne:

- Tys rozhodla o mém životě.

Vrátili se na svá místa u stolu a Bětko byla jako moucha, která se pořád víc zaplétá do lepkavé sítě. Každý pohyb způsoboval větší nehybnost. Pavouk měl síť usnovanou přesně, byla neprotrhnutelná a nebylo z ní úniku. Nějaký cizí život se na ni lepil, samý drobek, a lepkavost na těle tuhla do sklovitosti. Vzal kadeř jejích vlasů do zubů a bryzal ji. Trhla celým tělem. Vlasy mu skoro zůstaly v zubech i s kořínky, ale s bolestí si uvědomila, že jsou pořád její, i když oslintané.

Jednou jí řekl, že si pro ni přijde, živý nebo mrtvý. A že ji dostane.

- Já tě miloval, řekne Pavel vyčítavě. Tak, jako jsem nikdy nemiloval svou ženu a žádnou jinou. Měl jsem jich hodně, ale ty jsi ve mně zůstala. Nikdy jsem se tě nezabavil.

- Já ti neřekla, abys přijel. Nic jsem ti neslíbila.

- Říkalas, že jednou bude všechno. Měla ty jsi mne vůbec ráda?

- Měla, řekne Bětka. Jenže nevím, kdy to skončilo. Nepamatuju se už.

- V Berouně. Já mít tenkrát flintu, tak jsem se snad picnul. Háno, když jsem se probudil a tys tam nebyla. Anebo kdybych se mohl voběsit na tý borovici.

Přinesl tenkrát, den před Štědrým dnem, borovici aspoň dva metry vysokou, hustou, s temně zelenými dlouhými jehlicemi. Vkráčel do kanceláře v uniformě, která měla krátké rukávy a krátké nohavice a Bětka se rozesmála. Smála se a on jí objímal a potom jí oblékl kabát a pozval ji na večeři. Borovice byla od politruka z Krušných hor pro politruka v Berouně a Pavloví dali kvůli ní propustku.

Seděli tenkrát také naproti sobě, ale dotýkali se koleny pod stolem, drželi se za ruce na ubruse a objednali si láhev vína a pak druhou. Při druhé jeli do Indie. Byla jako pod vodou, zelená, voněl tam tymián, hřebíček a pepřovníky. Ještěrky tam prý volají do hustých a sladkých nocí také, přivolávají smrt, která bloudí pod palmami a může tě kdykoliv dostat stejně jako láska.

Držel ji za ruku a tloukl svým čelem o její:

- Jednou pojedeme, říkal. Lodí, a potom už bude úplně všechno.

Na ulici se jí tramvaje proměňovaly v ohnivě čáry, stoupla jednou nohou do díry vedle koleje, upadla a rozbila si punčochu. Nosila tenkrát punčochy s brouky, bylo to v časech beatlemanie a brouci se rozutekli z kolen a vyklidili bílé stezky až do bot. Vejce vybrala z tašky a hodila do popelnice. Pavel nesl tlumok a borovici, chtěli se s ní nacpat do tramvaje, ale lidi křičeli, ať jdou pěšky, když musí mít tak velký stromček, jiní chtěli vědět, kde ho vzali a jestli na to měli povolení. Šli tedy na nádraží pěšky, Pavel ukřižovaný na stromě, Bětka s dvěma taškami. Tramvaje řinčely a mizely v temných tunelech a Pavel pískal pochod padlých revolucionářů. Z popelnice seskočila černá kočka a přeběhla přes cestu, Bětka hned plivla třikrát přes levé rameno, ale neštěstí stejně nezažehnala.

- Otevři okno, honem, zavolal na ni ve vlaku a vyklonil hlavu ven a zvracel. Držela mu hlavu rukama a loktem přidržovala okýnko, které pořád chtělo nahoru. Potom si lehl na sedadlo, měl tvář bílou a zpcenou, kravatu vikslajvantovku mu povolila a rozepjala košili u krku a přitom pořád držela jednou rukou okýnko, aby na něj mohl čerstvý vzduch. Jiskry přely kolem velké jako kuličky na hraní a jedna spadla Pavlovi na mundur a vypálila díрку dřív, než ji Bětka smetla.

Vlak zastavil a v mraku dusivé bílé páry uviděla cizí nádraží. Vystoupili a vyvlekli borovici.

Pavel vypadal jako raněný Mikuláš. Přišel z hor a přinesl voňavý strom do téhle díry, kde možná ani tráva neroste a sníh padá rovnou černý. Nádražím táhl studený vítr a nesl s sebou sloup prachu a smetí. Oči ji pálily a mezi zuby cítila smirkový papír, byl to vítr z cementáren.

Pustil strom a sesul se na zem. Veliké černé boty ležely vedle něho bezmocně, protože nemohl chodit. Držel se za břicho, v obličejí byl popelavý a cenil zuby. Zalezlo jí za nehty u rukou i u nohou a obličej pálil. Mikuláš, uštknutý civilizací, vypadal, že umírá.

- Musíme jít, řekla, ještě tě tu chytanou a zašijou. Budou rádi, že našli opilýho vojáka a nechaj tě v base celý vánoce.

Vzala ho v podpaždí a vzpírala, ale byl moc velký a vždycky se jí zas sesul. Nechala ho na peróně a utíkala namočit kapesník. Proti ní se potácel cikán, zvedl ruku a cosi nesrozumitelného zahalekal. Vítr mu vzal slova od úst a kamsi je unášel. Bral i vodu, když roztočila kohoutek. Namočila kapesník a otřela jím Pavlovi tvář, třásl se jako pes vytažený z vody.

- Musíme jí, slyšíš?

- Když mně je hrozně zle.

Cikán čůral a vítr hnal moč jako stříbrnou světélkující stuhu. Vzala strom na záda, jednou rukou ho přidržovala a v druhé nesla tašky. Pavel šel za ní, předkloněný, a rukama se držel za břicho. Bětka se někdy divila, že je vždycky hned potrestána, jakmile se proviní. Jako by kdosi mocný a spravedlivý stál pořád nad ní a nenechal jí nic si nastřádat. Nesměla dlouho hřešit a potom za to pykat. Všemocný jí vždycky hned dal pohavek.

Před nimi se propadala do temnot alej, holé větve třaskaly o sebe a v dálce houkal teplý vlak. Na stožárech se komíhala světla a stín přebíhal neklidně alejí jako černý mnich s kapucí, do tváře mu nebylo vidět a tak nevěděla, jestli je zlý či dobrý.

- Někde tu musí bejt hotel, řekl Pavel. Najdeme ho a vyspíme se. Ráno najdu majora Borovičku a odevzdám mu strom.

- Já musím domů, řekla Bětka.

- Přece mne tu nenecháš.

Meluzína vymetala kouty, každou prohlubeň, zkoumala stín, ona prý hledá své ztracené děti a pláče.

A tu se ze tmy vynořil mužiček, zimou přihrbený. Čepici měl naraženou hluboko do čela a chvátal k městu.

- Pane, zavolal na něj Pavel. Mně je špatně a ona stromeček neunes. Nemohl byste nám ho pomoci na náměstí?

Človíček vzal borovici a šli, ale celou cestu nadával:

- Chlast a holky, to je moc, člověče, vykřikoval do noci. Měls bejt radši o vánocích doma u maminky, anebo na vojně zašitěj. Já mít dceru, která by se toulala po nocích s vojákama, já bych ji roztrh.

- Vona není moje holka, řekl Pavel. A je vdaná.

- Tím hůř, volal mužík. Strom postavil u radnice a zmizel, jako se objevil.

V recepci bylo veliké zrcadlo a tam se uviděla. Modrý kabát uválený jako z popelnice, obličej ozdobený zimou a vlasy rozcuchané. Na nohách místo punčoch provázky a asi omrzlá kolena. Z tašky jí čouhala vánočka.

V pokoji bylo teplo, ústřední topení žhnulo a nad ním se nadouvaly lehké silonové záclony. Světlo stékalo po zdech a bylo žluté jako ananasový meloun. Povlaky byly tuhé a napnuté a postele vedle sebe.

- Měli bychom bývali úplně jinej život, řekne Pavel a vyčítá to snad osudu a ne Bětce, kdyby se bylo nestalo, co se stalo.

Přisvědčila, ale jenom kvůli němu. Sama nevěřila na náhody. Všechno v životě je předem určeno, možná je i stanoveno, kolik lásky a utrpení smíme prožít.

- Všechno jde, jak má jít, řekla.

- Kdybys byla tenkrát neutekla. Kdybys mne tam byla nenechala samotného.

- Chtěla jsem syna.

- Přece jsi tenkrát chtěla mne, řekne Pavel. Bylo by bývalo úplně všechno, kdybych já byl nedopad tak žalostně. Jako mužskej jsem totálně selhal. Byl jsem hrozně rozčilenej, protože jsem se na to těšil dva roky. Chápeš to? Pochopilas to tehdy? Jenže ty jsi o tom nepřemýšlela. Sebrala ses a utekla.

Bětka vidí jeho hlavu na polštáři, spící obličej, jenž v ní vzbuzoval soucit a něhu snad už mateřskou. Kdyby byl nemluvil, mohla by ho milovat snad ještě teď. Něco tu možná bylo, hlubokého, prawsvětské vábení je k sobě poutalo, ale nemohlo přelézt přes hromady balastu a slov. Kdyby byl mlčel, vždyť jeho tělo bylo možná pravdomluvnější, než jeho oči a ústa. Než celá jeho pitomá hlava.

Ale bylo už pozdě. Oblékla se a posadila se na židli a ruce položila na stůl. Spal a ona čekala. V tu noc před Štědrým večerem se v pokoji s teplým ananasovým osvětlením rozhodla, že se co nejdřív vrátí ke svému muži a poprosí ho o syna.

Na stěle nechala lístek:

- Nezlób se na mne. Musela jsem odjet prvním ranním vlakem. Nemohla bych tu ráno být.

Utkala pak alejí, v níž meluzína dosud vymetala kouty.

- A nejsi z toho šílená, že jsi pořád doma? zeptal se Pavel. Moje žena nemohla doma s dětmi vydržet. Pořád chtěla do práce. K čemu by prý studovala. Já lítal jako blázen, dědeček a babička se mohli přetrhnout, děti v jeslích stonaly a ona se realizovala. Teď by chtěla být doma a mít malé dítě, protože si to neužila. Ale já už nechci. Mám dost všeho. Ach, kdybys ty, Meruňko, věděla, jak je to pořád stejný. Mně se někdy zdá, že už jsem mrtvej, protože nic nemá smysl. Chodím s ženskejma, ale děvkař nejsem. Já jenom snad potřebuju, aby mne měl někdo rád. Pamatuješ, jak jsem ti psal básničky? Každěj měsíce jednu. A těch fotek, co jsem ti věnoval.

- Já už musím jít, řekne Bětka. Nebudeš se zlobit, když už půjdu?

- Přece mne tu nenecháš, řekl. Sotva jsem si tě našel, už mne chceš zase opustit. Víš, jak jsem sám?

A tu Bětka zavře oči, chvílku je tma a pak se v tiché tmě

na zavřených víčkách rozsvítí světlo. A Bětka vidí své ruce, jak se vztahují k Pavlovu krku, palcem nahmatá ohryzek a stiskne a prsty mačká po stranách, tam, kde jsou tepny.

Pavlova tvář se pod tlakem bortí, bělma se nalijí krví, zatímco v panenkách sklovatí lítost. Navždy tam zůstane jako květina nebo motýl zalitý do skla, jako by lítost nad sebou byla něco krásného.

Oběť se nebrání.

Ústa se rozchlíplí vším nikdy z opatrnosti nevyřčeným, co ani teď nemůže přes rty a hlas se raději změni v chrčení.

Bětka drží Pavla za krk a do dlaní jí buší jeho krev, tlukot jejího srdce dohání srdce oběti, souzní teď, jako se plameny dvou svic slíjí v jeden. A jedno jsou, až se část vražedkyně začne v jejích rukou hroutit, oddělovat se a sesouvat, Bětka ještě chvíli drží, ale ruce jí umdlévají, protože je v nich celá tíha nepovedeného života, tedy pomalu rozvírá prsty a oběť se skládá jako prádlo, které vylézá z mandlu.

Nebránil se. Snad pochopil, že ho Bětka musí zabít, protože jinak jí on rozšlape obličej a tělo a bude je po kouskách a lepkavých drobcích roznášet po světě, dokud bude živ.

Bětka si utírá ruce o sukni, jsou zpocené, nikoliv zkrvavené, byla to čistá a tichounká vražda, takže si nikdo ničeho nevšiml. Přesto si ale Bětka pečlivě otírá ruce i na hřbetech, jezdí rukama po břicho a pak i po hrudi a nakonec, pořád poslepu, nahmatá vlastní krk a cítí v dlani tlukot srdce a tepání své krve.

Pak teprve, s oběma dlaněma na hrdle otevře oči a vidí, že Pavel se na ni usmívá, celou dobu se nepřestal usmívat a v tom úsměvu zatím utuhlo chlapectví, které ji vždycky dojímal, ale i prohnanost a unikavost lhavého chlapce, za níž byl zabit.

Bětka vztahuje obě paže před sebe, ruce jsou dlaněmi obrácené ven, ať od ní odstoupí dvakrát mrtvý. Tedy živý?

- Mohu tě doprovodit? zeptá se Pavel. Pořád se směje a takhle se asi dívá, když chce do postele s nějakou, která ho nezná. Bětka tedy honem svěsí vzpažené ruce a zasměje se rozpačitě, protože je zapomněla ve vzduchu.

Sama sebe tu také zapomněla.

Zastaví se ještě u stolu, kde sedí pan Kubíček a zeptá se ho, jestli by nešel domů.

Šli pak spolu po široké, osvětlené ulici krásného města. Krátký noční déšť spláchl prach, asfalt byl vlhký a lesklý a Bětka se vedle starého pána skoro vznášela. Jako by ji nadnášela nenádálá lehkost, celé tělo se napřímilo a zbavilo se nějakého břemene, o němž snad ani nevěděla, až teď poznala, že už ho nenese.

Poskočila si a vtom začal někdo hrát na klavír. Tlustý pán se zastavil, chvílku poslouchal, pak zvedl krátký prst do vzduchu a řekl: Chopinovo Preludium e mol.

Smrtelný zápas a pak zvolna přicházející úleva, snad nová smlouva se smrtí, prodlužující život nepatrně, ale přece. Bětka měla zase ruce svěšené podél těla a čas jí protékal hlavou do těla a patami se uzemňoval, a když klavír dohrál, bylo ještě chvíli ticho a pak někdo s lomozem zavřel okno.

- Někdy se bojím, pravil pan Kubíček, že už to nestihnu projet. Jako třeba teď, když zrovna cítím, jak je Chopinovi špatně od srdce, jak se převaluje v horké posteli. Napadá mne, že si pro mne přijde brodská a nebude smlouvat.

- Kdo to je?

- Vy neznáte smrtku na radnici v Havlíčkově Brodě. My, co jsme z okolí, jí tak říkáme. Pro nás chodí. Ale někdy mne napadne, že to nejhezčí teprve po smrti začne. Že si pak budu moct dělat všechno, co mám rád a co se mi líbí, bez omezení. Víte, co já udělám po smrti?

Pan Kubíček se odmlčel a ulicí prošel závan teplého vzduchu, který Bětka zachytila na tváři a na nahých pažích. A i kdyby nebyl teplý, prozradil by se vůní, která sem přicházela odněkud z luk a polí. Stín lípy, která rostla z asfaltového chodníku, se roztrásl. Možná je duše stín a duše stromu se třese blaženstvím v předletních tichých nocích, kdy někdo hraje na klavír.

Starý muž rozpřáhl ruce, jako by se loučil se světem, zehnal mu a přál všechno dobré, a pak je zkrřížil na prsou, neboť byl příliš skromný.

- Až umřu, pravil, půjdu nejdříve do Bayreuthu na Wagnera, potom do Scally a nakonec se usadím na stadionu San Siro v Miláně. A projedu si japonské železnice...

- Já bych chtěla být raději květinou nebo stromem, řekla Bětka. Už bych nechtěla být člověkem, protože je to hrozně těžké

a lehko se to zkazí.

Podívala se na starého muže a očekávala od něho souhlas, nebo pochvalu, ale hned znejistěla, protože jeho úsměv byl vznešený, ale bylo v něm pohrdání.

- Má drahá, řekl, možná jste ještě nepřišla na to, co je v životě nejkrásnější. Já už jsem starý a vybral jsem si. A k tomu, abych mohl všechny ty krásy vnímat, musím být člověkem. Zrovna takovým, jakým jsem.

Odmlčel se a krátkými silnými prsty si ohmatával lysou hlavu a dotýkal se obličeje, jako by se pokoušel zapamatovat si svou podobu, vtisknout si ji do konečků prstů a tam si ji uchovat pro budoucí, anebo posmrtný život. Dojalo ji, že trvá na své nepůvabné, snad i nepovedené podobě, že je v ní rád a že mu stačí.

Sehnula se a políbila panu Kubíčkovu ruku.

- Ale to ne, bránil se a mával rukou kolem obličeje, snad aby oschla od slzy, anebo aby Bětku odehnal, kdyby se chtěla znovu pokusit o totéž.

- Já jsem taky spokojená, řekla zahanbeně. A na nic si nestěžuji.

A s vděčností si vzpomněla na Beroun, na tiché ananasové světlo, a na noc před mnoha lety, kdy všechno šlo tak, jak mělo jít a opustila ten pokoj.

790

HODNOTA JEDNOHO SVĚDĚCTVÍ

Zaryšlení nad esejí Milana Kundery Un Occident kidnappé ou la Tragédie de l'Europe centrale

Josef Hradec

Vidíme to denně: vojáci napájají koně
z rakví světců . . .

Vladimír Holan

I.

Svůj esej o tragédii střední Evropy ^{5/} uvádí Milan Kundera událostí z maďarské revoluce v roce 1956: ředitel maďarské tiskové kanceláře, několik okamžiků před tím, než jeho úřad je zničen dělostřelbou, informuje svět o útoku sovětských tanků na Budapešť a svoji řepeši končí patetickým provoláním: "Zemřeme za Maďarsko a Evropu!" Maďaři, podobně jako Poláci, naše národy a z velké části i národy pobaltské, patří duchovně k západní Evropě, z níž byli násilně vytrženi po roce 1945 a v případě maďarském se do ní vlastně právě znovu vraceli neoficiálním všeobecným plebiscitem. Uvědomila si tehdy Evropa, západní "zbytek" Evropy, smysl tohoto zoufalého poselství a zároveň volání o pomoc? Tehdejší Evropě patrně vůbec nic nedošlo, když - jak Kundera konstatuje - měls za to, že jde nikoli o ni, o naši evropskou kulturu, ale pouze o politický režim bránící se rozkladné změně. Samozřejmě, že sympatizovala s těmi, kdo se chtěli zbavit zkompromitovaného stalinistického režimu, stejně jako o dvanáct let později "držela palce" našim polednovým obrodníkům, ale to bylo bohužel všechno. Na obě události se západní Evropa vždy snažila co nejrychleji zapomenout. Ti, kdož dělají politiku, se tvářili, jako by se vlastně nic nestalo: škoda, že dosud nikoho nenapadlo

zavést Chamberlainovu cenu, myslím, že pro každý rok by se našlo dost kandidátů... Je to nejspíš fatální následek sekularizace a s ní spojené "specialisace": političtí vůdcové jsou většinou v zajetí krátkozrakých gájmů a lidé, kteří dokážou vidět komplexněji a dále nemají na utváření politických rozhodnutí žádný praktický vliv. Jestliže však maďarský vlastenec a Evropan byl v roce 1956 připraven zemřít za Maďarsko s vědomím, že umírá zároveň za evropskou kulturu, za evropské hodnoty, můžeme se ptát, zda i ve "velké" Evropě západní by se tehdy našel někdo, kdo by byl ochotán zemřít za Maďarsko s vědomím, že umírá za Evropu? Když na konci studie dochází Kundera k závěru, že "středoevropské kulturní centrum" zmizelo /věc není podle mého názoru tak jednoduchá a ještě se k této otázce vrátím dále/, konstatuje zároveň, že "Evropa zmizení svého velkého kulturního centra nezaznamenala, protože Evropa už nepociťuje svoji jednotu jako jednotu kulturní." 6/

Obrazem z maďarské revoluce jsem si právě v souvislosti se západní Evropou či spíš s politickým Západem v širším smyslu vzpomněl na jiný obraz, docela nedávný. Před jistým časem otiskly naše noviny fotografii mladého muže, jenž při protestní akci proti jadernému dozbrojování západu nesl heslo: "Žádná věc nestojí za to, aby se pro ni umíralo." Měl jsem velice stísněný pocit, ne proto, že jej pochopitelně chválili jakožto "rozumného" člověka /podobně jednající politikové jsou naším tiskem kvalifikováni jako "reálně uvažující"/, ale protože mne zároveň napadla otázka, pro co té tristní figurce asi stojí za to žít?

Alexandr Solženicyn v proslulé harvarské řeči vytýká Západu, - tvrdě, ale oprávněně - naprostou nepřítomnost nejenom heroismu, ale i jakýchkoli předpokladů k němu; etické ctnosti /o teologických ctnostech se nemluví už dávno/ nahradilo přízecní vědomí právní legitimacy: co je právně nenašadnutelné, co je v souladu s právním pořádkem, je automaticky dobré i morálně a nemá smysl usilovat o cokoli, co je "nad" tím.

Milan Kundera dále říká:

"Střední Evropa musí klást odpor nejen črtivé síle svého velkého souseda, ale také nehmotné síle času, který nenapravitelně ponechává za jejími zády období kultury. Proto mají středoevropské vzpoury cosi v sobě konzervativního, řekl bych přímo anarchistického: zoufale se snaží restaurovat minulý čas, minulý čas kultury, minulý čas moderní doby, protože pouze v této epoše, pouze ve světě, který bral v úvahu kulturní dimenzi, mohla

střední Evropa ještě bránit svoji identitu..."

Tragédií střední Evropy není podle Milana Kundera "Rusko", ale sama Evropa, ta "Evropa, v níž Evropa už není pociťována jakožto hodnota".

V takové bezperspektivní perspektivně se nejdříve můžeme ptát, co s Evropou vůbec bude dál? Zvítězí v ní nakonec ti "reálně uvažující", kdo si myslí, že "lépe je být rudý, než mrtvý a v trestuhodné naivitě si představují, že jim budou ponechána všechna jejich "šťěstíčka", tak jak jsou? Nebo Evropa duchovně vyčerpaná onou "nehmotnou silou času", završovanou dozníváním sekularistických tendencí, otevře svou náruč islámu, který jako by prožíval renesanci a který v očích některých znatených duchů představuje ozdravující sílu? Nebo se Evropa, "vyvečena na poušť", rozpomene na dny svého mládí a bude schopna nového sjednocení? I za předpokladu, že je pochmurný obraz Evropy, před který nás Kundera staví, objektivní, musíme se ptát dále: je obnova duchovně a kulturně sjednocené Evropy vůbec možná a pakliže ano, jaké jsou možné cesty tohoto sjednocení?

Jisté je jedno: vědomí evropské sounáležitosti není dílem evropské kultury, tvrdit to, je hrubé natení následností, vědyť z vědomí evropské sounáležitosti evropská kultura teprve vyrůstala. Po jednotě Evropy se před svými pesimistickými závěry táže i Kundera:

"V čem tedy spočívá jednotu Evropy?

Ve středověku spočívala na společném náboženství.

V moderní epoše, kdy se ze středověkého Boha stává Deus absconditus, uvolnilo náboženství místo kultury, která se stala uskutečněním nejvyšších hodnot, jejichž prostřednictvím evropské lidstvo chápalo samo sebe, definovalo se a identifikovalo.

Mám dojem, že v našem století nastává jiná změna, stejně významná jako ta, která odděluje období středověku od moderních dob. Stejným způsobem, jakým Bůh dříve uvolnil místo kultury, uvolňuje nyní své místo kultura sama.

Čemu ale a komu? V jaké sféře se uskuteční nejvyšší hodnoty schopné Evropu sjednotit? Ve sféře technických výkonů? Obchodu? Médii? Velkého básníka nahradí snad velký žurnalista? Nebo v politice? /.../ Nebo se Deus absconditus vrátí, aby zaujal uvolněné místo a stal se viditelným? Nevím, nevím o tom nic. Víím jenom to, že kultura opustila své místo."

To, co Kundera uvádí ve výčtu možných jednotlicích zásad, s elokvencí, která jako by měla zálibu především v sobě samé a skutečnost ji zajímala až na druhém místě, nejsou a nemohou být principy, ale nanejvýš rozlišující znaky. Ani ony tu však nejsou sany od sebe a nejsou bez "noumenálního" pozadí. Proto bychom čekali, že Kunderovo tázání po počátcích bude věcnější a radikálnější. Nezdá se přitom pravděpodobné, že by v půli cesty zůstával výlučně s ohledů ke svým nevědomým nebo polo-vzdělaným čtenářům.

Tvrzení, že jednota Evropy ve středověku spočívala na společném náboženství, je samo o sobě pravdivé a není na něm nic objektivního. Mícháně vyvolává dojem, který ostatně následující řádky potvrzují, že evropské národy tu byly dříve než jejich jednotlicí zásada a že se na křesťanství jako na něčem, co je mělo sjednocovat, málem dohodly dodatečně, nějakou konvencí. Evropské národy ve své duchovně kulturní identitě však křesťanství nepřecházejí, jejich povznesení z barbarské ne-lišnosti je právě dílem katolické církve. Když na počátku třicátých let tvrdil Hilaire Belloc ^{7/} - už tehdy tváří v tvář duchovnímu úpadku - že Evropa bude křesťanská nebo nebude, nebylo to jistě z nedostatku lepšího jednotidla. Jestliže Evropa zapoměla na svůj duchovní základ, jestliže jej "vytěsnila do podvědomí", musela se živit náhražkami, které jí už vzhledem k patologii celého procesu nemohly poskytnout nezbytnou rovnováhu, ono "vyšší zdraví", nutné k tvořivému životu, jenž je opakem zmrzačeného přežívání.

Je opravdu těžké si představit, že by s něčím, co by mělo být základem, principem, se dalo zacházet jako s panelem, jako s volnou promennou. A je možné takhle od Annáše ke Kaifášovi posílat i samotného Boha? Šatov z Dostojevského Běsů bude věřit v Boha, pakliže národ, v nějž věří především, naplní své mesiánské poslání. Milen Kundera možná uvěří, že kultura, v níž beznadějně věří na prvním místě, povstane z popela... V žádném případě ale Deus Absconditus není pojmenování boha agnostiků, kteří nad poslední "záhadou" bytí krčí rameny jako nad patovou situací v šachu, ani to není bůh nominalistů, jenž mohl namísto Desatera uložit lidstvu příkázání právě opačná; je to "tradiční" Bůh zjevení daného lidem, jenž ve skrytosti hořícího keře hovořil k Mojžíšovi, Bůh dějin. Skrytost se ne-

týká poznávání nebo nepoznávání jeho existence, ale poznání jeho záměrů, způsobů jeho působení v nás. Je skutečně velké nedorozumnění používat toho pojemování pro označení údajného vyklizení pozic či opětného vyvýšnutí se do čela tabulky evropských hodnot. Snad je pochopitelné, že žádná z lidských činností, ani člověk sám, nemůže ontologicky Boha zastoupit, třebaže si "místo", jež přísluší Bohu, v životě společností různých dějinných období usurpuje člověk pro sebe. Jeho kultura a umění nebo dílo dějinného utváření, jakým je třeba stát nebo politická strana, se má stát poslední mírou všech hodnot i posledním zdůvodněním sebe sama. Hebrejští proroci nazývali takové zmatení hodnot modlářstvím a považovali za nečestné člověka, aby se dílu svých rukou klaněl.

Je to typické drama posledních čtyř století Evropy, drama "člověkostředného humanismu" /Berďajev/, a protože jde o stav nepřirozený, který jednoduše neodpovídá "hierarchii" bytí, natož "nepřekročitelnému rozdílu mezi nestvořeným a stvořeným", má to všechno nakonec mít katastrofální následky, pád do nerozlišujícího znicotnění - hodnoty, které chtěly Boha zastoupit, bývají smeteny těmi, jež přivedly na svět, znenáviděné nakonec za to, že nespínily /protože nemohly splnit/, co se od nich očekávalo. Je to také jedna z nejzazších příčin současného úpadku, upadlosti rozlišování i schopnosti rozlišovat, ne-vůle poznávat vůbec něco z toho, co se nás bytostně dotýká, onoho "jediného, co je třeba" /Sv. Pavel + Komenský/. Je to zajisté stav, nad nímž je třeba zoufat a východisko z něho se rýsuje jen jako nepatrné světlo kdesi na obzoru. Ale mělo-li by Boha nakrazovat cokoli jiného než On sám, ve smyslu klubšního a intimnějšího poznání Jeho záměrů s námi i se vším, co je, nevyjdeme nikdy z bludného kruhu a případná nukleární katastrofa by mohla lidstvo ještě zachránit před totálním zhloupením, neodvratitelnou degenerací v něco, co spíš může připomínat některý z hmyzích druhů než bytosti stvořené k božímu obrazu a podobnosti. Silné tendence proto existují na obou stranách "třídně" rozdělené Evropy: na jedné straně spotřebitelská masa zajímající se jen o to, co se může, na druhé straně masa zstrašená, odvažující se jen toho, co se smí. A vyzvání "míru bez míry" /Holan/ je čím dál hlasitější

ve světě, který je stále více lhostejný nejen k umění a kultuře, ale především k pravdě...

"Buď požeňmán, Bože můj, jenž jsi mne
zbavil model.

A který jsi způsobil, že uctívám jenom Tebe,
a nikoli Isiđu nebo Osiriđu,
či Dožskost či Lidství nebo Přírodní zákony
nebo Umění nebo Krásu"...^{8/}

Paul Claudel nenapsal tyto verše jako nějaký šák nebo dědic Tolstého protikulturního blouznění, jak by se na první pohled mohlo zdát těm, kdo mezi lidskými hodnotami a hodnotami transcendentními /"nadpřirozenými"/ vidí nepřekonatelný rozpor, ale jako veliký básník s hluboce rozlišujícím smyslem pro souvztažnosti jedné hodnoty s druhými.

+++

Dá se při vší vážnosti a složitosti naší situace tvrdit, že střední Evropa jako nezemčitelný duchovní fenomén zanikla, že zmizelo středoevropské kulturní centrum?

Myslím, že i ve změněných podmínkách středoevropský duchovní prostor nadále trvá a že myslet na jednotu Evropy, žít s obrazem sjednocené Evropy není ani konzervativismus, ani anachronismus.

Je poněkud zjednodušující tvrdit, že se středoevropské národy jednoho krásného dne probudily a zjistily, že se nacházejí pod cizím panstvím. A nejde jenom o jaltskou konferenci, kde jsme, jak se trpce říká, měli být "prodáni" naivností spojenců, především Američanů /naivností spočívající v tom, že automaticky respektovali smlouvu a předpokládali, že ten druhý ji bude nejen stejně "čestně" respektovat, ale že si ji bude i stejně vykládat. Nejen sofisté vládnoucí ideologie nás ovšem budou přesvědčovat, že si Jaltu vyložili správně jedině jejich chleboďárci, že vlastně díky vasalství jsme suverenním státem a že vůbec žijeme v nejlepším z možných světů. V osudovém mezidobí 1945-1948 existovala u nás přece vedle sovětské páté kolony v KSČ i v ostatních stranách silná prosovětská tendence. Básníci téměř bez výjimky všichni svatořečili Rudou

armádu a jejího neomylného vele-velitele.^{10/} Když se někdo od-
vážil ještě před únorem poukazovat na zločiny stalinismu, byl
demagogicky umlčován a v padesátých letech, pokud včas neode-
šel do exilu, se mu to spočítalo i s úroky. Sám prezident Be-
neš, oběť vlastního politického fideismu, několikrát při podob-
ných příležitostech prohlásil, že útok na SSSR je útokem na
jeho osobu. Kdo z těch, kteří ještě mohli pozitivně ovlivnit
běh událostí, si vzpomněl na varovná slova Palackého či Havlíč-
kova?^{11/} Sovětský svaz už tehdy cynicky těžil z morálního ka-
pitálu obětí, které jeho "rodina národů" přinesla ve světové
válce.

Že se politicky nacházíme v područí "Východu", nevyplývá
z naší volby, na druhé straně však naše situace není výlučně
dílem uchvatitelské totalitní moci, ta z velké části přišla
už k hotovému - a konec konců kde jinde zneužili "Rusové"
věrolonněji romanticky jednookého vědomí "slávanské vzájemnos-
ti" než u nás? Opravdu jsme měli, co jsme chtěli.

Co je nám jasné nyní, před padesáti nebo čtyřiceti lety
tak jasné nebylo. Kulturně patříme k Západu nejenom vědomím
příslušnosti k západní tradici, což by nás mělo vést ke stá-
le hlubšímu poznávání kořenů a zdrojů naší kultury, ale také
vědomím poslání, jaké zde a nyní máme před sebou. Tváří v tvář
totalitární indoktrinaci bojujeme o národní svébytnost nebo
jen o holé přežití? Podaří se našim nepřítelům vytvořit z nás
vygumovaný "socialistický národ" podle jejich zploštělých před-
stav? To záleží opravdu jenom na nás a na tom, jaké je a bude
i ve sféře praktického konání vědomí skutečné vzájemnosti /osu-
du i údělu/ středoevropských národů. Novým zdrojem tvořivého
napětí může být a je - a to i v díle Milana Kundery - snaha o
překonávání oné schizofrenní situace, v níž se nacházíme.

Všechny obavy a úzkosti by nebyly k ničemu, kdyby měly
zůstat neplodné, kdyby jednou neměly přinést ovoce. K ničemu
by nebylo ani hořekování nad ztracenou střední Evropou, kdy-
bychom jí v sobě měli nést jen jako obraz něčeho, co nenávrat-
ně minulo. Kdyby střední Evropa měla opravdu zmizet se vším
všudy, kdyby její praktickou likvidací měla posléze následo-
vat úspěšnězavršená likvidace duchovní, bylo by to opravdu
veliké neštěstí, protože by šlo o vše jiné než o situaci, kdy
"světlo ustupuje ještě většímu světlu" /Deml/. Kde hledat zá-
ruku, že tomu jednou tak nebude? Kde vzít jistotu, když naší

jedinou jistotou je už po léta mučivá nejistota? Mluvím o jistotě, ne o iluzi jistoty nebo její náhražce.

+++

I kdyby byla střeoevropským národům vrácena politická svoboda hned zítra a ony mohly svobodně, ať už v rámci případné střeoevropské federace nebo samostatně, naplňovat specifičnost svých údelů, nebude už střední Evropa nikdy moci být tím, čím bývala: tvořivou oárou mezi dvěma mocnými zdroji napětí, v jejíž nenapodobitelné duchovní atmosféře vznikala veledíla. Už z toho prostého důvodu, že jedna nenahraditelná tvořivá část jejího duchovního universa je nenávratně pryč: Židé diasporý střední i východní Evropy...

Třebaže jsou dějiny izraelského národa jedinečné a nenapodobitelné /vždyť každá vědomá nebo nevědomá snaha o napodobení v podobě všech falešných mesianismů, co jich jen v dějinách bylo, vedla u ostatních národů ke katastrofám/, není bez užitku si všimnout analogických situací. O izraelském národě ostatně hovoří i Milen Kundera:

"Ještě jiná věc mi činí židovský národ tak drahým: právě v jeho osudu se mi střeoevropský úděl jeví jakoby koncentrován, odráží se v něm, nachází v něm svůj symbolický obraz. Co je střední Evropa? Nejistá zóna malých národů mezi Ruskem a Německem. Podtrhuji slova: malých národů. Co jsou vlastně Židé jiného než malý národ par excellence? Jediný ze všech malých národů, který dokázal přežít říše a bořivý běh dějin."

Izrael /mluvím o národě, nikoli o státě Izrael/ se ve svých víc jak tři a půl tisíciletých dějinách dostal často do neporovnatelně horšího marasmu, než je ten, v němž se nacházejí nyní naše střeoevropské národy; několikrát přece byl na pokraji naprostého vyhlazení - připomeňme si jen, jak po druhé světové válce rabín Feder hořekoval nad skutečností, že Izrael přestal jako národ existovat - přece není sporu o tom, že v životě židovského národa začala v poválečném období nová éra. Jestliže to, že národy nejenom žijí, ale rozvíjejí se, vyplývá ze skutečnosti, že do svého základu přijaly a nesou v něm jistý formující princip, že je cosi na počátku jejich sebe-uvědomění jakožto národů, včetně jejich místa a poslání

v životě celých civilizací, můžeme si v souvislosti s izraelským národem připomenout slova Franze Werfela, o němž budeme v jiné souvislosti ještě hovořit dále: nevyhladitelné trvání izraelského lidu je způsobeno tím, že Izrael je fyzičným svědkem božího zjevení. Je jasné, že se neshodneme s těmi, kdo židovsko-křesťanské zjevení neuznávají nebo neznají, ale "fakt Iersele" ^{13/} je záležitost historická po výtce a všechny pokusy jej vysvětlovat vně zjevení nebo bez něho se vždycky daly za cenu arbitrárních abstrakcí nebo směšného komolení základních dějinných dat. Že se naše národy a téměř všechny národy Evropy /i když způsob, jakým se to událo, byl různý/, staly "subjekty" vlastních dějin, je pozvolným důsledkem přijetí hebrejského proroctví završeného v učení posledního z jeho proroků, jenž byl více než jenom prorok. O Ježíši Kristovi věří a vyznávají ti, kdo tvoří jeho společenství, že je vtělený Bůh, ne metaforicky nebo hyperbolicky, ale ve vši skutečnosti a pravdě. Jestliže jsme na počátku našich národních dějin přijali "kvas evangelia", mohli bychom, při vši dějinné relativnosti a nedokonalosti tohoto přijetí, analogicky s Izraelem bilancovat, co jsme s tímto kvasem učinili. Nebo co on, pakliže jsme mu k tomu vůbec kdy dali příležitost, učinil s námi. Jak je možné, že z vědomí národů /s výjimkou Polska/, které jsou statisticky a nejenom tedy "matrikově" stále převážně křesťanské, se křesťanství téměř zcela vytratilo? Že se nannoze nechalo uzavřít do sféry soukromé, receptivní a repetitivní zbožnosti, "praktikování", když praxe, která jediná se "počítá", se pak řídí zcela odlišnými kritérii. Jak je naopak na druhé straně možné, že vzdělání a kultivování lidé, kteří neúspěšně potlačují slzy dojetí už při pouhém vyslovení pojmu "evropská vzdělanost", "západní civilizace", dostávají téměř hysterický záchvat, když se jim připomene, že bez křesťanství bylo a je obojí nemyšlitelné? Je možné za takových okolností hovořit o "návratu" ke křesťanství? Myslím, že je to i za cenu velkých nedorozumění /a snad i pohoršení/ nutné a aktuální. ^{14/} Protože obsah křesťanství se nevyčerpává kulturami, které přivedlo na svět, nemůžeme si návrat k němu představovat jako návrat k něčemu, co bylo. Vždyť to, co bylo v našich

nešťastných dějinách, by mohla negativní historiografie /věda analogická negativní teologii/ často uvádět jako odstrašující příklad. Bylo by smutné, kdyby si někdo pod pojmem návratu ke křesťanství měl představovat zavádění staronového státního náboženství; politická dimenze víry se v současných podmínkách u nás nedá žít bez heroického nasazení, ale bylo by směšné, kdyby se měla realizovat v nějakých tradicionalistických a partajnických seskupeních. Nikdo také nechce návrat ke křesťanství s pragmatickým či oportunním poukazováním na skutečnost, že se to ostatním národům "vyplatilo" - není-li křesťanství celou pravdou o člověku /říkám-li celou pravdou, nemyslím ony protivné hotové pravdy, které už předem mají na vše jediné správnou odpověď/, bylo-li v dějinách lidstva jenom nezbytným momentem v procesu uvědomování si jistých etických norem, pak je žádné restaurátorské snahy nezachránit a vracet se k němu by byl zbytečný přepych. Ale skutečnost je jiná.

Protože jde o zásadní věci, považoval jsem za nezbytné i toto zánlivé odbočení. Vyjdeme-li z přesvědčení, že dějiny jsou utvářeny nikoli abstraktními principy, hesly nebo slogany, ale svobodnou vůlí nebo vůlí k nesvobodě jednotlivců i celých společenství, můžeme se odvážit tvrzení, že dějiny našich národů mohly být za stejných /daných/ vnějších politických okolností i uspořádání sil a možností uvnitř národů samotných zcela jiné, jinak by nebylo možné s výhledem a odvoláním na budoucnost dořít, že zrovna naše dějiny jednou zase budou dějinami... Věříme ve skrytý smysl dějin, který není uzavřen výlučně v nich, ale přesahuje je.

Když Milan Kundera tvrdí, že

"Střední Evropa jakožto středisko malých národů má vlastní vidění světa založené na hluboké nedůvěře k dějinám", charakterizuje dějiny či spíše "Dějinu", historii s velkým H, jako "Hegelovu a Marxovu Bohyni", která je "vtělením Rozumu, jenž nás soudí a rozsuzuje, je Historií vítězů". Nepředpokládám, že s touto filozofií dějin sám Kundera ztotožňuje, protože je-li posledním slovem dějin iracionalita s právem silnějšího jako vítěze, proč se nedat k vítězům? Nebo proč se neužírat představou, že zrovna máme tu smůlu, a nejsme vítězi my? A jestliže je tato teze jeho filozofií dějin, co jej vede k tomu, že přes to vše vzdoruje fatalitě a co jsou dějiny "boha strženého do dějin" jiného než iracionální libovůle

"slepého osudu"? /Rozum jde stranou, pokud se nespokojí s místem "dialekticky" fixlujícího lokaje./ Nedůvěra střeoevropských národů se netýká dějin samotných, ale myšlenkové konstrukce, kterou si v pseudomesiánské neomalenosti o dějinách vytvořily mocné sousední národy, aby zdůvodnily svoji vítěznou "Iniciativu". Ale proč přejímat od geograficky velkých a politicky mocných národů i jejich filosofii dějin? Z provinciální obavy, abychom nebyli provinciální? Nebo snad i Milan Kundera věří, že dějiny jsou výlučně dějinami mrtvých a že my jsme jenom jejich produkt a moment? Je potom v takových dějinách místo pro jinou svobodu, než je ta z poznané nutnosti? A jaký smysl by mělo mít i to nejtvrdivější vzdorování? A k čemu by bylo uvažovat v národní perspektivě o návratu k dějinnosti? Naše naděje ve svém posledním slově spočívá na rozlišení, že Bůh, jenž je Pánem dějin, a dějiny nejsou jedno a totéž a že rozdíl není pouze logický. Proto naše očekávání není povrchním optimismem, který by s pravděpodobnostní jistotou očekával příhodný průběh událostí, jenž by nás třeba zbavil cizí nadvlády a útlaku, ale mohl by nás zanechat žalostně neschopné učinit cokoli rozumného sami se sebou...

Stojíme-li nyní nezávisle na geopolitických poměrech, mocenských sférách vlivu, "třídním rozdělení světa" a jiných myšlenkových fetiších tváří v tvář rozpadu světa nebo mezidobí, které si dost nedočkavě říkalo pokřesťanská éra, můžeme se také ptát, kdo bude povolán a schopen vydat o této době svědectví a kdo bude jenom pasivně a bezmocně poddán ničivým porvům, aniž by co málo věděl o jejich směru a smyslu? Bude Milan Kundera svědkem této epochy nebo bude i jeho uvažování mít charakter dobového symptomu? Krozí-li se upřímně velikého zapomínání a mizení v dějinách Evropy i v dějinách vlastního národa, není nakonec obětí tohoto zapomínání i on sám?

II.

Případ Franze Werfela uvádí Milan Kundera jako typický příklad střeoevropského osudu, vždyť Werfel strávil první třetinu života v Praze, druhou ve Vídni, třetí ve Francii a

ve Spojených státech. Kundera připomíná Werfelovu přednášku, kterou měl v roce 1937 na kolokviu, uspořádaném Organizací intelektuální spolupráce při Společnosti národů a na jehož pořadu jednání bylo také téma "budoucnosti literatury". Werfel měl ve své přednášce navrhnout vytvoření "světové akademie básníků a myslitelů". Kundera zde uznává, že se dokázal postavit nejen "proti hitlerismu, ale proti totalitnímu nebezpečí vůbec, proti ideologickému a žurnalistickému zblbnutí doby, které se chystalo zavraždit kulturu". Werfelův návrh nebyl pochopitelně přijat, ale nejen to, sklídl s ním posměch. V "absolutně zpolitizovaném světě mohla taková akademie mít", jak říká dále Milan Kundera, "komický vzhled shromáždění krásných duší". Werfelovým naivním návrhem je ale dojat, protože "vyjadřuje zoufalou snahu nalézt ještě normální autoritu ve světě zbaveném hodnot".

Bylo daleko víc věcí, které byly směšné ve chvíli svého zrodu, když se však podařilo je prosadit a uskutečnit, připadaly později jako samozřejmost, především těm, kdo jejich možnost vůbec nepřipouštěli. Bylo by světové shromáždění nezávislých tvůrců a myslitelů jenom spolkem krásných duší? A znamená to, že i Franz Werfel byl pouze "krásná duše"? Je přece k rozlišení vznešená směšnost dona Quicota a směšnost hlupáků, zcela bez vznešenosti. Dějiny, které nejsou zabsolutněnou mírou sebe samotných, dají v konečném účtování za pravdu těm prvním. A to i dějiny ztroskotané a zničené těmi druhými, jejich směšnými nároky a představami. Werfel měl hrůzu ze světa a zároveň strach o svět, v němž přestala existovat morální autorita, nezávislá na mocenských a jiných zájmech, v němž hlas této autority byl umlčován a přehlucován demagogiemi usurpátorů moci všech odstínů, kteří jí nejvýš dokázali předhazovat nulový stav tankových divizí, které měla k dispozici.^{15/} Zásluhou Franze Werfela je, že tehdejší zmatení a rozklad hodnot v Evropě nevykládal entropickým působením "nehmotné síly času", ale jako důsledek "zrady klérků", důsledek odpadnutí Evropy od toho, co bylo a je její skutečnou jednotou.

Opakuji, že kultura jakožto plod a dílo jednoty duchovní

nemůže, a to i přes druhotné vědomí jednoty, které na jejím základě vzniká, tuto duchovní jednotu bránit a nahradit. Děje se tak jediné za cenu ztráty paměti, neuvědomělé nebo předstírané,

Další přímo nedocenitelnou zásluhou tohoto "nepokřtěného křesťana" je, že se k nezkalenosti pohledu dokázal povznést i proti síle nevraživosti a předcudků a že křesťanstvu prolezlému a osudově oslabovanému antisemitismem ukázal cestu k reflexi nad jeho hebrejskými kořeny, která jej měla postupně zbavovat parazitujících kontaminací pohanství.^{16/}

V době, kdy většina evropských intelektuálů si sice uvědomovala nebezpečí fašistického a nacistického totalitarismu, ale zůstávala raněna absolutní slepotou vůči jinému totalitarismu /připomeňme, že André Gide odjížděl do Ruska, aby na vlastní oči spatřil, jak se tam naplňují zásady evangelia/, dokazuje Werfel s jasnou zřetelností ve Velké otázce rozlišit obou nebezpečí. Evropské intelektuály - ne pouze antifašisty nebo antikomunisty, ale takové, kteří viděli smrtelné nebezpečí ohrožení celé naší evropské kultury a křesťanské civilizace z obou konců - lze přitom v polovině 30. let spočítat na prstech jedné ruky. Jacques Maritain, Emmanuel Mounier nebo Nikolaj Berdajev si na žádné krasodušství nepotrpěli a řešení, která navrhovali, tak úplně donkichotská nebyla. Kdo ale tehdy slyšel jejich hlas?

Werfelova myšlenka "světové akademie básníků a myslitelů" se neuskutečnila, protože oni s ní přišel příliš pozdě, aby v době nejvyššího ohrožení už mohla mít nějakou tradici". Kde jsou však ti, kdo se směli Werfelově údajně naivitě? Jaká oni nabízeli řešení a co z nich zbylo?

Werfelova "Velká otázka" je ale v první řadě otázkou po smyslu a cíli našich životů, po smyslu našich dějin, národních i evropských dějin vůbec, protože je otázkou po Bohu. Je otázkou radikální v tom smyslu, že jde až na kořen věci a že jí klade "sekularizované" Evropě, která si před ní ucpávala uši nebo se při své zpolitizovanosti nedokázala znoci, a to i ústy svých nejlepších představitelů, na nic než na několik vágních měšťanských banalit. Je to otázka návratu k tomu, co je základem našeho západního světa, návratu ke křesťanství, jenž by při vší složitosti a pluraritě iniciativ trval "v duchu a pravdě" a neznamenal útěk před otázkami, které "sekularizovaný svět" prožívá a přináší. Je těžké posoudit, zda nyní,

poté co byla Evropa jedním z běsů nemilosrdně převálcována a jedna její nedílná součást je v majetku toho druhého, zda bude moudřejší? Dějiny ne vždy tvoří ti, kdo si myslí, že je tvoří, a navíc je ošidné generalizovat všechny sociologické vzorky různých "tříd", jak je prezentují masové sdělovací prostředky i tam, kde na ně nemá monopol všemohoucí stát. A jestliže Páh působí ve skrytosti, je lépe věřit jeho "tajným agentům na území knížete tohoto světa", jak sám sebe charakterizoval Jacques Maritain, než těm, kdo podle francouzského rčení tvoří v míněni déšť i pěkné počasí. A kde je psáno, že politicky ujařmená střední Evropa nemá v mnohém ohledu před západní Evropou náskok v kruté zkušenosti a tvrdém poznání a že nebude muset v žádném případě procházet "dětskými nemocemi", které Západem donedávna hýbaly a patrně ještě hýbou doposud?

III.

Když Milan Kundera říká, že "střední Evropa je dnes zotročená Ruskem", je si dobře vědom celé řady možných námitek: jaké je to Rusko zotročuje? Ruský národ? Ruský lid? Nebo sovětský stát?^{18/} Jeho uvažování ale končí u "nenáviděného komunismu", který už dále nerozebírá. Mohli bychom se dále ptát, zda je zotročovací, uchvatitelské a utlačovatelské pužení v "Rusech" výlučným dědictvím věky izolovaného pravoslavlí, v němž se "odehrál scestný proces"^{19/} s jeho /zase/ pseudomesiánskými zplodinami nebo je výsledkem věky trvajících a izolací násobeného komplexu méněcennosti Rusů vůči Západu, kteří pak právě díky tomuto komplexu záviděli všechny západní "vymoženosti", v nichž se nekriticky sklédli, především u sebe? 20/ Sovětský státní ateismus není například ani o krok dále než osvícené osmácté století, za krok zpět bychom mohli naopak považovat skutečnost, že vyprchavší étos "století světla" nahradila skličující duchovní rigidita. Spolu s příhodnými geografickými podmínkami^{21/} bude sovětská skutečnost nejspíš dlouhodobou syntézou obou. Když však odečteme všechny původně ruské složky této skutečnosti, zůstane nám jenom maličkost: právě onen "nenáviděný komunismus" neboli marxismus-leninismus. Bylo by "Rusko", které i takový Vladimír Solovjev, po Čandajevovi nejevropštější z ruských myslitelů, dokázal přes všechny výhrady pojmenovat "rodinou národů", stejně imperiálně

rozpínat i bez marxismu-leninismu nebo by se ubíralo cestou vnitřních reforem? A dosáhla by ruská expanze, před níž prozíravě varoval Palacký a Havlíček - tehdy na "pravoslavném" základě - stejných úspěchů jako jsou ty, jichž dosáhla pod "prapory komunismu"? To je velice málo pravděpodobné, protože slovanský "internacionalismus" by měl ve světovém měřítku menší akční rádius než dosud má. A i kdyby se Rusko dalo na cestu reforem, těžko předpokládat, že by se industriální rozvoj odehrával s takovým pseudonáboženským zanícením a doslova "přes mrtvoly" ^{22/}, jak tomu bylo za Lenina a jeho nástupců. Řekne-li Milan Kundera před svými západními čtenáři "rusko", vyvolává to bezpochyby dojem čehosi naprosto Evropě cizího, cizorodého a vlastně barbarského, duch necivilizované Asie promísený s autokratickým dědictvím Byzance. ^{23/} Ale když jako "vnější" vlivy odečteme Asii a Byzanc, zbuďte nám marxismus-leninismus zase. A kdybychom se v názoru na "ruskou otázku" neměli shodnout s nikým na ničem, potom nemůže být sporu o tom, že marxismus není produktem Ruska, nad nímž se nám tak lehce ohრnuje nos, ale že vznikl ještě kousek západněji od našeho středoevropského universa a že je, pokud se nemýlím, i výrou mladistvého věku samotného Milana Kundery. Spory o čistotu "původního" marxismu, jenž měl podle jedné verze být ve své nezkažené západní podobě dobrý a znesvětit jej měl až záludný Asiat s brádkou a podle druhé verze měl být dobrý v leninském završení, jež měl pro změnu znesvětit jiný Asiat, tentokrát s knírem, je možné ponechat k zábavě katedrovým dobroryslitelům nebo zakladatelům marxistických sektiček. I v cíle radikálního "mladého" Marxe je totalitaristické tíknutí s ohledem na dogmatický metafyzický monismus a krajně relaciovistickou antropologii natolik osudové, že by stačilo, i kdyby už dál nic nenapsal, aby jeho neučesané ideje domýšleli jiní. Vždyť třeba otázku Boha měl po celý život apriorně za dávno vyřešenou, a jiného boha než boha Regelova neznal - stačilo ho "materializovat" proslulým postavením z hlavy na nohy. Že filosofie není místem pro zbožná přání, věděl nejlépe Marx sám, ale na něho samotného tato pravdu aplikovali až jeho dědicové. Dá se říci, že ruský mesianismus, zvláště jeho silně pantoizující tendence, na Marxovo revoluční učení jenom

čekal a Západu /včetně nás/ ve své marxisticko-leninské modifikaci vrací neblahou investicí i s úroky... Ruský národ má experimentálně na vlastním těle /a myš s ním/ přinést důkaz nemožnosti protilidských aspirací tohoto nového náboženství, v němž bohužel "milost" nejenom že ruší přirozenost, ale přímo ji devastuje. Bylo by dětinské smýšlet, že jde jenom o "trest", spíš je třeba podle mystické spravedlnosti myslet na ty, kdož se poskvřňují, aby očistili druhé. A mít víc než kde jinde na paměti, že poznání smyslu určitého zla není ještě jeho ospravedlnování, tím méně výzvou ponechávat mu volný průchod. Existuje místo, z něhož lze nahlížet otázku vztahů mezi Evropou a Ruskem, mezi Východem a Západem bez protikladných kategorií a protimluvných schémat? Z něhož lze nahlédnout jednotu celé Evropy, v celé její dějinné i ideové složitosti? /O čem jiném bude řeč, až pomínou všechny mýty dvacátého století? Při nejlepším vůli nevidím nic, co by v universálnosti pohledu mohlo nahradit křesťanství i zde. /Komunismus není universální, je totalitářský ve své podstatě. Nezná universální jednotu v rozmanitém, ale jenom jednotu v uniformě. Proto nemůže kromě železa a betonu, vydat ovoce, které by se alespoň zdaleka podobalo některé z historických křesťanských kultur./ Přiznám se, že je mi dost proti mysli, když Milan Kundera hovoří o Rusku jako o "proti-Západě" nebo dokonce jako o jiné civilizaci - také proto, že analogické procesy návratu probíhají i v samotném Rusku, v podmínkách neporovnatelně nepříznivějších než jaké máme my.

Hájíme-li svoji střeoevropskou identitu proti kvantitativní přesile ideologické entropie, nemůžeme se opírat jenom o naši "západnost", ale opět o to, co je jejím dějinným i logickým základem. Když po geografické likvidaci /formálně samostatný politický satelitismus berou vážně jen "politikové možného"/ dostává volný průchod snaha likvidovat veškerou národní původnost, není už pronásledování křesťanství arbitrární záležitostí, neboť právě je naší milovaní nepřátelé instinktivně cítí /a na svůj zvrácený způsob i ctí/ jako místo nejvytrvalejšího a prakticky nezníčitelného odporu, skutečný základ² střed. národní identity. Tak je tomu nejzjevněji a našich severních sousedů, u Poláků. Tážeme-li se, jak čelit rozkladnému působení, které bezprostředně počítujeme všude kolem sebe, musíme se také ptát, čím mu čelit. Nějakou národní ideologií?

Avšak každá ideologie je falešným vědomím, a to opravdu každá. Nehledě k tomu, že národní ideologie byly mnohdy jenom momentem připravujícím vpád ideologie "internacionalistické"; není náhodou, že naši "dědicové národních tradic" ponechali národu až na nepatrné změny ideologickou konstrukci jeho vlastních dějin, a to až do okamžiku "fúze", jako přípravu pro přijetí vlastenectví vyššího typu...

Bolestně pociťujeme následky toho, že národy střední Evropy jsou po celá desetiletí záměrně a promyšleně od sebe izolovány a nejen to, čas od času jsou ve "statistických průměrech" poštvány proti sobě navzájem. Jak čelit i tomuto zlu? Nacionalismus je sterilní a má všechny rysy něčeho provinciálního.^{24/} A "abstraktní" humanismus stojí na příliš mnoha předpokladech, z nichž si valnou část ani neuvědomuje, takže není ani zdaleka "do každého počasí". Je velkou vinou evropských národů, že jiným národům namísto Krista kromě násilí a nespravedlnosti přinášely i své myšlenkové odpadky, mláto pro vepře, což nyní obracejí "národové země" proti nim.

Čím více je naše kultura ohrožována, tím hlubší by měla být naše reflexe nad jejími kořeny. Budeme mít v sobě sdostatek velkodušnosti přiznat pravdě její právo, i kdyby měla svědčit proti nám? Tvrdit o nás, že jsme zmizeli, je předčasné jak v duchovním, tak v kulturním smyslu, dokonce ani politicky to není pravda. Jestliže existují "střediska odporu" proti duchovní nivelizaci a anihilaci, nemusí jít nutně o "paralelní struktury" orientované vysloveně opozičně, ani o "podzemní církve", což jsou ostatně pojmy, které režimním představitelům a jejich "ideopolicii" nedají spát. Existuje přece a dále trvá vzdělanostní svěpomoc, i to, čemu brazilský arcibiskup Don Helder Camara říká abrahámovské menšiny. Ivan Diviš napsal ještě před svým odchodem do exilu slova málem programová: "Ničili nás anonymitou negace. My je zničíme anonymitou pozice..."

+++

Hovořím-li tu o možném návratu našich národů i národů celé střední Evropy ke křesťanství, jsem si zároveň vědom

všech eventuálních nedorozumění. "Návrat ke křesťanství" není nejšťastnější spojení, protože může vyvolávat představu kříslení něčeho, co je už dávno mrtvé a definitivně odepsané. Snad je daleko výstižnější hovořit o návratu křesťanství. Jde tu, alespoň v životě našich národů, o ověřitelnou skutečnost, charakteristickou, jak jsem již řekl, pro poslední desetiletí, která teprve vydá své plody. Nic na tom nezmění pronásledování, omezení na pouze úzký "církevní" život církve, propaganda látaná z myšlenkového kareburdí minulého století.

S přesvědčením o duchovním ohrožení našich národů a národů celé Evropy spojují zde svou víru, že Evropa si také nějakým způsobem "navenek" uvědomí svoji duchovní a kulturní sounáležitost, z níž vzejde nová jednota.

O návratu ke křesťanství bych nemluvil, kdybych nebyl přesvědčen nejenom o jeho integrální pravdivosti, o tom, že je humanismem Vtělení, Kříže a Zmrtvýchvstání nekonečně víc než svazující "religio", ale také o tom, že je náboženstvím plodnosti, náboženstvím duchovního rozmnožení přirozených darů člověka. Že je svým způsobem "kulturotvorné". Třebaže právě kultura je to, co nám "bude přidáno", budeme-li nejprve hledat boží království.

P o z n á m k y

- 5/ Milan Kundera, Un Occident kidnappé ou la tragédie de l'Europe centrale, in: Débat, num.27, novembre 1983. Není-li uvedeno jinak, jsou všechny další citáty z tohoto Kunderova eseje.
- 6/ Milan Kundera, cit. dílo, podtrženo, J.H.
- 7/ Hilaire Belloc, Evropa a víra. In: Řád, revue pro kulturu a život, 2. roč., 1935, s.39-45.
- 8/ Claudelovy verše přel. Ivan Slavík. In: Paul Claudel, Múza milost, Praha, Mladá fronta 1970.
- 9/ Tak alespoň píše Kundera: "Po roce 1945 se hranice mezi těmito dvěma Evropami /mezi latinskou západní Evropou a byzantskou Evropou východní - pozn. J.H./ posunula o několik set kilometrů směrem na západ a několik národů, které se vždy považovaly za západní, se jednoho krásného dne probudilo s konstatováním, že se nacházejí na Východě." Milan Kundera, *ibid.*
- 10/ I Vladimír Holan psal přece po válce o jasném kamení zvaném "stalinit" a teprve až v padesátých letech si zoufal, že lehkovážné vkládání naděje do člověka jej vydalo "moci pouze lidské" a tedy "té, jež je bez Boha". Viz Vladimír Holan, Bolest, 1965, s. 40.
- 11/ Oba ostatně připomíná i Kundera:

"Palacký varoval před imperiálními ambicemi Ruska, které usilovalo o to stát se světovou monarchií /.../ Ruská světová monarchie", tvrdil Palacký, "by byla nesmírným a nevýslovným neštěstím, neštěstím bez míry a mezí".

"Rusové s oblibou nazývají slovanským vše, co je ruské, aby později mohli všemu, co je slovanské, říkat, že je to ruské", prohlásil už v roce 1844 /.../ Karel Havlíček, který české vlastence varoval před jejich hloupým a nerealistickým rusofilstvím."

Po roce 1945 se u nás téměř automaticky přijímala šovinistická téze velkoruské historiografie, že Rusové coby slovanské holubice nikdy nevedli dobytelskou válku. Palackého a Havlíčka by bylo tehdy možné snadno usadit tvrzením, že sovětská "rodina národů" se od carského Ruska diametrálně liší... Navíc Sovětský svaz vítězstvím nad fašismem vybojoval přece světů mír! O tom se po roce 1945

u nás nediskutovalo.

- 12/ K Západu ovšem patříme i politickou demokratickou mentalitou. Bez tisícileté kultivace duchovního "podloží" politické sféry života jsou samotná demokratická pravidla velice křehká a nezakotvená. Což je víc jak názorně vidět ve většině zemí tzv. třetího světa.
- 13/ O "faktu Izraele" hovoří Claude Tresmontant v knize *Le probleme de la Révélation*, Pariz 1969.
- 14/ Nejde také jenom o čistě akademickou otázku, ale o hodnocení určitého procesu, který se přes nepříznivé podmínky ale také nikoli pouze díky jim/ odehrává zvláště během posledního desetiletí.
- 15/ Prorocká slova Chestertonova: Svět bez papežů bude tím, čím byl před papeži: světem otroků...
- 16/ Duchovně jsme genité, napsal s velkou rozhodností v encyklice proti nacismu jeden z velkých papežů našeho století Pius XI.
- 17/ Můžeme si také připomenout krřutou ironii "Prozřetelnosti" vůči G.B. Shawovi, jenž si tolik zakládal na své sřízravé kritičnosti: když se vrací ze země, "kde zítra znamená již včera" a kde lidé umírají po statisících, ptají se jej novináři, co říká na údajný hladomor v Rusku. Shaw udiveně odpověděl: Hladomor? Nikde jsem tak dobře nejedl!
- 18/ "Někdo si může říci: /.../ Ve skutečnosti to není Rusko, ale komunismus, který národy zbavuje jejich podstaty a který ostatně učinil z ruského lidu svou první oběť. Je jisté, že ruský jazyk dusí jazyky ostatních národů impéria, nejsou to ale Rusové, kdo chce rusifikovat ostatní, je to tím, že sovětská byrokracie /.../ potřebuje technický nástroj, aby sjednotila svůj stát. Rozumím této logice a rovněž chápu rozjitřenost Rusů trpících při představě, že by někdo mohl ztotožňovat nenáviděný komunismus s jejich milovanou vlastí." Milan Kundera, *ibid.*
- 19/ Viz Jacques Maritain, *Integrální humanismus*, český překlad, Řím, 1967, str. 69 a rozbor na následujících stranách.
Pravoslavím zde myslím více ruskou "civilizační realizací" než pravoslavné křesťanství samo v sobě, v jeho naddějinné dimenzi...

- 20/ Když se Petr Veliký rozhodl definitivně podřídít pravoslavnou církev své imperátorské vůli, našel vzor v modelu "státní církve" /přesněji církve ve státě/, jak jej vypracoval evropský protestantismus. I u nás zavedený "státní dozor nad církvemi, jenž má vést k definitivní likvidaci křesťanství, vychází sice ze sovětského vzoru - ten je ale jenom naplněním Petrova odkazu...
- 21/ Jestliže je podle Milana Kundery pro střední Evropu charakteristické pravidlo "maxima různosti na minimálním prostoru", je schématické tvrdit, že se Rusko zakládá na pravidle právě opačném. Kulturní a duchovní centra Ruska stojí /nebo spíš stavěla na totéž pravidle maxima různosti. Tragedií bylo, že šlo o malé ostrůvky v nezměnném /provinciálním moři". Totéž platí i o ruské vzácnosti, proti níž stál ruský lid jako smutné "stádo bez pastýře", ochotné a lačné naletět všem možným falešným autoritám.
- 22/ Komunismus neznamena "popření ruské zbožnosti", jak tvrdí Kundera, ale je svedením všech latentních alienací pravoslavi na společného jmenovatele.
- 23/ Paradoxní je, že prvními stoletími Západu Byzanc opovrhovala jako dílem barbarů. Je pravděpodobné, že část tohoto opovržení převzala do svého dědictví i Rusko. "Rnoutí nás, že zatímco lidé divocí a barbarští /tj. například "západní" Frankové - pozn. J.H./ mírní své obyčeje, vy, lidé civilizovaní, si osvojujete znovu vlastnosti barbarů," píše papež s. Řehoř II. byzantskému císaři Lvu III. na počátku osmého století. Kdo si při všem nostalgickém poukazování na naše západní civilizovaná měřítká a naši kulturní identitu uvědomí, že naši předkové byli barbary ještě relativně nedávno. A kdo vůbec si vzpomene třeba na svatého Benedikta?
- 24/ Provokativní otázka: je politická samo-státnost opravdu nezbytnou podmínkou národní svébytnosti nebo spíš její nikoli nutnou a nikoli konečnou odměnou? Kovořil jsem o Izraeli už na počátku, připomenou tu jen slova Nahuma Goldmana, která pronesl na kongresu francouzských židovských intelektuálů v roce 1971: je dobré, že Izrael má vlastní stát, ale není to nutná podmínka jeho další existence - úsilím o vlastní státnost jenom následovala nacionalistické hnutí evropských národů v minulém století.

- Ano, máš pravdu.
- A v čem to?
- Přece v tom, co říkám.

Jablka v trávě, snídaně podzimu.

Kompot, zavařený ráj.

Kouzle její tváře, úsporné
kalhotky. Bikini.

Obout se do něčeho. Vyzout se z něčeho.

Podávám mu ruku, ale on se mi sápe po prstu.

Příjem jako telegram, vydání jako rapsódie.
Na povídku vyrovnaný rozpočet.

Kde bude nebe, až duhy nebudou?

Loď sebezáchovně odrazila od tonoucí myši.

Hřeben kohouta - úpatí jeho kokrhání.

Od Boha k rugby, jeden mlýn.

Blázen si vždycky podřídí tebe. Pokoušíš-li se
sdělit mu cokoli, volíš nutně jazyk jeho.

Blábel, který se stává životem.
Život, který se stává blábolem.

Také vřelost může být řemeslem.

Přespříliš vřelosti vylučuje cit pro jazyk.

Zvířata nakažená vzteklinou jsou zvláště nebezpečná
ve fázi choroby, která se vyznačuje jejich krotkostí,
ba až lísavostí.

Pistoli rozumím, pouze když mě oslovuje.

Konec dovedený do počátku.

Krajina - nůž, krajina - máslo
Člověk - krajánek, člověk - chlebová střída.

Krajina mě neoslovuje,
užírám mě zevnitř.

Zakalený terč.

Skutečnost připravená o události,
den co den znovu šepsevané plátno.

Krycí jméno pro nicotu, všehomír.

Inkeust nevrhá stín, vsází své tělo.

Štěstí není zkušenost.

Žasnu, nad čím vším lze nežasnout.

Labutí slabikář: talent.

Denní chleba labutí.

Zaskečen chutí psát, opil se do vědomí němoty.

Květina ve váze si na mne naříká.

Pomníky, nerostná hnízda.

Jak hluboko umí zasáhnout povrchnost!

Vrátit se do původní, do neosvojené budoucnosti,
začít starý život.

Zakopnout • svůj loňský sníh.

Její úsudky jako by jí z ucha vypadly.

Noc je poběhlice, den je oběžník.

Je to vždycky pevnina, co ztreskotá.

Srdce nemá páteř.

Hodinky na zápěstí: anubní prsten času.

Šibeniční hodiny ráje.

Januseva lebka.

Srp kosí úplněk.

Po takové době: znovu se zamilovat do štěstí. /říjen/

A neumět mu zůstat věrný. /listopad/

Morbídna poviedka.

Bolo už trochu hmlisté ráno neskorého leta, sľubovalo ďalší krásny deň navliecť na šnúru tých predošlých, ale mňa to netešilo, lebo som kráčal do práce, pod strechu nemocnice, ktorá je svetom sama pre seba, tam počasie ani slnko nefunguje.

Takto mierne rozladený vošiel som do budovy a prezliekol som sa do zelených nohavíc a košele. Vyfasoval som síce biele a mal som ich aj nosiť, lenže pacientky ma potom zastavovali na chodbe a hovorili: "Fán doktor, akosi sa mi priťažilo, predpíšte mi voľačo!"

Vybehol som na prvé poschodie k sestričke.

"Ahoj, Majka," pozdravil som drobné dievča, ktoré držalo v tenkých prstoch papier s programom na dnešok. "Ako to vyzerá?"

"Ako pre koho," vzdychla rezignovane.

Čítal som jej cez rameno lajdácky naklepané latinské výrazy a za nimi mená, ku ktorým sa vzťahovali. Odrazu sa mi zastavil dych a dostal som chuť zavrieť oči a byť niekde inde. Alebo aspoň vytrhnúť ten papier Májke z ruky a roztrhať ho, zničiť skutočnosť, a keď to nepomohlo, tak teda utiecť, čo najskôr zmiznúť, kým sa mi nestane voľačo zlé.

Nemám nič proti stretnutiam starých známych, dokonca ani v tejto nemocnici nie, ale že to musí byť práve ona, po desiatich rokoch a v tento deň, na tomto mieste, to pričítam zlým duchom a iným neprajným silám, inak to predsa nie je možné!

Zastavil som sa nerozhodne na chodbe a uvažoval, ako sa s ňou nestretnúť. Vtedy sa otvorili dvere jednej z izieb a odtiaľ vyšla žena v dlhej nemocničnej košeli. Ohromilo ma to ako zjavenie, rozpamätanie sa na čosi, čo sa už akoby nestalo. Nezmenila sa ani po takej dobe. Nebol som si istý, či ma uvidela, otočil som sa a zbehol po schodoch na prízemie, tam som chvíľu váhal, až som nakoniec zišiel do kotolne k starému Matuškovovi pozrieť sa okienkom kotla do prívetivej žiary horiaceho koksu.

Volala sa Ivana a mala talent nechať svoje štíhle telo klzáť vodou akoby to bol olej. Nebolo mi súdené plávať tak ľahko a nenútene, ako to vedela ona a pretože najviac obdivujeme tých, ktorí lepšie zvládnu toľ o čo sami usilujeme, obdivoval som ju veľmi. Obaja sme mali sedemnášť, ona krásna a najlepšia v klube a ja, ja si zo seba pamätám chudého chlapca zmäteného vlastnou neistotou a

zároveň vzdorným sebedomím. Túžil som vyniknúť, zároveň však byť taký, ako ostatní. Ani jedno sa mi totiž nedarilo. Ničím som nevy- nikal a pritom som trpel pocitom odlišnosti. Báľ som sa napríklad piť alebo fajčiť, ani som nestriedal dievčatá, ba dokonca som žiadne ešte nemal, o to viac som však po tom všetkom túžil.

Ivanin pružný driek som ucítil vo svojich rukách raz na tréningu pri ~~scenárnej~~ hre, ktorú sme volali vodné pólo. Chytila ma za nohu, keď som plával za loptou. Obrátil som sa a v zápele snáď hry som ju stiahol pod vodu. Objavil som tvrdé prsia prelepené pretekárskymi plavkami a pocit v dlaniach, ktorými som oblepil jej pás. Ivana akoby čosi chápala, objala mi hladkými nohami hrud' a ťahala ma dolu, zviňala sa podo mnou v nemej vášni a púšťala bubliny.

Z tréningu sme už odchádzali držiac sa za ruku a v ten večer bola Ivana nádherná, nádherne prítomná, čistá, pod očami ešte červené kruhy od okuliarov a biele zuby vyumývané chlórovou vodou bazénu, ktorú som v jej ústach blažene ochutnával.

Chodievali sme na dlhé prechádzky a ja som sa zvedavo prehŕňal v hustých čiernych vlasoch a preberal po jednom dlhé plavecké prsty. Dotýkal som sa jej s opatrným nadšením, ako sa dieťa dotýka prvej báby. Ivana to prijímala s úsmevom a počúvala moje dlhé monológy. Rozprávať som vedel zo všetkých činností najlepšie. Ja som teda rozprával, ona mlčala, zato mi položila hlavu na plece a pritísila sa ku mne celým svojím štíhlym telom.

Naše chodenie sa vyvíjalo podľa mojich predstáv, hoci v skutočnosti boli tie predstavy len odrazom všetkého, čo som videl, alebo počul od ostatných. Čoskoro ma Ivana vzala domov, do panelákového bytu, vo dverách sme stretli jej mamu, ktorá práve odchádzala na smenu do továrne a ostali sme sami.

Prešiel som všetky tri izby a oňuchával ženskosť, ktorou bol celý byt presýtený. V kreslách sa chúlili župany a kúpacie plášte, na dverách skriní boli zavesené ramienka so šatami a na stolíkoch, kde inak bývajú dečky, vázy a popolníky, sa váľali škatuľky a fľaštičky a zrejme ony to boli, čo naplňovali atmosféru.

Ivana stála pred zrkadlom a namotávala si vlasy na kus železa. S úžasom som sledoval, ako sa zo záplavy rovných čiernych vlasov rodí vlnitá helma. Keď si ju česala, pristúpil som zozadu k nej a objal ťjly pás.

Veľmi skoro som prišiel na to, že radosť, ktorá mi z takých ob- jatí celé hodiny ostávala na bruškách prstov, je tým väčšia, čím

väčšmi Ivanu milujem. Je pravda, že vyzerala ako modelka, obliekala sa so šarmom, ako to nakoniec robí väčšina bratislavských dievčat, aj ona nosila niečo zvläštne na dôkaz svojej osobitosti, v jej prípade to boli veľké pánske hodinky. Výborne tancovala a dobre sa učila, rozprávala s bratislavským prízvukom a smiala sa hrdelným smiechom. Na lásku je však treba čosi viac, čosi, čím je od nás milovaää bytosť porovnateľne lepšia, dokonalejšia.

Ľahká úloha. Zbožňujem totiž dokonalosť, eleganciu. Sám som si odporný, keď môj starostlivý kraul sa zmení po mučivých kilometroch na chaotické mlátenie do vody. Preto žasnem nad uväneným krokom klusáčkových koní alebo víťazného atléta a celé hodiny by som vydržal sedieť na lavičke a sledovať tréningy špičkových plavcov. Ivanu, keď plávala kraul, by som dokázalx pozorovať donekonečna. Ivana mala talent. Tento dar ju urobil výnimočnou nielen v bazéne ale aj mimo neho. Nie je náhoda, že na otázky napríklad ako nakrmiť hladné deti v treťom svete alebo ako zastaviť horúčkovité zbrojenie odpovedajú verejne nielen povolani politici, sociológovia a novinári, ale aj špičkoví športovci, herci a speváci. Takisto každá Ivanina myšlienka, slovo alebo gesto sa stali významnými, lebo ich ožiarilo magické svetlo talentu a úspechu.

Prechádzal som dlaňami po jej pleciach, ktoré na prvý pohľad vyvolávali dojem nežne oblých kriviek, ja som však pod chlpatým svetrom pyšne vytušil harmonické pletence svalov. Ivana na mňa pozrela do zrkadla, usmiala sa a povedala:

"Však mám krásne zuby?"

Po niekoľkých týždňoch som si zvykol na zaľúbenosť, moja rola chlapca chodiaceho s dievčaťom sa mi páčila, hoci som ju pre jej presveäčivosť musel dopovať stále silnejšími dôkazmi, že Ivana je naozaj výnimočné dievča. Až jedného mrazivého večera sme sa prechádzali pod oknami panelákov. Naše potulky sa často odohrávali na scéne sídliska, míňali sme sa s desiatkami iných párov a držali sme sa za ruky oblečené do palčiakov, Príroda vopchala celé mesto do svojej pripravenej chladničky a za niekoľko hodín premenila Štrkovecké jazero na sklo. Hodil som na skúšku kameň, kovovo to zazvonilo a pásy odrazeného neónového svetla sa ani nezachveli. V takom silnom mraze mi tuhnú pery, a tak sa môj monológ postupne menil na starecké huhňanie, až som nakoniec musel zmĺknuť. V tichu, ktoré odrazu nastalo, som sa s temným podozrením poobzeral okolo a uvidel som nemé panoptikum dvojíc, ktoré kráčali ruka v ruke

medzi panelákmi a nás dvoch medzi nimi, ničím sme sa nelíšili, svoje pánske hodinky a plavecké ramená prikryla Ivana slovenským kožuchom, hľadela spokojne pred seba, je sobota večer, ešte stihne nočný western na Viedni a zajtra ráno bude z postele pozerať rozprávky.

Spolu s ostatnými sme vošli do kaviarne a našli si stolček pre dvoch. Ohrieval som si ruky na šálke s čajom a čakal, kedy sa mi rozmrazia pery. Ivana vzala moju dlaň do svojich prstov, mala na nich krásne dlhé nehty, ktoré si starostlivo pestovala, lebo verila, že tie milimetre, o koľko sú dlhšie jej ruky, jej pomôžu k víťazstvám.

"Ách," vzdychla a pozrela mi uprene do očí. "Vieš, čo sa mi dnes snívalo?"

"Hm?"

"Chceš to počuť?"

"No povedz."

"Že sme mali svadbu v Primaciálnom paláci a na svadbe nám bol celý plavecký oddiel."

"Ty si bláznivá hus!" zajačal som vydesene a vyskočil.

"Šiblo ti, či čo?"

Nuž, Ivana mala na zvršok večera červené oči a ja som sa na všetko pokúšal zabudnúť.

Zima ubehla rýchlo a jar vtrhla do bazénu každé ráno šikmým svetlom svojho chudobného slnka, vytrvalo ožarovalo vodu, až sa nakoniec dno zazelenalo povlakom drobnej riasy. Môj vzťah k Ivane medzi tým postupne ~~prerástal postupne~~ akosi prerástol nudou a zrejme ho udržiavali len Ivanine víťazstvá vo vode a závistiplné pohľady kamarátov.

"Už si ju pretiahol?" pýtali sa významne.

Jedného dňa sme sa mali stretnúť na zastávke električky, prišiel som, Ivana ma už čakala, vzala ma mlčky za ruku a ťahala domov. Tvárila sa pritom neprítomne, zato jej ruka ma držala s akousi krčovitou odhodlanosťou. Odomkla, zaviedla ma do izby a posadila ma na posteľ. Nad hlavami nám visel plagát Abby a na nočnom stolíku stáli v rade voňavé, farebné kozmetické krabičky. Ovládol ma vzrušujúci pocit filmovej scény, lebo Ivana si cez hlavu pretiahla sveter.

Vlastne som si naplánoval dnešné rande s Ivanou ako posledné.

Mal som v úmysle prejsť sa s ňou po starom meste, rozpovedať jej o svojich ponižujúcich pocitoch obyčajnosti, o tom, že som príliš egoistický, aby mohla byť so mnou šťastná a že chcem prežiť život, do ktorého sa ju neodvážim zaťahovať. Lenže veci sa začali vyvíjať akosi inak a podľa zákonitostí, voči ktorým som pocítil príjemnú bezbrannosť.

Ivana zo seba zhodila šaty s ladnou istotou a svojou si razom obliekla čarovnú jedinečnosť, ktorú som jej už v poslednom čase tajne upieral. Jej krása dostala duchovnú podobu, tvár sa zjennila oduševnením a vedomím, že korunuje dokonalé telo. Stála takto nado mnou akoby čakala, až ju s rafinovaným spomalením očiarí marcové slnko, potom odbehla stiahnuť roletu. So zatajeným dychom som sa díval na uvoľnenosť chlapčenských bokov a štíhlych stehien, prsia sa jej nadvihli, keď sa natiahla za povrázkom a spiatočnú cestu prešla pomaly a vážne, vkĺzla bez slova ku mne pod perinu a omotala ma dlhými rukami.

To milovanie bolo prvé v našich životoch, a preto asi neohra- bané a predovšetkým tajomné, plné neznámych dotykov a pocitov. A bolelo, Ivana ma hrýzla do pleca a držala sa ma pevne akoby zo strachu z tej bolesti. Až keď som pochopil, že sa čosi stalo, odtiahol som perinu a nedôverčivo som sa zahľadnel na jasný pramienok krvi stekajúcej po stehne na posteľnú plachtu. Ostali sme dlho mlčky, študoval som svoje pocity nad tým pramienkom, ktorý vyzeral akosi neskutočne, nevedel som pochopiť, ako sa tam zjavil, zdalo sa mi, že nijako nesúvisí so mnou, že som ho ~~ja~~ nemohol ja spôsobiť.

Ivana si ~~ta~~ akoby v driemotách položila ruku a zodvihla ju k očiam. Usmiala sa a otrčila zafarbený ukazovák.

"Vidíš?" povedala.

Oddával som sa príjemnému stavu lenivej spokojnosti a náhly tieň mrzutosti som rýchlo zaplašil.

Vrátil sa, až keď som odchádzal. Ivana ma vyprevádzala k dverám a keď som vyšiel na chodbu, prepadla ma všednosť schodov, typizované ho zábradlia a výtahu, všednosť všetkého okolo nás.

Už to netrvalo dlho. Moje časy na pretekoch sa nelepšili a drina vo vode sa mi zdala stále neznesiteľnejšia. Napísal som Ivane list. Listy som písal rovnako rád ako rád som rozprával. Napísal som, že by so mnou nebola šťastná a ja že si nemôžem dovoliť zničiť jej život, lebo mám ťažkú povahu. Že ju mám stále rád, lebo je krásna a dobrá a že budem zďiaľky sledovať jej život a tešiť sa

jej úspechom. Žeť jej želám dobrého muža, lebo takého si zaslúži. Lepšieho ako ja. Že sa mi to ťažko píše, ale že my dvaja sme si neboli súdení. Zbohom. A ~~praktik~~ skončil som s plávaním.

Neskôr som sa dopočul, že Ivana prestala chodiť na tréningy krátko nato a že v klube si to vysvetľovali všelijako.

Farba žeravého koksu je úžasne prívetivá, láka natiahnuť ruku a dotknúť sa tej jasavej hmoty. Starý Matuška zodvihol telefón.

"Chlapče, zháňajú ťa, nemal by si ísť?" povedal mi, keď čosi zamrmľal do slúchadla.

Vyšiel som na poschodie a odhodlane nakukol do chodby. Zdala sa prázdna, tak som vošiel do sály.

Všetky operačné sály sveta majú spoločnú črtu, sú to totiž miesta nepochybne odpudivé a na pohľad nepriateľské človeku. Vykachličkované na zeleno až po povalu, okolo stien v rade neforemné stolíky a stojany, na nich plno neznámych kovových súčiastok, akoby práve rozmontovali nejakého diabolského robota, uprostred ničomu nepodobná obluda na slonej nohe s vystrčenými chromovanými údmi so strmeňmi namiesto chodidiel a pri hlave stojí čosi veľké, s pokrútenými hadicami podobnými chápadlám. Také veci ma odpudzujú svojou funkčnosťou. Slúžia len tomu, aby sa niektoré súčiastky toho robota dostali do mäsa a tam sa pozvrtali.

Pri dverách ostal na zemi pár papúč. Všetky ženy si do nemocnice kupujú nové papuče, najčastejšie červené črievičky s fialovou páperovou guľou na priehlavku.

Ivana ležala na chrbáte tej obludy, ruky rozhodené na kríž a nohy rozťahnuté na škripci. Tie isté hladké, dlhé nohy a čierny, kučeravý chumáčik. Dlhé nehty mala natreté tmavočerveným lakom, prsty rúk jej voľne viseli, lebo držadlo vystačilo len po štíhle zápästie. Zmenila farbu vlasov, boli postriekané čímsi, takže vyzerali šíhané ako srst' kocúra z našej ulice. Do tváre som jej nevidel, lebo doktorka, ktorá ju naspala, držala jednou rukou striekačku zapichnutú do Ivaninho predlaktia a druhou jej ťahala bradu dozadu, ďaleko od tela, akoby Ivane za každú cenu mienila zabrániť vidieť, čo sa deje medzi jej nohami.

Doktor v gumenej zástere jej tam totiž práve vpáčil poniklované esovité železo, zavesil to do nej a na voľný koniec ešte pripevnil závažie, takže Ivanu to ťahalo dolu a bezbranné ústie sa otvorilo ako prekvapené ústa. Ostré svetlo lampy ožiarilo krajinu, lesklý ružový tunel končiaci akýmsi venčekom. V hĺbke tam čupel,

ustráchaný krčok, ktorý stiahnutím svojho kruhu stráži poklad za chrbtom. Nespanätal sa ešte zo záplavy svetla, už ho schmatli doktorove kliešte s dvoma ostrými zubami namiesto čeľustí, cvakli a chytený venček ťahali von, až na samý prah sveta. Hneď nato cvakli druhé, takže z Ivany teraz trčalo dvojito klieští a hák so závažím, lono sa ježilo kovovou háveďou.

Vlhký krčok vyťahnutý na svetlo sa nijako nebránil, keď sa do jeho otvoru predrala zaguľatená ihlica na pletenie, vošla hlboko dovnútra, skúsavo tam ohmatala ďalšiu jaskyňu a vysúkala sa von. Vzápätí však vtrhla dnu ďalšia, o čosi hrubšia, a sotva sa vrátila späť, už ju nahradila ďalšia, ešte hrubšia, venček sa rozťahoval, otváral sa bez protestu, až napokon pripomínal papuľku kapra vytiahnutého z vane pred vianočnou večerou. Ivana vzdychla, z vystrela prsty na nohách a doktorka potlačila piest injekcie.

"Kde ste boli, človeče?" zaregistroval ma doktor. "Poďte sem mi toto podržať, to závažie je nanič."

Ocitol som sa pod Ivaniným stehnom a ťahal dolu železo, lebo závažie na to nestačilo. Doktor vzal medzitým do ruky ďalšie kliešte, ako z cukorničky, ibaže dlhé, tak dlhé, aby ich vopchal cez otvor hlboko do Ivany, tam, kde plávalo v blanitom vajci dieťa. Zavrel som oči a predstavil som si, že ležím vo vani. Strašne rád ležím v horúcej vode v našej vani, nadľahčenie ma uspáva a dávam len pozor, aby mi z vody netrčali kolená. Odrazu sa s desivým hrmostom rozdrapí strecha domu, dierou vidno červené nebo, vzhápätí však ňou vnikne ku mne železná ohava, klapoce strašnými čeľuštami, hľadá a neomylné nachádza moju nohu, drví mi členok a ťahá ma zaň hore, von, do neznáma.

Ivane sa ~~xxx~~ zavlnilo ploché brucho, doktor vyťahoval kliešte a s nimi sa vyvalila krv, horúca a hustá plesla o dno pripraveného vedra, premočila sterilnú handru, ktorá visela spod Ivany a obtekala pritom moju ruku.

"Čo ste si nevzali rukavicu," zahundrel doktor, ale pokračoval v práci.

Kliešte vyniesli kusy mäsa, ktoré si zblízka prezrel.

"Placenta je vonku," zamrmlal.

Vošiel tam znova a tvár sa mu skrivila. Všetkým doktorom sa pritom skrivil tvár, poskladá sa im do vrások, ktoré inak ostávajú ako tenké ťahy ceruzkou vo vyhladených lícach.

Čupel som pod Ivanou, medzi jej nohami, ktoré vírili pri krau-

le ako vrtuľa motorového člna a nechávali za sebou spenenú brázdu. Čo som komu urobil, rozmýšľal som, keď sa mi obrátil žalúdok, ~~le~~ lebo po mojej ruka sklízla dlaň ako gombička a päť ihličiek namiesto prstov, kus ramienka ako zápalka a za ním hrudník veľký ako egreš, panvičku mu zlomili, a potom noha ohnutá v kolene, potiahnutá ručovou blanou a bez chodidla.

Doktor sa zatváril ako vzpierač, lebo práve sa mu podarilo lapiť hlavu a teraz ju ťahal von. Nadúval pritom líca a na čelo mu vystúpil pot.

"Fuj, svinská robota," vydýchol hlučne a pustil mi na ruku nezrelý rozšliapnutý orech, aké sa považujú na našej záhrade, len oči ostali výrazné, čierne ríbezle, čo vyrástli na polámanom kríčku pri plote.

Potom sa pustil zdierať škrabkou steny maternice a mne naskočili zimomriavky, lebo tenz zvuk pripomína škrabanie zemiakov.

"Tak," povedal doktor, povyťahoval z Ivany krvavé železá a hodil ich do lavóra s vodou, "a je to."

Odišli aj s doktorkou zafajčiť si a ostali sme s Ivanou sami. Visela na stole za nohy a za ruky ako ukrižovaná a pomaly odkvapkávala do vedra z rany medzi nohami, ktorá vyzerala ako nestvorená prírodou, ale rafinovaným mučiteľom.

Zobral som ju spiacu na ~~xxxix~~ ruky, položil na nemocničný vozík a viezol ju prázdnu chodbou. Znepokojene ^{sledoval} som, ako sa prebúdzala. Otvorila oči a pozerala na povalu. Zastavil som pri posteli a ešte raz ju vzal do náručia, tentoraz sa ma však už reflexívne chytila okolo krku a v krátkom pohľade zastretom Dolzínom a Tiopen-talom som vytušil prekvapenie. Moje dlane sa rozpamätali na pružný driek a štíhle nohy, husté a hrubé vlasy akoby ešte stále potiahnuté povlakom chlóru z bazénu a sivé oči, ktoré na mňa teraz zblízka, uprene hľadeli a snažili sa preniknúť na drogovaným mozgom k ~~p~~ poznaniu.

"Milan?" zašepkala a odtiahla hlavu, aby ma lepšie videla. Naplnila ma panika a snažil som sa ju položiť na posteľ, ale Ivana sa vzpriečila, zakvačila si prsty na mojej šiji do uzla a nepúšťala ma. Pokúsil som sa roztrnúť zovretie a chytil som ju za zápästia, ale pritom som stratil rovnováhu a padli sme spolu na posteľ, ona si stiahla na prsia moju hlavu, takže som ležal na nej pritlačený nosom na hrud a lapal po vzduchu. Dýchala mi do ucha a slabikovala akési slovo, rozčúlene sa pokúšala ovládnuť zoslabnutý jazyk, hnevliivo ho mrmlala a zatínala mi nehty do krku.

Ďakoval som bohu, že sme na izbe sami a keď som si predstavil, že sa tejto scéne niekto prizera, zmocnil sa ma odpor a prudko som sa narovnal. Ivanu som vytiahol do sedu, nevládala však udržať hlavu, takže jej visela bezvládne na tele a omýval ju prúd vlasov. Konečne som jej vypáčil prsty a sotil ju nazad. Zaborila sa do vankúšov a odtiaľ na mňa hľadela odrazu jasnými očami.

"Ty hajzel!" vypĺula zreteľne a nahlas a ja som v tom tóne rozoznal ono slovo, ktoré si po celú dobu mrmlala. Na okamih sme si hľadeli do očí, potom som sa obrátil a zmizol.

Vrátil som sa do opustenej sály. Na zemi krv a vo vedre zvyšky hostiny. Nástroje odpočívala v ružovej vode.

Vonku svietilo slnko a v bezvetrí babieho leta sa tak tak prevažovali listy osiky. Smetiari chodia nepravidelne, potom to človek nemá kam vyliat. Do záchoda sa to nesmie, lebo sa upchávajú. Našiel som smetiak plný krabíc od margarínu. Postláčal som ich trochu a vylial na ne vedro. Malá dlaň s roztvorenými prstami sa prilepila na lepenku. Ulomil som osike konárik a chcel som ju odpratať ako mŕtveho chrústa, ale potom som mávol rukou.

328

Október 1984

V časopise "Věda a život" /5,1984/ vyšel článek "Jazyková kultura a dnešek", jehož autorem je Jan Chloupek, předseda pravopisné komise při Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd.

Autor v úvodním odstavci /ne/vysvětluje rozdíl mezi jazykovou kulturou a kulturou řeči. V první části statě mluví o vztahu veřejnosti k pravopisu a označuje její postoj k němu za konzervativní a pohodlný. Z toho plyne choulostivá situace jazykovědců, kteří navrhnou "racionalizační úpravu pravopisu". Autor naznačuje pracovní postup, jímž návrh projde od schválení až po zpracování příruček, a jen velmi všeobecně, protože jen v několika řádcích /9 z 232/, vytyká povahu některých změn. Šíře mluví o přejímání cizích slov do češtiny. V druhé části článku nejprve kritizuje zlovyk častý v odborné a publicistické řeči - užívání "vyjadřovacích panelů" a pak se zabývá vztahem spisovné a obecné češtiny. V závěru jeví úmysl aspoň stručně posoudit úroveň české jazykové kultury a příčiny jejích úspěchů či neúspěchů. Končí větami o tom, jaké úkoly musí "zdatná jazykověda, která má jasné cíle" zastat dnes... mělo by se asi doříct "ve společnosti". - Ale Jan Chloupek se vyjadřuje tak, že to znamená "vůči" veřejnosti nebo dokonce "oproti" ní.

Z uvedených bodů autor nevyřídil zřetelně ani jeden, však to na tak malé ploše ani není možné, a srozumitelně se vyslovil jen ke dvěma. Tak se v duchu ptáme, co bylo účelem článku: zřejmě jím bylo oznámit nám mezi delší řečí, že dostaneme nová pravidla pravopisu. Přitom jediný důvod proti dosavadním, jež podle autora "jsou velmi rozumná", je to, že "přesto se někdy zdá, že příliš složitě odrážejí složitou společenskou situaci...". Uvážíme-li, kdo článek píše a o čem, jsme překvapeni a rozhněvani, jak je zmatený a špatný. Dovíme-li se pak navíc, že Ústav pro jazyk český ČSAV žádnou reformu pravopisu nechystá, je nám článek i podezřelý.

Dvě poznámky: 1. Autor této kritiky mluví jen za sebe a první osoby množného čísla užívá, aby se udržel v kázní. 2. Podtrhávání v citovaném Chloupkově textu je naše.

X

Motto Jistě jsou hudební vědci, kteří nekomponují ani nekonzertují, a od literárního kritika se, po Šaldově pokusu, román podle jeho vlastních měřítek už nečeká. Ale aby se jazykovědec neuměl přesně a pěkně vyslovit, toho nebyvalo! Chloupkův článek je nepodařený od první věty do poslední, a to v myšlence i vyjádření. Jeho motto se k němu hodí víc a jinak, než autor mínil. Vybral si za ně z úvodu ke sborníku "Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti" /Academia, Praha 1979/ tuto větu: "...uvědomujeme si totiž stále více, jak vzrůstá úloha spisovného jazyka a zároveň jak neobvykle sílí nároky a požadavky na něho kladené." - Nahlédneme do zmíněného sborníku a zjistíme, že tam taky mají "na něho", a pomyslíme si, že Chloupka neobešla žádná smůla, ani písarská či tisková.

Titulek V bajce "Liška a džbán" jsou dva rovnocenní činitelé: liška a džbán, v opeře "Čert a Káča" jsou to Káča a čert. Měli by být dva i v Chloupkově článku "Jazyková kultura a dnešek", ale nejsou v ní. /Má být "v něm", ale zvykejme si!/ Dnešek ~~je~~ v článku nevystupuje a nejde o něj: autor chce mluvit o dnešních problémech jazykové kultury. Pravdivý a výstižný nadpis by tedy zněl například "Jazyková kultura dnes". Tato chyba je však v řádu autorova myšlení: je to plod pracovního způsobu některých lidí, kteří se vyznačují zvláštním, nezkaženého čtenáře popuzujícím jazykem. Čteme, a po chvíli cítíme, že autor opouští obrys svého odboru a připojuje své téma k nějaké vnější, většinou politické okolnosti nebo jen rekvizitě, protože buď je v odborných argumentech slabý, nebo se mu zdají pro nás složité, proto nás chce na žádoucí místo šoupnout zkrácenou cestou, anebo konečně by odborné ar-

gumenty jeho úmyslu zrovna neposloužily. Od té chvíle - konečně našemu důvěřivému čtení! Dál jen rozšifrováváme text, hledající, co je podstata a co vata, a je-li vata nachumlána jen z neobratnosti, či zda je do ní něco zastrčeno. Když takto propátráme text, dovíme se, ^{autor/} co opravdu chtěl říct, ale i co říct nechtěl, což může být dvojí: nač nepomyslel a co chtěl zastříť.

Chloupkův článek, takto přečten, je velice bohatý, zajímavý a zneklidní nás čímsi mnohem víc než problémy ú - ů, i - y, s - z. Když se pak vrátíme k nadpisu článku - "Jazyková kultura a dnešek" -, uznáme, že vlastně vystihuje autorovo myšlení: podřeknutím. I když autor o Dnešku nemluví, pořád na něj myslí, ba Dnešek s ním ten článek snad psal. Nevíme, jak si autor svůj Dnešek představuje, ale dovidáme se, jaký boj proti nám míní na jazykové frontě o něj vést.

První věta "Česká jazyková kultura je svěřena institucionalizované péči o náš národní jazyk: předním badatelským centrem zůstává Ústav pro jazyk český ČSAV v Praze /s pracovištěm v Brně/, dále katedry českého jazyka na filozofických a pedagogických fakultách českých univerzit, rozhodující vliv ve vztahu k veřejnosti má celá výchovně vzdělávací soustava ČSR, v jisté míře i publicistika a odborná i krásná literatura."

Předně nás ve větě, již by bylo dobře rozdělit na dvě, zarazí slovo "zůstává": jako by zmíněný ústav přestál nějaké organizační ohrožení či jako by se měnilo všecko okolo něho. Autor měl napsat "je". Za druhé: co je to výchovně vzdělávací soustava? Nejde-li v ní o nějaké výchovné vzdělávání /§ 169 dosavadních Pravidel/, mohl autor mít na mysli těsné spojení výchovy a vzdělávání, ale pak měl napsat obě slova dohromady: "výchovněvzdělávací" jako "hluchoněmý" /§ 168/. Kdyby si to vše uvědomil, asi by napsal: "výchovná a vzdělávací soustava". - Ano, toto by bylo dobře zjednodušit, snad.

Drobné zevní vady věty vedou nás k tomu, abychom si ji prohlédli

zevnitř: "rozhodující vliv ve vztahu k veřejnosti má" - ve vztahu
 čeho k veřejnosti? Institucí předtím vypočítaných? To jistě ne. Tedy
 "výchovně vzdělávací soustavy" jmenované později? Tím by vznikla tato
 nestvůrnost: "rozhodující vliv ~~ke~~ vztahu výchovně vzdělávací sousta-
 vy k veřejnosti má výchovně vzdělávací soustava". Proč autor neřekne
 "rozhodující vliv na veřejnost má..."?

A vůbec, co to vlastně čteme, čtouce: "Česká jazyková kultura
 je svěřena institucionalizované péči o náš národní jazyk"? Kdyby au-
 tor napsal prostě, že "o českou jazykovou kulturu pečují...", nenapad-
 lo by nás ptát se: A kdo jí ji svěřil, kdy a co to znamená? Chloupko-
 va věta je odlita podle stejného "vyjadřovacího modelu" /jeho výraz/
 jako věty: Česká literatura je svěřena péči Svazu českých spisovate-
 lů, výtvarné umění péči svazu výtvarníků a stromy péči Lesního závo-
 du v. My však víme, co je prvotní, co druhotné a co se bez čeho spíš
 obejde. - Ale ani tato neobratnost není náhodná: je jak předznamenání
 v netové osnově, jež napovídá, jaká bude písnička.

Ale ke všemu navíc a hlavně: jako část delší výpovědi, úvodního
 odstavce, je první věta formálně celá zmatečná. Druhá věta totiž zná:
 "Naproti tomu mluvíme o kultuře řeči, máme-li na mysli hodnocení jazy-
 kových projevů..." - Naproti čemu? Vždyť v první větě není jazyková
 kultura vůbec definována! Autor použil "komunikačního modelu" /jeho
 výraz/ tohoto typu: Lopata je v kůlně, naproti tomu o hrabích mluvíme,
 máme-li na mysli dřevěný hřeben na dlouhé násadě, používaný k hrabání.
Třetí věta je vůbec nepravdivá: "...institucionalizovaná péče o jazyk
 se stává nutným předpokladem vytříbeného vyjadřování a to zase bývá
 spolehlivým měřítkem její účinnosti." - Předpokladem vytříbeného vy-
 jadřování je jako zastara důkladné, u obyčejného člověka stačí prosté,
 rozmyšlení toho, co chceme říct.

Společnost a veřejnost "V naší společnosti nestojí otázky jazyka a vyjadřování stranou zájmu veřejnosti," píše Jan Chloupek s úmyslem říci nám, co dělá veřejnost /zajímá se/, ale trefuje vedle, takže se místo toho dovídáme, co dělají otázky jazyka a vyjadřování: nestojí. To je trest za zbytečnou vazbu se zápořem místo věty například této: "Naši veřejnost otázky jazyka a vyjadřování zajímají." Taková věta by jistě líp vystihla jednu autorovu myšlenku, nám by však nedala tu příležitost nahlédnout do jeho mysli.

Z citované věty poznáváme, že autor rozlišuje společnost a veřejnost. ~~Společnost~~ ^{Veřej}nost je ve společnosti: je jí podřazena ve větě, jako je jí podřizena ve světě. Společnost, víme, je dílo vědy, její funkce jsou popsány a plánovány. Společnost řídí řiditelé Společnosti. Naproti tomu veřejnost je cosi mlhavého, zmateného, při každé významné příležitosti pomýleného, co se řiditelům plete pod nohy: taková setrvačná přítěž poděděná z předvědeckých dob. "Veřejnost má k pravopisu četné připomínky," píše vědec, "ale v celku k němu zaujímá konzervativní postoje, nepřeje si, aby byl měněn - takový postoj je ostatně nejpohodlnější." Chloupkova pravopisná komise proto předloží svůj návrh několika sborům progresivních lidí - autor ty sbory vyjmenovává -, a když jej pak Společenské orgány schválí, veřejnost ~~zůstane~~ nová pravidla pravopisu, ať si je přeje či ne.

Nemyslíme si, že Chloupek s veřejností nepočítá vůbec: to by nepsal do populárního časopisu. V odstavci, kde mluví o míře přejímání cizích slov do češtiny, říká: "...názory veřejnosti, jakkoli by se vůči češtině zdály ochranářské, je třeba chápat a je užitečné podporovat je tam, kde mluvíme a píšeme pro veřejnost." Se smyslem této věty souhlasíme, dodáváme však, že k tomu kumštu patří i správně veřejnost ocenit. Autor, jenž se ve svém článku vyjadřuje hlavně nepřesně, uzavírá odstavec takto: "Ostatně mohli bychom zde citovat výroky Lenino-

vy, jak se má k lidem mluvit a psát." - Uvážíme-li, kde to jmenovaný vyslovil, souhlasíme, ale Chloupkovi to nepomůže. U nás lidé často vědí víc a myslí líp než ti, kdo k nim shora mluví. Tak nám tote rituální řečnické gesto jenom dopovídá, na jekém koni se autor, chrá-
něn Společností ředitelů, vydal do boje proti přihlouplé veřejnosti.

"Přece však je starost veřejnosti dosti jednostranná," říká Chloupek jinde a upozorňuje nás, že nejsou jen takové populární problémy jako pravopis a cizí slova, ale i jiné, a zabývá se dvěma: nepřiléhavým "panelovým" vyjadřováním např. v politickoekonomické publicistice a "zápolením" spisovného jazyka s obecnou češtinou. Představme si, že bychom si lékaři postěžovali na bolest žaludku a on by nám řekl: "Vaše starost je přece jen dosti jednostranná, znám mnoho dalších nemocí," ale rady by v žádné z nich neměl. To my bychom třeba i měli: my přece víme, že panelově se vyjadřují paneloví lidé! Tady však náprava věru není v silách "kultury jazykového dorozumívání" /Hausenblas/ a opatření by "překračovala pracoviště lingvistů"...

Chloupek bere veřejnost nejspíš jako pracovní potíž: "Nadto se pravopis jako produkt řady epoch řídí pochopitelně také určitými pravidly a zvyklostmi vyhovujícími spíše staršímu stavu - jejich překonávání odpovídá nezadržitelnému vývoji." Vývoji čeho: jazyka, či momo-
jazykové skutečnosti? Větu by bylo třeba podtrhnout celou, protože skoro každé její slovo vyvolává otázku nebo odpor. S čím jiným nežli se starším stavem mohou zvyklosti být svázány? Nemůžeme chtít, aby se zvyklosti distancovaly od lidí na ně zvyklých a přidaly se k lidem na ně nezvyklým. Jináč, normálně, překoná zvyklosti teprve vývoj: vývoj čeho však? Kdyby Chloupek měl na mysli vývoj zvyklých lidí nebo jejich generační vystřídání lidmi jiných zvyků - pak vy s novým pravopisem nemusel hartusit. Stačí na vývoj lidí a jejich jazyka počkat. On však nechce čekat, chce se ještě dočkat, snad se chce i zasloužit. Proto volá na pomoc démona vývoje: pravopis si přeje sám být změněn. Postavíme-li komisionelně vyvinutá pravidla před jazyk, popotáhneme jeho

vývoj. "Nejsou snad ani tak důležité ony drobnosti nedopracované jazykovědou nebo vůbec vývojově nedokončené... spíše mi vadí namnoze nepoučený a v praxi přehlíživý vztah nemála našich občanů k jazyku, třebaže někdy projevující se velmi rozhodně a tvrdohlavě v nezávazných diskusích o jazykové kultuře. Z hlediska společenského vědomí tkví příčina těchto nedostatků v tom, že pozornost společnosti nemůže být v této době soustředěna na jazyk, že máme daleko víc cílů a také nelehkou cestu k těmto cílům." - Konečně je to venku celé: nemáme se komisi plést do vědy a vývoje, a máme jít dělat!

Autorův jazyk Naši nechuť, nevěli a naše podezření až politické vzbudil vlastně autorův jazyk. Jinak by přeci bylo zajímavé a užitečné přečíst si, kam se posunul zájem dnešní jazykovědy, co je to ta dnešní jazyková kultura a jaké úkoly si bere. Snad si to téma mělo vyslat do populárně vědeckého měsíčníku jiného muže. A kdoví, možná že Jan Chloupek ten článek ani psát nechtěl, psal ho za špatných osobních okolností, narychlo a pod nějakým tlakem. Pro jazykovědu je to promarněná příležitost: Kdo z "generace uživatelů dosavadního pravopisu" /Chloupek/ nebo i z desetitisíců "směrodatných uživatelů jazyka" /Hausenblas/ bude se pít po nějakém sborníku vydaném v jednom tisíci výtisků?

Kromě vad vytčených tu při věcné příležitosti má Chloupekův jazyk mnoho jiných. Některé věty by se hodily do "muzea patologické češtiny" /Daneš/. Příklady:

"Mají být jednodušeji formulovány zásady psaní vlastních názvů, zjednodušena shoda u typu Ženy spěchají..." To jednak nebude žádné zjednodušení shody, nýbrž zavedení neshody, jednak měl autor snad, hrome, užít ještě ukázky se shodou, když mluví o jejím zjednodušení: Ženy spěchaly.

"Nadto se pravopis... řídí pochopitelně také určitými pravidly..." Pravopis jsou pravidla: pravidla se tedy řídí pravidly? Možná

chtěl autor říci "zásadami" - nebo něčím jiným. \

O dosavadních pravidlech píše, že jsou velmi rozumná, "ale přesto se někdy zdá, že příliš složitě odrážejí složitou společenskou situaci". Co tu značí slovo "někdy": někdy ano, jindy ne? Nemělo by se říci spíš "někomu" či "v některých případech"? Je to skutečnost, nebo se to jen zdá, a má se pak ustupovat pouhému zdání? Mohou pravidla odrážet složitou skutečnost jednoduše? Snad mohou, ale to by byla jiná rozprava, dnes autor kritizuje jen složité dílčí pravidlo o psaní velkých písmen ve víceslovných názvech.

"Popravdě řečeno," píše Chloupek, "všímá si naše veřejnost především dvou problémů jazykové kultury: tradičně a dlouhodobě je to český pravopis..." Míjí tím popravděřečením politování jako "bohužel", nebo je to jen slovní plevel, jako ve větě "na ulici jezdí popravdě řečeno auta"? Jestliže je to výraz politování, proč autor lituje, že česká veřejnost se, neotrávena a neodrazena, pořád jako kdysi zajímá o pravopis?

Jazyk svého autora zrazuje i ve chvíli nejtěžší, kdy se nám vlastně chce svěřit s tíhou svého úkolu a získat si v choulostivé pracovní situaci trochu naší důvěry: "Zásadní problém spočívá v dobrém úmyslu jazykovědců využít pravopisných úprav k racionalizaci psané podoby jazyka na jedné straně, a na druhé straně v jejich snaze jednak neantikvovat rozsáhlé kulturní dědictví českého písemnictví, jednak nastavět mimo pravopisné dění generaci uživatelů dosavadního pravopisu." - Ani nevíme, odkud s úklidem této věty začít. Vyštípněme bludné výhonky, abychom odkryli holou konstrukci, a je tu čistá věta tohoto "modelu": "Na jedné straně máme v úmyslu napít se, na druhé straně se však snažíme jednak se nenapít a jednak nepít bez vás. Co proboha uděláme?" - Chloupek, jenž přizhává, že radikální pravopisná reforma, již se snažil téměř zneviditelnit houštinou jiných výkladů, bude antikvovat dosavadní českou literaturu, rozhoduje se reformu provést - a literaturu neantikvovat. Nám se to zdá být nesmysl: že buď jedno, nebo druhé, že

tertium non datur. - Ale datur! Chloupek spoléhá, že pomíneme následky, a uznává nutnost, svobodně se zapojíme do plánovaného pravopisného dění. Že se, a ještě možná rádi, napijeme s ním.

Ale třeba je to jenom náš výmysl, náš nemístně logický vývod z nelogické věty. Jsme zbytečně krutí. Autor je prostě jenom bezradný v myšlence a bezmocný v jazyce.

Jedna perfektní a dokonce vtipná věta v jeho článku je: "Stále říkám, že učený profesor v Shawově hře Pygmalion by v českém prostředí vyučoval květinářku Lízu pravopisu, nikoli výslovnosti."

Zdatná jazykověda Autor nás přiměl, abychom si obstarali sborník, který redigoval a na který se odvolával mottem svého článku. Nacházíme tu kromě jmen neznámých i dobře známá di povědomá: Havránek, Daneš, Kuchař, Hausenblas, Romportl, T^ujnor, Utěšený... Psát srozumitelně pro "uživatele jazyka" se dá.

Starší uživatel jazyka, mající jakési dávnější, učitelско-čtenářské, tedy spíše kvietistické představy o chování jazykovědy, je atmosférou sálu, do něhož jej sborník uvádí, ohlušen a oslepen. Jazykověda se mezitím opatřila rozmanitými pomůckami někdy až strojnými a gestikuluje do okolí skoro útočně: vykročit z lingvistiky; převýchova veřejného jazykového mínění; konfrontace nikoli už jen jazyková a mezijazyková, ale dokonce mimojazyková; racionalizácia dorozumievacieho procesu; jazyková politika! Všecko jsou to pokřiky ke studiu a do hádky. A přece to demokraticky uklidňuje naše až tělesné dhvění vyvolané pokřiky Chleupkovými:

"...při budování rozvinuté socialistické společnosti zákonitě nelze dopustit zaostávání jazykové kultury, nedílné součásti kulturního života společnosti. Stačí pohlédnout na..."

"Z hlediska společenských perspektiv je výhodnější počítat s jednorázovou zásadnější úpravou pravopisu, která by prospěla jeho racionalizaci, a to k prospěchu školní i kulturně politické /!/ praxe."

"...máme - snad mi dáte za pravdu - i zdatnou jazykovědu, která má před očima jasné cíle, a to právě..."

"...jazykověda jako celek nemůže zůstat, jak zní moderní termín, útlumovým oborem mezi společenskými vědami a péče o jazykovou kulturu nesmí zůstat, jak zní obraz publicistický, ani zdaleka "popelkou"."

Máme slušné otázky už jenom dvě. Co znamená slovo "útlumový": utlumený, či tlumící? A za druhé, kde vzniká jazyková kultura a jaký je přirozený vztah jazykovědy k jazyku a jeho kultuře.

Rozumíme-li jazykovou kulturou /shodně například s Hausenblasem/ kulturu jazykových jevů, projevů, výkonů a děl, musí si jazykověda na jazyk vždycky počkat. Mnozí ze sálu to vědí: "norma se vytváří v jazyce" /Havránek/, "kodifikace je připravována jazykovým územ" /Horálek/ ...Ale zajímá nás slyšet i to jiné: "Jazyková kultura ve smyslu regulace jazyka... je věda i umění." /Kuchař/

Možná je možné - hle, jak špatná čeřba kazí jazyk! - , že naše názory, a tedy i tento jejich projev, jsou výrazem našeho "mylného jazykového vědomí" /Štich/. Toto vědomí je však, na rozdíl od například Chloupkova, holé a neozbrojené. Proto se leká všech bezohledně jasných cílů. A náš jazyk má strach, jaký by dostalo naše ucho, kdyby uslyšelo slib: "Máme zdatnou muzikologii, ta hudba bude složena!"

Poslední věta "V tomto úsilí musí hledat jazykověda své spojence mezi učiteli, ale také mezi politickými činiteli, veřejnými funkcionáři, spisovateli, publicisty a vůbec mezi všemi občany, kteří se o češtinu zajímají a kteří jí vědomě užívají."

Je-li jazykověda taková jak tento její vyslanec, my se hlásit nebudeme. A zvítězí-li, kam utéct?

Ludvík Váculík

295

Ke čtyřicátému výročí smrti Karla Poláčka /19. října 1944 v Osvětimi/ uvedla Československá televize v rámci nedělních podvečerních filmových retrospektiv čtyři poláckovské opusy: Muže v ofsajdu, Hostinec u kamenného stolu, Dům na předměstí a U nás v Kocourkově. Pomineme-li Hráče, byla poláckovská filmotéka úplná. Co zbylo z těch filmů? Herecký výkon Haasův, Plachtův a Emana Píaly v prvních z nich, spolehlivé epizody Marvanovy - a pak dramatické nápady a jednotlivé situace spadající jednoznačně pod zásluhu autora námětu nebo scénáře. Žeň na první pohled nepřiliš bohatá. Však prý také Poláček nebyl^s (výsledky své spolupráce s filmem vždy spokojen. Film se v poláckovských příbězích pečlivě vyhnul všemu, co by mohlo vzbudit nehumorné asociace, v Hostinci u kamenného stolu nenechal například pana hostinského umřít, aby nic nenarušilo idylu a happyend. A přece poláckovský svět i v roce 1984 výborně ob-
stojí. Jeho hrdinové zůstali stejní, i když se změnila kulisa. Z jejich tehdejšího chování lze usuzovat, jak se budou chovat o deset, dvacet, třicet i padesát let později. Poláček byl moudrý spisovatel a své typy volil a znal znamenitě. Jsou to muži a ženy střední vrstvy, o níž otec Pludek v Havlově jevištní prvotinně poučuje svého syna, že je "jádrom národa". Neboť zatímco jiné vrstvy si v dějinách "vyměňují svá dějinná postavení, pak jedinně střední vrstvy procházejí dějinami nedotčeny, protože žádné jiné vrstvy se nesnaží zaujmout jejich postavení, a střední vrstvy si tudíž nemají s kým co vyměňovat a zůstávají tak jedinou skutečně trvalou dějinnou silou. A právě proto střední vrstvy, milý syru, spojují dějiny v jeden souvislý celek a dělají je tak vůbec dějinami! A nejvýznamnějšími epochami v dějinách jsou v důsledku toho ty epochy,

které se dovedou opřít o střední vrstvy a položit do jejich rukou své ideály, aby je tyto ošetřovaly jako své vlastní a posléze předávaly dalším generacím. Žádná epocha nemůže existovat bez středních vrstev, kdežto střední vrstvy mohou naopak existovat nezávisle na všech epochách! A třeba i bez nich!" Nemohlo to být řečeno přesněji a nelítostněji. Musil jsem na to myslet, když jsem nedávno vyslechl rakouský politický komentář, podle něhož se všechny tři hlavní politické strany v Rakousku prohlásily za strany středu.

Malý muž to před soudem českého umění neměl dobré. Vědělo se na něho, že je mu cizí jakékoli nadosobní úsilí, že je amorfní, sobecký a svou malostí dovede i vraždit - přímo, nepřímo, vědomě i nevědomě. Nemohl tudíž o Poláčkovi padnout horší výrok než Šaldův: zacházel prý příliš s maloměšťáckým živlem, až přejal jeho dimenze a uzavřel si cestu ke skutečné velikosti. Šalda s neobyčejným pochopením naslouchal mladým básníkům dvacátých let a jejich výzvam k revolučnímu násilí a teroru - vždyť byly zaměřeny mimo jiné i proti maloměšťákoví - přílišné pochopení pro maloměšťáka však považoval za neobhajitelné. Těsně po válce a potom znovu v šedesátých letech začaly v české literatuře opět ofenzívy proti maloměšťáctví: revoluce prý maloměšťáka nezmohla, naopak on prý si ji začal přizpůsobovat a přivlastňovat. Zabít maloměšťáka nebo počínat si tak, že z toho vzejde jeho smrt, není tudíž žádná vina, z níž by bylo třeba se zodpovídat. Hrdina, který bojuje za své přesvědčení, za ideu, proti nacismu nebo - obecně vzato - proti Nicotě, jež je kvintesencí maloměšťáctví, má právo nechávat na své cestě mrtvé malé lidi, již se provinili tím, že nedorostli jeho velikosti, ba mohli by velikost dokonce ohrozit. Nad Kunderovým dramatem Majitelé klíčů vznikla rozsáhlá diskuse a její účastníci se shodli. Odporoval jeden jediný, a ten naneštěstí nedokázal vyjádřit své pochyby dost důsledně.

Karel Poláček nevyznával velké ideje, dějinná hlediska a obecná kritéria. Věděl nebo tušil, že v nich tkví velké ohrožení moderního umělce. Zkoumal své malé lidi případ od případu podle toho, co o nich konkrétně věděl. Neodpouštěl jim, ale nejpřísnějším rozsudkem byla směšnost. Smrt na ně nesvolával, protože to spisovatel nepřísluší, aspoň ne tomu, jak si ho představoval. Býval sám občas malým mužem? Zajisté, Balda neměl tak docela nepravdu. Sklon k nadprodukcí byl u Poláčka skutečně ~~úspěchem~~ úspěchem jisté humoristické a satirické stereotypie a jistého dočasného zpoždění. Ale čtete například čtyři zachované díly jeho pentalogie a neubráníte se úchvatu. Byl to především veliký znalec a zkoumatel člověka i řeči a svůj stereotyp dokázal překonat, ~~xx~~ aniž ho popřel. Když za okupace očekával transport a smrt, začal psát svou podivuhodnou knihu Bylo nás pět. Je v ní vše: Stereotypnost malých lidí a jejich životů, spočitatelnost jejich reakcí a směšnost opakovaných gest a promluv, ale je tu i jejich jedinečnost. Ten domněle malý svět se najednou stává záštitou, ba ~~bez~~ bezzáchovnou hodnotou. Chlapec vklíněný do jeho tradic, zákonů a intimních vztahů není předurčen stát se mechanickou hračkou. Jeho horečný sen napovídá jinou perspektivu: "...okřeju, zesílím a pak se každému postavím." Také to patří k poláčekovské pravdě o malém muži. Nehodí se na prapory, nýbrž do knížek a na jeviště a zůstane zřejmě taková i napříště. Je to dobré a poctivé určení.

Milan U h d e

Pláč socialisty-vzdělance nad zprzněním socialismu v Čechách

Čtvrtý díl pamětí V.Černého je pozoruhodný hned celou řadou výrazných znaků, které jej předurčily k tomu, aby rozbouřil hlavu myslí všech čtenářů, zatím, bohužel, nepočtených pro jeho /alespoň na domácí půdě/ v podstatě rukopisnou povahu. Kdyby bylo možno si představit jeho normální vydání, nepochybuji, že by se stal v této zemi bestsellerem, jehož náklad by brzo bylo možno počítat na desetitisíce.

Pozoruhodnost je dána především samotným tématem: poprvé se tu někdo zabývá historií nejsoučasnější a nejkontraversnější /1945-68/, jejíž pamětníci a více či méně aktivní účastníci ba přímo spoluvůdci ještě v hojném počtu žijí a tuto dobu proto vidí, měří i soudí svými očima, svými zážitky i svou zásobou informací často až katastrofálně poznamenanou tím, že ještě žádná epocha našich dějin nebyla tolik postižena jejich zneprístupňováním, utajováním a falšováním. Nejde samozřejmě o práci historika usilujícího o maximálně objektivní /pokud je to v historii vůbec možné/ vylíčení tohoto období, ale o paměti, kde subjektivita podání vyplývá z povahy věci samé, ano, kde dokonce právě tato subjektivita patří zpravidla k hlavním přínosům a půvabům tohoto žánru /neznám nic nudnějšího, než "paměti" psané "objektivně", neosobně, omezující se na holý výčet faktů/, neboť pomáhá identifikovat atmosféru doby, což obvykle postrádají jiné listinné prameny, o něž se historik opírá. Je samozřejmě, že historik se k pamětem chová stejně jako ke každému pramennému materiálu a používá je jen po předběžné kritické analýze vylučující faktické chyby a omyly plynoucí právě ze subjektivního /a proto omezeného/ vidění událostí i jejich aktérů. Současně však i tuto subjektivitu zařazuje do dobového kontextu jako objektivní faktor, neboť dějiny nejsou seznamem událostí, ale výsledkem jednání myslících a cítících lidí, jedinců i sociálních skupin.

A právě subjektivita podání je dalším pozoruhodným znakem pamětí V.Černého, nepochybně mimořádně výrazné osobnosti čs. kulturního života od poloviny 30. let. Osobnosti, jejíž struktura je bytostně cizí prostředí politiky a jeho nárokům na ni, jež však - logikou dobového vývoje - je do této politiky stále více a přímo osudově "zaplétána", činic z něho novodobého dona Quijota zejména poválečného čs. politického života, uplatňujícího v této aréně

absolutní etické a ideové normy, jež nesmiřitelně odmítají nejen politický machiavelismus, ale před nimiž nemůže obstát ani politika jako "umění možného", ať již je reprezentována lidmi typu E. Beneše či reformními komunisty. Právě tato skutečnost je hlavním zdrojem toho, že v hodnocení V. Černého v poválečné politice nikdo - ať více či méně nalevo, uprostřed či napravo - neobstál, a proč také většina čtenářů, zejména více či méně v politice daného období angažovaných, s V. Černým nesouhlasí, s ním polemizuje anebo jej přímo odsuzuje. Vesměs se ovšem nechovají o nic méně subjektivně než **XX** V. Černý sám: proti jeho vidění lidí a událostí stavějí vidění své /své generace, svého politického směru atp./, neměně, ba někdy i více omezené. A tak jsme svědky toho, že za jedinou pozoruhodnost pamětí V. Černého jsou všemi shodně uznávány jen jejich nesporné literární kvality, zatímco vše ostatní je předmětem tu více, tu méně rozhořčených odsudků /s jedinou mě známou výjimkou recenze M. Jungmanna, snažící se o pochopení autora/.

Domníváme se však, že povaha pamětí V. Černého si zaslouží mnohem více.

Především pečlivé pozornosti historiků, neboť přes svůj charakter "pohých" pamětí je tento díl vlastně prvním souhrnnějším záznamem fakt, událostí a charakteristik řady aktérů tohoto období, do jisté míry i opřený o dobovou dokumentaci /je zřejmé, že V. Černý si po leta budoval jakýsi vlastní archiv založený na publikovaných i oficiálně nepublikovaných materiálech/. A o něco takového se zatím nikdo z historiků samotných /z důvodů dosti pochopitelných/ ani nepokusil. Je to tedy pro ně svým způsobem výzva, na niž ovšem nebude snadné odpovědět. Neboť těm, kteří patří k oficiální struktuře a potenciálně mají přístup k dokumentům, v tom budou bránit ideologické i jiné bariery, zatímco jiným, pro něž už tyto bariery dávno pádly, je přístup k dokumentům odepřen. Nebylo však přede jen už v oněch ~~řádkách~~ žirných letech před nešťastným srpnem 1968 a ještě krátkou dobu po něm vykonáno tolik monografické práce, že už je situace zralá k prvním pokusům o syntézu právě ohoho období, jímž se obírá IV. díl pamětí V. Černého? Dokud taková práce nebude vykonána, budeme stále jen svědky více či méně rozčilené konfrontace jednotlivých subjektivních pamětí, odrážejících spíše temperament autorů a někdy i jejich obdivuhodnou schopnost ideových kotimelců, než objektivního vylíčení a vysvětlení složitého období, které by mělo šanci přispět k zmoudření potenciálních příštích donů Quijotů nejen onoho typu, jaký představuje V. Černý. Připomenuli

si, že Ferdinand Peroutka dokázal s nevelkým odstupem několika let vykreslit ve svém Budování státu skvělý, plastický, vzrušující, nijak nepřikrášlený a dosud nepřekonaný portrét vzniku a prvních let existence čs. státu, nepřipadá mi to tak docela ilusorní. Pokud se ovšem najde autor obdobného formátu schopný obzírát historickou skutečnost s dostatečným nadhledem.

Dokud ovšem taková práce nebude vykonána /ale konec konců i kdykoli potom/, není nejmenších důvodů rozčilovat se nad tím, že ty či ony paměti, které rozhojňují dokumenty doby, nesou výraznou pečť osobnosti autora, jsou jednostranné, zaujaté, a to dokonce i natolik, že - mám-li citovat z jedné takové kritiky - hněvivé, nelítostné, bez odstupe a nadhledu. Přicházejí leta, kdy pamětníků doby začne býti namále a proto bych chtěl vyslovit přání: jen houšť a větší kapky, třebaš i s těmi hněvy, nelítostmi a nedostatky nadhledu, neboť s nimi si už historici poradí, kdežto mrtvá paměť znamená bílé místo v historii. A potom, pamětníci už přede nejsou potenciálními spojenci či odpůrci pro příští politickou či vládní koalici, tak co má být? Zdá se mi, že slabinou většiny kritiků IV. dílu pamětí V.Černého je jakýsi podvědomý politický atavismus, který je i dněš ještě nutí vidět V.Černého jako aktivního účastníka politického boje, ve kterém tento rytíř bez bázně a hanby šermuje na všechny strany, dodnes a ještě více než kdykoli dříve osamělý jak ta hruška v poli, aniž by se po tolika zkušenostech přidá na tu či onu stranu, což je pro takto uvažující mysl samozřejmě neobyčejně rozčilující.

Každá výrazná osobnost, jež při svém vzpomínání nedokáže krotit své vášně, ovšem riskuje, že místo s pochopením a porozuměním se setká s odsudkem a nepřátelstvím. Je velká škoda, že tohle si při psaní IV. dílu svých pamětí neuvědomil ani autor takového intelektuálního formátu, jakým je V.Černý, a tím svým čtenářům neobyčejně ztížil cestu k porozumění. Často se objevující zlobný tón, četné hanlivé osobní invektivy /ná jejich bohatém seznamu např. M.Šimečka založil celou svou odmítavou kritiku/, nepřesná "osobní" terminologie /čecháček, židáček atp./ umožňují interpretaci, jež zasahuje citlivé stránky lidské důstojnosti a přivádí čtenáře do stavu citové euforie, který pak proti jedné zaujatosti staví zaujatost druhou. Čtenář tak snadno ztrácí schopnost posouzení a přechází k odsouzení. Domnívám se, že přes všechny ony zlobné tóny si IV. díl pamětí V.Černého paušální odsudek nezaslouží a několika poznámkami bych bych chtěl přispět k jejich lepšímu pochopení včetně jejich zlobného tónu.

M. Šimečka interpretoval tento tón jako politický program V. Černého a odvodil z něho logiku krevní msty v dějinách vedoucí k vzájemnému vyhubení lidí. Myslím, že k obrazu této apokalypsy mohl dospět jen proto, že na rozdíl od některých svých dřívějších prací /např. Obnovení pořádku/ tentokrát slovním přisoudil větší význam než činům.

Máme-li dobře posoudit politický program V. Černého, nemůžeme zůstat u samotných pamětí, ale je třeba se vrátit k poválečnému Kritickému měsíčníku, kde jej najdeme jak in abstracto, v sérii článků pozitivně vykládajících Černého pojetí socialismu, tak in concreto, v celém obsahu všech ročníků až do jeho zastavení, svědčícím o praktické realizaci tohoto pojetí v oblasti kultury, zejména literatury a umění. Je velká škoda, že kritici pamětí, a zvláště Ti z generace M. Šimečky, k níž patří i autor této stati, tento krok neučinili dříve než se rozhodli soudit, i když vím, že pro toho, kdo tuto literaturu nemá ve své knihovně, je dnes takřka nedostupná. Byli by zjistili, že v roce 1946 tu V. Černý klidně, trpělivě a erudovaně vykládá ani ne tak těm "nezralým" a "hloupým", jak sám sebe a svou generaci tehdy zhruba dvacetiletých /plus-minus nějaký ten další rok/ charakterisuje M. Šimečka, ale spíše těm dávno zralým dvojnásob i víceletým radikálům a dogmatikům na více či méně odpovědných mocenských postech /jejich reprezentantem je tehdy zejména G. Bareš/ právě takové humánní pojetí socialismu, ke kterému se po více než dvaceti letech propracovávají zmoudřelí a vystřízlivělí generační druhové M. Šimečky včetně autora této stati, když předtím více či méně aktivně /převážně se subjektivně ušlechtilými motivy/asistovali při potlačení této koncepce a /většinou nevědomky, samotným faktem členství ve výkonné organizaci/ dokonce i při občanské, existenční, ba i fyzické likvidaci jejich zastánců.

Absolvoval jsem tu poučnou repetici poprvé tehdy, když strašlivá odhalení Chruščovova zcela rozmetala mou víru v promyšlenost a domyšlenost prvního reálného modelu socialismu a přinutila mě zapojit do tohoto promyšlení a domyšlení svůj vlastní mozek. A absolvoval jsem ji znovu, když vypukla "aféra" kolem IV. dílu pamětí.

Tak jako tehdy, i dnes před Vámi smečám, pane profesore. Byl jste tehdy věru lepším marxistou /aniž jste se za něj považoval a chtěl jím kdy být/ než všichni tehdejší oficiálně posvěcení marxisté. Zdá se mi, že kdyby nebožtík Marx vstal z hrobu a seznámil se důkladně se situací, použil by svého snad ještě zžíravějšího sarkasmu než jakého jste použil Vy nikoli na Vás, ale spolu s Vámi na Vaše

tehdejší polemické soupeře. Neboť pojetí takových klíčových otázek socialismu, jako je vztah svobody a sociální spravedlnosti, osobnosti a kolektivu, státu a umění, umění a lidu, vztah ke kulturní tradici národa atd, jak jste je tehdy vyložil, je nepochybně bližší autentickému marxismu než - dnes obzvlášť trapně působící - polemická vystoupení tehdejších sektářsky pedezíravých, dogmatických, nedoučených marxistických propagandistů. Nepochybují, že by je i dnes bez váhání podepsala většina kritiků paměti včetně většiny reformních komunistů, kteří o realizaci podobného jejich pojetí usilovali před srpnem 1968.

Představuji si, jak na pocity osmdesátiletého pamětníka působí bilance poválečných desetiletí, v nichž historie dvakrát nabídla této zemi a jejím národům šanci uvést tyto ideály do života, v obou případech její využití znemožnilo násilí a nejen za života pamětníka, ale i synů a vnuků nevidíš jiskřičku naděje, že by se ta šance mohla opakovat do té pověstné třetice všeho dobrého. Lze se divit, že v takto drcené mysli se usadily silné tóny hořkosti a zloby? Ach ano, IV. díl paměti V.Černého není žádný politický program, ale hořký, zoufalý pláč socialisty-vzdělance nad zprzněním socialismu v Čechách. Pláč socialisty-vzdělance, který to tušil a marně varoval hned v prvních poválečných letech a který znovu prožíval porážku těch, kteří to pochopili a o využití nové historické šance se pokoušeli o 15-20 let později. Nechce se jednomu plakat též, a - alespoň pokud jde o mou generaci - zlobit se nejen na jiné, ale především sám na sebe?

A přesto v pamětech V.Černého nejsou zdaleka jen zlobné tóny. Vezměme za příklad třebaš tu nadšenou několikastránkovou ódu na poválečnou mládež /"Budiž zde řečeno ihned a provždy: studentská generace, která roku 1945 neobyčejně početně zalidnila naše vysoké školy, byla jedním z nejslibnějších pokolení v dějinách naší kultury za poslední století!"/, přitom plná pochopení pro její chybování včetně onoho věčně se v historii opakujícího nezralého radikálčení. I když jeho zlobu pamětník /a samozřejmě zdaleka nejenom on/ tak tvrdě zakusil na své vlastní kůži, svou zlobu obrací proti těm, kteří s nezralostí mladé generace kalkulují ve své mocensko-politické hře, zatímco pro samotné mladé sršaté radikály mu po marné snaze o zvláštní péči zbývá trpký, ironický smutek nad jejich nadšenou slepotou, s níž se na tuto pochybenou dráhu vydávají. Nemohu přitom nepomyslet na to, jak po dvaceti letech se historie opakuje na hluboce pokleslé, karikaturní úrovni, když do otevřených bran znormalizovaných redakcí tisku, rozhlasu, televise, do vyčistěných po-

licejních služeben i na jiná četná uprázdněná místa se hrnou davy mladých - nikoli ovšem již pod vlajícími prapory velkých ideálů, ale přilákání vyhlídkou na existenční privilegia ani ne tak za práci, jako za věrnost nově stabilisované moci.

Anebo ta vášnivá zaujatost vlastní odbornou prací a houževnatost, s jakou vědec i po profesionální likvidaci a v jakési podivné polo-ilegalitě je schopen výkonů, jež si svou kvalitou dobývají světového uznání, či radost z objevu tři sta let hledané hry Calderonovy, jenž se v odborném světě stal senzací, doma však jen předmětem loupežného pokusu atd., atp.

I V.Černý měl v té chmurné době své radosti, svá přátelství /vzpomeňme jen na dojemné vyličení jednoho takového pouta s K.Teigem, smrtí ~~krutě~~ přerušeno/ a viděl kolem sebe i věci potěšitelné, třebaže, nic naplat, ty sluneční paprsky byly jen skrovnými záblesky pronikajícími trhlinami v převážně zamračeném podnebí.

Dosti však o "zlobném tónu" paměti, neboť ještě nutno zachovat omezený prostor pro jednu důležitou poznámku. Týká se obvinění V.Černého z českého nacionalismu a antisemitismu. Vskutku, v pamětech můžeme najít mnoho formulací /a kritici je v hojném počtu uvádějí/, jež takovou interpretaci dovolují a přímo k ní svádějí. Přiznám se, že i mě při čtení udivovaly, zarážely ba přímo odpuzovaly. Nechtěl jsem však zůstat jen u toho a hledal vysvětlení. Řekl bych, že i zde je možno je nalézt v konfrontaci slov a činů, neboť jedině ty druhé jsou klíčem k rozluštění skutečného významu prvních.

Pokud jde o "český nacionalismus" V.Černého, zdá se mi, že se tu v nové situaci a tedy i v nové podobě opakuje spor /se všemi jeho nedorozuměními/ o pojetí češství, který koncem minulého století vypukl kolem článku G.Schauera v Času. Hodnota češství se tu nepoměrovala slovním "vřastenčením", tolik rozšířeným v tehdejší české společnosti, ale podle výkonů, jimiž do světové vzdělanosti a celkového světového dění česká společnost a její osobnosti přispívají. Není pochyb, že právě takovéto měřítko používá při zvažování češství i V.Černý, po celý život usilující - a ne neúspěšně - především sám před ním obstát, a tím získávající morální právo poměřovat jím i druhé. Je jistě možné pochybovat, zda takovéto měřítko je reálné v rukou praktického politika, ale tím V.Černý nikdy nebyl, anebo víceméně jen proti své vůli /viz krátkou epizodu z jeho poválečného působení v zemském národním výboru/. Sotva však lze pochybovat, že z obecně lidského, filozofického hlediska je to měřítko jedině možné a správné. Není vinou V.Černého, že před ním tolik jedinců neobstálo

/i když v jednotlivých případech je možné, ba jisté, že V.Černý nezacházel s měřítkem podle všech pravidel nezbytných pro dodržení správné míry/, když navíc málokterá doba kladla na charaktery tak mimořádnou zátěž jako právě tato. Proto je však v jeho pamětech tolik "čecháčků" a "čecháčkovství". Kdyby V.Černý nebyl Čech, ale Francouz, byli by to "francouzáčci", kdyby byl Němec... átd. Prostě "čecháček" vůbec není český, ale obecně lidský fenomén, je to malý /nikoli jen český/ člověk, malý svým charakterem, pojetím svého lidského údělu na této planetě /dnes obvykle charakterisovaným pojmem konsumní/, svými profesionálními výkony atp.

A zde je možno hledat i vysvětlení Černého "antisemitismu". Připomeňme si obdiv, s jakým v pamětech reprodukuje svou pařížskou poválečnou návštěvu v salonu Bergsonovy rodiny, kde z úst Mil. Bergsonové vyslechl příběh konců filosofického Mistra svého mládí, kterému, jakožto největšímu filosofovi své doby, nabídli nacisté "čestné arijsství". Osmdesátiletý je odmítl, nechal se mučit a zemřel na pneumonii, když s hvězdou na kabátě vystál dlouhé hodiny na ulici ve frontě na potravinový příděl vyvrženců. Připomeňme si úsilí V.Černého o uznání a docenění básnické velikosti Jiřího Órtena /Ohrensteina/ atd, atp. Tam, kde V.Černý zaznamenává mravní velikost, talent a tvořivou schopnost, mistróvství díla, tam pro něho není podstatná národnost jejich nositele. Kde však narazí na malost a nízkost člověka, charakterisuje ji i s její národní specifikou, takže jde-li o Čecha, je to "čecháček" a jde-li o Žida, je to "židáček".

Nemíním zde p^osuzovat, zda v každém jednotlivém případě je aplikace této "metody" správná a přesná, ba spíše o tom pochybují, to však nechť zkoumají historici. Hodlám zde však obhajovat názor, že obviňování V.Černého z českého nacionalismu a antisemitismu je nesprávedlivým nedorozuměním, k němuž jisté autor nemálo přispěl vášnivostí svého životního vyznání, ale k jehož rozluštění a pochopení zatím kritici jeho paměti vyvinuli příliš málo snahy a úsilí.

Smyslem kritiky, myslím, není hlasování pro či proti /s tomu odpovídajícím výběrem argumentů/, ale rozluštění, vysvětlení a zařazení díla /jeho tvůrce, což ovšem ještě neznamená kritikovo bezvýhradné ztotožnění s autorem, jeho názory a soudy.

P o h l e d z e v n i t ě

Ještě doznívá rozruch kolem IV. dílu paměti V.Černého a nevelký počet čtenářů tzv. needitní literatury dostává do rukou paměti jiného přímého účastníka stejných časů a událostí - prof. dr. Vladimíra Kadlece. Jak sám autor hned v úvodu vtipně poznamenává, na rozdíl od těch, kteří se již od mládí považovali za významné osobnosti a proto si schovávali korespondenci, diáře, výstřižky, dělali osobní archiv a poznámky, "já nemám schovaný ani kousek papíru."

A tož je, máme-li srovnávat, první rozdíl proti pamětem V.Černého, který však nijak neubírá na zajímavosti autorova vzpomínání. Neboť jeho cena není a nemůže být v zachycení "objektivních historických faktů a událostí", ale především v postižení atmosféry doby, psychologie jednajících osob a osobností, a v tom si paměti V.Kadlece se IV. dílem V.Černého nezaadí.

"Pozorovatelná" prof. Kadlece, bezprostředně po osvobození člena vládní měnové komise připravující první čs. měnovou reformu a osobního tajemníka guvernéra Národní banky, dále vedoucího Ústřední správy bank a člena národohospodářské komise KSČ, člena /spolu s L.Frejkou/ národohospodářského odboru Gottwaldovy presidentské kanceláře, v šedesátých letech pak /po dočasném úniku z děsivé scény politické arény 50. let do bezpečnějších vod odborně-pedagogické vysokoškolské činnosti/ člena ekonomické komise ÚV KSČ a vládního týmu pro přípravu ekonomické reformy, člena ÚV KSČ a v roce 1968 ministra školství, umístěná po značnou část období blízko vrcholu čs. politické pyramidy, skýtá ~~zcela~~ odlišný ~~úhel~~ zorný úhel při pohledu na události než postavení vysokoškolského pedagoga a kulturně-politického publicisty V.Černého.

Místo pohledu zvenčí, v jehož prismatu se mnohé události a chování jejich protagonistů jeví jako produkt jakéhosi abstraktního až démonického zla, tu najednou pozorujeme tytéž skutečnosti zevnitř, nezaznamenávající přitom ani špetku démoničnosti v myšlení a jednání těch, kteří v oněch dobách "dělají dějiny" a jimž "nic lidského není cizí". Naopak, poznáváme zde nemálo až groteskních vlastností "malého /českého/ člověka", jež by V.Černý spěchal označit svým oblíbeným "čecháčkovstvím" /vzpomeňme např. líčení bouře, která se v politbyru při projednávání návrhu na poválečnou měnovou reformu zvedla proti ekonomicky jedině odpovědnému progresivnímu zdanění majetku a jeho přírůstku, kdy jako argument

slouží, že švagři a vůbec členové strany si konečně něco našetřili a my jim to teď budeme brát, anebo na jednání vlády k témuž tématu, kde ministři měli zájem jen o to, aby peníze jejich politických stran nebyly měnovou reformou zablokovány/, ale i selhávání lidsky pochopitelné /připomeňme četné epizody charakterizující chování vedoucích politiků v atmosféře strachu nejen o kariéry, ale i o život, anebo líčení atmosféry zasedání ÚV KSČ v 60. letech, kdy porušení rituálu "jednomyslnosti" se téměř rovnalo politickému harakiri/ atp.

Nejde tu o pohledy navzájem se vylučující, ale spíše komplementární, jeden doplňuje druhý a pomáhá vysvětlit to, co se jinak zdálo nepochopitelné, a tím společně pomáhající vytvořit plastický, barvitý, nezjednodušený obraz složité a protikladné doby.

Ještě jedno srovnání se přímo vnucuje: osobnosti obou pamětníků, jež se odráží zejména v celkovém tónu jejich pamětí: u V.Černého převážně zlobný, odsuzující, pohrdající vším a každým, kdo neodpovídá jím uznávané hodnotové stupnici, u V. Kadlece tolerance a nadhled plný pochopení pro člověka chybujiícího i hříšného, nepostrádající^{ani} humoru při věcech tak smrtelně vážných a hledajícího při svém vzpomínání spíše poučení /včetně z chybování vlastního/ pro generace příští než viníky hodné pomsty.

Zračí se v těch postojích nejen dvojí struktura osobnosti, ale i odlišné pojetí politiky. V.Černý, tento fanatik pravdy, chápe politiku především jako realizaci mravních principů a velkých ideálů a z těchto hledisek posuzuje i každého jejího protagonistu /je ovšem rozdíl mezi fanatiky pravdy, kteří o její realizaci usilují za každou cenu včetně osvojení totalitní moci, a těmi, kteří za jedinou možnou cestu k tomu považují demokracii, ač někdy chápanou tak absolutně, že nedostatek osvícené celospolečenské autority vytváří podmínky pro více či méně snadné vítězství fanatismu prvního typu/. Ani V.Kadlecovi nejsou pravda, morálka a ideály cizí, zjednodušeně bychom je mohli charakterisovat dvěma slovy: tolerance a sociální spravedlnost /v pamětech je popsán vznik této symbiozy/. O jejich realizaci vždy uvažuje na základě pojetí politiky jako "umění možného". Jeho profese ekonoma mu prostě nedovoluje přehlédnout takovou "maličkost", jako je síla poměrů /a k nim patří i charakter osobnosti politiků dané chvíle/, v nichž zastánci ideálů o jejich realizaci

usilují. Takovýto pragmatický postoj se sice obvykle fanatikům pravdy jeví jako "nedůstojný", "nemorální" a nevím jaký ještě, všechna historická zkušenost však nasvědčuje tomu, že je v politice nejproduktivnější, což právě v čs. dějinách m.j. dokládá i tak morálně a ideově stimulovaná autoritativní sobnost T.G. Masaryka, o jehož "pragmatickém" chování v politické realitě I. republiky by bylo záslužné napsat zvláštní studii.

V.Kadlec i V.Černý celkem shodně svědčí o dosti ubohé profesionální i morální úrovni politiků, první hlavně v poúnorovém období, druhý zejména v předúnorovém. Zatímco V.Černý se s tímto faktem vyrovnává odsudkem a pohrdáním, V.Kadlec bere na vědomí, že systém nastolený po únoru 1948 dokořán otevřel dveře vrcholů politické pyramidy pro vstup postav /těžko zde většinou mluvit o osobnostech/, jež s hlediska náročnějších požadavků na profesionalitu a morální měřítko politiků neměly někdy daleko k primitivismu. Neposuzuje je však z těchto hledisek /pak by jeho závěr musel být stejný jako u V.Černého/, ale podle jejich schopnosti stát se médii, jejichž prostřednictvím by mohly do vrcholného politického rozhodování pronikat myšlenky těch chytřejších a zmoudřelých, kteří stáli většinou mimo vrchol mocenské pyramidy.

A tak se v pamětech V.Kadlece setkáváme s pozoruhodným paradoxem: podává tu relativně kladné svědectví o postavách /V.Novotný, D.Kolder/, které byly v odborných a vůbec nepolitických kruzích často považovány za nejvýraznější prototypy primitivismu, ale kteří tuto schopnost média v určité době prokázaly /pozdější širší pochopení této skutečnosti vyjádřil známý posppnový povzdech "sorry, Tonny"/.

Schopnost stát se tímto médiem plynula zejména z toho, že tito lidé si více či méně uvědomovali svou nevědomost a omezenost pro převzatou roli a proto se snažili obklopit odborníky, kteří jim ovšem nesměli dát najevo svou duševní převahu /nedostatek tohoto sebezapření byl zřejmě jedním z důvodů, proč se O.Šik stal pro většinu politiků persona non grata/. Těmto lidem zpravidla nechyběla jistá "lidová chytrost" /sami by asi řekli vyčuranost/, jejíž ~~jistý~~ klad byl v tom, že si dost zřetelně uvědomovali některá rizika politické moci, o nichž se jim dostalo poučení velmi záhy /1953/ při dělnických bouřích v Plzni a Ostravě za druhé měnové reformy. Právě od té doby se datuje značná citlivost čs. politického vedení /na rozdíl např. od polského/ na nálady "dole", posilovaná později lekcemi polskými,

německodemokratickými a maďarskými, která dosud vždy přimela čs. centrum k relativně včasnějším korekcím politiky hrozící potenciální krizovou situací.

V. Kadlec přináší ve svých vzpomínkách zajímavé postřehy k některým sporným a často diskutovaným otázkám našich poválečných dějin, především k tzv. čs. specifické cestě k socialismu. Ani on tu ovšem nepřináší doklady, které by definitivně uzavřely spor, zda šlo jen o předvolební taktiku KSČ, anebo o upřímně myšlenou /i když ne nějak zvlášť hluboko propracovanou/ politickou koncepci, která se ve straně a jejím vedení alespoň do února 1948 brala vážně. Některé epizody zejména z osobního styku s Gottwaldem dokládají, že poválečný Gottwald už dávno nebyl oním "karlínským klukem", který v parlamentě v roce 1929 vyhržoval čs. buržoasii, že se do Moskvy chodí učit, jak jí zakroutit krkem, že se však ani nestal národním hrdinou, který by se - jako např. Tito - dokázal stalinské Moskvě vzepřít /viz gottwaldovské "řešení" popsané heslem - pít či nepít/. Potvrzují jeho snahu ještě i po únoru 1948 formulovat politiku vedení strany v rozhodujících otázkách na základě konsultace s předními odborníky dokonce z řad politických odpůrců /Engliš, Macek/ a hovoří tak spíše pro druhou variantu, jejíž brzký zlom byl vyvolán především vnějším zásahem. Kdo ovšem zná zákony politické moci, sotva může uvěřit, že i sebeupřímnější dobrá vůle by byla s to dříve či později odolat vnitřní logice mocenského monopolu nastoleného právě v únoru 1948, i kdyby nebylo vnějšího zásahu. Pokud tedy součástí upřímně myšlené čs. specifické cesty byla též víra, že právě nastolení moci jediné strany je nejlepším /protože "reakcí" nerušeným a proto rychlejším/ způsobem její realizace - a bez tohoto přesvědčení stranického vedení včetně Gottwalda by nemohlo dojít k únoru 1948 - patřila zřejmě už při svém vzniku do kategorie utopí.

V. Kadlec přispívá svými vzpomínkami i k zodpovězení často kladené otázky, proč tolik chytrých a vzdělaných lidí šlo po válce s KSČ. Drtivý, depresivní zážitek masové nezaměstnanosti poznamenávající na celý život jeho i přílehlé generace nemohl nepřinutit právě ty chytré mozky k přemýšlení a hledání východisek. Není divu, že ~~založená~~ odchovanec "Nebesářovy university" založená na moderní anglo-americké literatuře rozhodným způsobem poznamenané fenoménem nezaměstnanosti /vždyť dokonce pozdější lord Keynes, jehož "úbědná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz" způsobila převrat v novodobé ekonomii, nachází v polemice s

klasickým liberalismem jediné východisko ve zvýšení regulativní role státu/, cítí potřebu doplnit demokracii o sociální spravedlnost a celospolečenské plánování, což v dané situaci především znamená odpovědnost státu za plnou zaměstnanost. A cožpak to není právě SSSR, který tento problém úspěšně vyřešil? Jeho úloha v porážce německého fašismu a jeho chování vůči ČSR až do Marshallova plánu jen poporují přesvědčení /teprve pozdější vývoj je prověří jako ilusi/, zdůrazněné předvolebním programem KSČ, v němž pochopitelně není ani slovo o diktatuře proletariátu a podobných tradičních komunistických heslech, že socialismus se v této zemi vydává svou vlastní cestou odpovídající právě jejím vnitřním podmínkám.

A nejen program, i praxe v ekonomické oblasti, jež je hlavním tématem autorova vzpomínání, tomu nasvědčuje: mobilisovány jsou nejlepší a nejzkušenější mozky /viz např. líčení činnosti Hospodářské rady za předsednictví ing.E.Outraty, vzpomínky na vynikající "technokraty" v čele gen. ředitelství atp./, organizace, řízení a plánování znárodněného průmyslu nenapodobující žádný zahraniční vzor a plně vycházející ze své vlastní situace, nejenak je tomu v zemědělství /4 typy družstev/, v živnostenské politice atp.

O to krutější bylo rozčarování, jež přinesla padesátá léta, jež právě pro tolik těch chytrých a vzdělaných, kteří uvěřili, znamenala ztrátu existence, svobody, ba i života. Kde byla chyba /ta první i ty po ní následující/? Jak se měl v té hororové době kdo zachovat /čelný politik, odborník v politické i jiné funkci, pamětník sám/? Tyto i jiné otázky jsou více vyslovovány než zodpovídány. Na rozdíl od kategorických mravních stanovisek a soudů V.Černého se zde setkáváme spíše s pochopením a porozuměním, že v životě se lidé jen výjimečně chovají jako hrdinové.

Poslední tři kapitoly paměti V.Kadlece překračují vlastně rámec tohoto žánru, neboť v nich autor vykládá své názory na současnou ekonomickou situaci. Většina dnešních potenciálních čtenářů již tyto názory zná z jiných rukopisných prací autora: kritika neodbornosti ekonomického rozhodování od shora dolů, ať již plynoucí z nadměrného zasahování politiků do ekonomické problematiky či z preferování "politické" kvalifikace před odbornou při obsazování hospodářských funkcí a vadný hospodářský mechanismus. Problematický je někdy způsob autorovy argumentace - hojná citace denního i odborného tisku i výroků čelných politiků. Jsou-li předmětem "usvědčující" fakta, není zpravidla důvod k námitkám. Při citaci výroků je však často sporné, zda

jejich interpretace pamětníkem je adekvátní myšlenkám jejich autorů. Leckterý ekonom možná vysloví odlišný názor na současnou ekonomickou problematiku /např. sporné je autorovo záporné hodnocení investiční restriktce z přelomu 70. a 80. let jako opatření "na účet budoucnosti", neboť - za předpokladu nezněněného ekonomického mechanismu - to je jediný způsob, jak může plánové centrum omezit eskalaci systémově generované investiční poptávky do rozměrů hrozících rozpadem ekonomiky, jak jsme toho byli svědky např. v 70. letech v Polsku/. To však není důležité pro celkový pozitivní přínos pamětí V.Kadlece.

A tak bych chtěl znovu jen zopakovat to, co bylo řečeno na okraj pamětí V.Černého: jen houšť a větší kapky. Neboť pamětník začne býti namále, což hned v úvodu i V.Kadlec připomíná svým výpočtem, že s hlediska průměrného věku mužů je sám již na 112% odepsán. Svými pamětmi prokázal, že to na něm není poznat. A jako ekonomovi bych mu chtěl připomenout, že v této zemi jsou běžná mnohem vyšší procenta amortisace a že leckterý formálně dávno odepsaný stroj stále ještě podává lepší výkon než jeho mnohem mladší "kolegové".

Tož tedy, nechť je to procento co nejvyšší.

AZ

Asi uprostřed 60. let pustil Ivan Skála do oběhu slogan "teror modernismu". Dnešní stav české prózy dokazuje, že teror to byl naprosto neúčinný. Přední spisovatelské zjevy, jako je J.Kozák, Zd. Fluhař, B.Říha, J.Kolářová aj., jimiž se oficiální kritika pyšní, jsou spokojeně uvelebeni v prajednoduchém vypravěčství a ani náznakem se nepokoušejí o nějaký ideověumělecký průboj, o překonání tradičního popisného realismu, zděděného z 19. století. Před padesáti lety si F.K.Šalda v Zápisníku stěžoval, že "česká próza má špatnou pověst", že "si však zaslouží ještě horší". To bylo v době, kdy měli čtenáři v živé paměti Čapkovu filozofickou trilogii /Hordubal, Povětroň, Obyčejný život/, Olbrachtova Nikolu Šuhaje, Vančurův Luk královny Dorotky a Útěk do Budína, Durychovo Rekviem, Čepův Děravý plášť a Hranici stínu atd. Jaký nářek by musel spustit Šalda nad stavem české prózy dnes! Teror nejšedivějšího průměru slaví u kritiky triumfy, protože to není teror individuální ani skupinový, ale teror opřený o mocenské výsady.

Na špici současné oficiálně vynášené prózy, prózy bez osobitosti, myšlenkově krotké a tvárně starodávné, je na první pohled k rozeznání rukopis národního umělce Bohumila Říhy. Nikoli ovšem proto, že by tu uměleckou nížinu přečnival, nýbrž naopak proto, že patří ještě o nějaký ten coul pod ní, do naprosto neuvěřitelné, zahrávající stylistické bažiny. Nad jeho jiříkovskou trilogií už jsem poukázal na podivné slovní drúzy, tvořené uskupováním pojmů "cit" a "nitro" /a jejich odvozenin/. Tehdy se mohlo zdát, že Říha je těmito výrazy fascinován proto, že podlehl historickému materiálu, že je to důsledek tísně, do níž upadl nad nezvládnutými ideovými rozpory dávné doby. Ale v jeho novém románu Učitel Viktor Pelc /ČS, str.236, 28 000 výt./ ovládly "pocity" a "nitro" suverénně i text, pro který nemusel shánět materiál v archívech, neboť vypráví o jemu drahém tříletí od Května 1945 do Února 1948.

Hned na první stránce textu nás říhovský fantóm vyděsí třikrát: "jeho nitro...zpozornělo", "ucítil v nitru bodnutí" a "Viktorovo nitro okamžitě vyhlásilo citový poplach". A pak už to jde jak po másle až do konce: "vzburcoval jeho citovou výbavu", její obličej mu "proniká do nitra", Viktor "se cítil vnitřně rozkolísaný", "hledal ve svém nitru větší dávku lhostejnosti", "v nitru se znepokojil", "cítil, jak se v jeho nitru vyplňuje jakýsi...prostor", "cítil se v rozporu se svým představeným", "cítil, jak v nitru bledne", "pocit se v jeho nitru zvětšoval, protože cítil...", "Viktor cítil, že se mu nitro uzavírá", "ve svém nitru si přece nahromadil pocit větší cílevědo-

mosti", "v nitru se mu rozlil příjemný pocit úlevy" atd. atd.

Nemá smysl citovat dál, je to až do konce stejné, pořád totéž. Jakmile se objeví nitro, hned k sobě podivnou mocí přiváhí pocit či cit. Říha je těmi slovy uhranut, je proti nim bezmocný, hrnou se mu do pera a on ne a ne se jich zbavit. Ta výrazová jednotvárnost vzniká proto, že spisovatel vidí člověka výhradně zvnějška, o jeho duševních hnutích neví naprosto nic, charakterová složitost je mimo jeho obzor. "Nitro" a "cit" musí tedy tento nedostatek zahladit. Jakmile Říha představuje čtenáři novou postavu, podá podle školských slohových pravidel její tzv. charakteristiku, tj. popíše vzezření, tvář, barvu očí a vlasů, nos, bradu, postavu atd. Neschopnost pojmout člověka jinak než takto popisně, zevním způsobem, vykupuje tento umělec slova přemírou nitra a citu, aby se to jaksi vyrovnalo a vznikal dojem, že je znalcem lidské psychy, jak se na spisovatele sluší. Tento schematický dualismus těla a duše je samozřejmě jen odrazem naprosto primitivního a naivního pojetí člověka jako něčeho velmi jednoduchého, nesložitého, snadno přehledného, netajného, co se dá mechanicky rozkládat a skládat na jednotlivé části.

Navíc B. Říha zaslechl cosi o strukturalistickém chápání básnické řeči jako "násilí na jazyce" a domnívá se, že když bude psát hodně šroubovaně, tak jak se obvykle lidé nevyjadřují, dosáhne tím básnického účinku a bude originální. A tak hýřé vskutku osobitými obrazy. Tak třeba neřekne, že někdo přestal zlostně křičet, ale že "opustil zlostnou rovinu svého hlasu"; místo běžného konstatování, že kdosi nasadil opět obvyklý lehký tón, napíše "přistál v oblasti obvyklého lehkého tónu" nebo "tónem svého hlasu se snažil zůstat v sdělné rovině"; nespokojí se s tím, že hrdina začal být k něčemu lhostejný, dá přednost obrazu "nastolil v sobě něco, co se podobalo lhostejnosti"; nenapíše, že ženy ztichly, ale že "ženy na sobě nesly částice ticha"... Teď už jen namátkou několik perliček pro Dikobraz: "Tahle žena se snad narodila s trubkou v srdci", "vyvrtávali očima dírky v temnotě parku", "oči propalovaly do přítmi chodby ohnivě tunýlky", "Viktor rychle odstrčil ustarané myšlenky do zadní části svého nitra", "připadal si ne zcela jednotný", straníci "nevybíhali někam před pokrok", "začala budovat slovní kryt nad budoucností svého syna", "Viktorovo jinošství začalo vysílat signály", "Lucinka k němu vysílala signály, které se daly vysvětlit jako skutečná hodnota na stupnici přátelství a náklonnosti", "Viktorovy smysly... se draly do jeho nitra"; "lidský život je vlastně zavazování a rozvazování uzlů v podobě proměny vztahů mezi lidmi", "ve Viktorově nitru se zdvihla vlna bdělosti", "každý straník může používat jako prostředek třídního bo-

je jenom vlastní přirozenost, protože žádnou jinou nemá" - vážně, tak je to vytištěno černé na bílém a ještě mnoho jiného, stejně půvabného.

Stylistická kliše a vytrvale se opakující představy prozrazují stereotypní myšlení. Vedle vysílání signálů, propalování a vyvrtávání dírek do tmy apod. se hojně vyskytuje ještě jeden Říhův typický prostředek: vypravěč položí dramatickou otázku a vzápětí si na ni sám odpoví. Například: "Co dělat? Nic jiného, než...", "Co měl dělat? Přivřel oči a mlčel", "Co měl dělat? Vypálil rovnou na cíl", "V čem je Viktorova síla? V jeho veřejné funkci", "Kolik mu tehdy bylo? Kolem devíti let", "Co Viktora nejvíc povzbuzuje? Musel si přiznat, že jsou to děti" atd. atd.

Banalita příběhu si vynutila i banální vyjadřování typu Červené knihovny: "cítil, jak ho proniká netušené štěstí, když za tmavých večerů přijímal vláčné přilnutí jejího těla a prožíval závratný pocit vzájemné jednoty", "Cítil, jako by v něm...stoupala jinošská míza", "v těle se jim rozhostil prapůvodní pocit krásy", "Brána lásky je úzká, ale její požadavky hluboké", "jako by chtěla vyjít vstříc jeho okamžitému vzrušení", "pociťoval, jak se mu v nitru rozvlnily třásně jakéhosi až dosud nepoznaného citu", "Lucinka v rozpuku dívčí krásy", "Lucinčinu vnitřní světlo jako by bylo kryto závojem", "bylo mezi nimi podle všeho takové spojení muže a ženy, které dává život dětem"...

V Říhově mechanickém vidění se dají rozpoznat základní prvky: jakési horizontální roviny, na nichž se přistává nebo roviny vertikální, jimiž se proniká zvnějška dovnitř; nitro /vědomí/ je prostor zaplněný cítěním, s nímž se dá disponovat podle libosti jednou do přední, jindy do zadní části. A protože nitro je cítěním zcela zaplněno, nemá náš romanopisec kam umístit vášně, pudy, podvědomí a iracionalitu, natož nějaké existenciální úzkosti, takže se s nimi v jeho prózách nemůžeme nikdy setkat. Pro Říhu je člověk jakási mechanická loutka, není v něm žádné tajemství, kvůli němuž se vlastně skutečná literatura vždycky psala a píše. A tomu odpovídají i slohové prostředky, nesmírně chudé a ošuntělé, násilná obraznost hraničící se směšností, která by ráda zakryla chatrné pojetí člověka, ale spíš na ně právě upozorňuje. Před několika lety podrobila Naše řeč jazykovému rozboru expresivní styl J. Šotoly a dost nemilosrdně ho zneuctila. Ať si troufne některý jazykovědec stejně bez zábran napsat o stylu B.Říhy!

Teď už k příběhu. Protagonistou je sedmadvacetiletý učitel na dvoutřídní ve vsi Suchdolu kdesi u Kolína, předseda MNV a ovšemže komunist, v linii Říhových postav bytost prostoduchá a nereflektující, s nesmírně úzkým myšlenkovým obzorem. Řídící školy je hodný dosluhující-

cí pán, asi zakřiknutý masarykovec, a ten Pelce odrazuje od veřejné činnosti, chce mít klid, učitel se má politice vyhýbat. Ale i tenhle dobrý muž ze staré školy postupně prohlédne spravedlivý boj o pokrok a pochopí, jakým požehnáním je porážka reakce v Únoru: sám přesvědčuje přesvědčeného Pelce, co převzetí noci komunisty znamená: "Představ si, že teď budeme vychovávat děti k největší společenské pravdě. A vesnice bude pracovat ve smyslu téže pravdy. Rozumíš mi, ne?" /str. 234/. Taková přihlášení poctivých apolitických demokratů k Únoru má angažovaná socialistická literatura nade všechno ráda, tím se totiž dodává událostem zdání mravní kontinuity, starý prohlédnuvší pán tu představuje pokračování ušlechtilých tradic demokratismu, tolerance a humanismu, k nimž se navenek nová moc hlásí jako dědic, který jim dá jenom trochu jinou náplň, "moderní" obsah, své pojetí. /Klimochodem, na představě přirozeného vplynutí mravních zásad buržoazního humanismu do nové socialistické morálky je nepřiznaně vykonstruován celý román Zd. Pluhaře V šest večer v Astorii, příběh o šlechtetném středoškolském profesorovi, jenž převádí sedm svých oblíbených žáků přes bouřlivá léta poválečná až do polovice 60. let právě tím, že svůj tzv. měštácký humanismus přizpůsobuje pružně politickým nárokům nového režimu. Lze říci, že takový román mohl napsat jenom spisovatel, jehož ctižádostí není dobře vidět realitu, ale naopak dobře zavírat oči tam, kde to je žádoucí./

Politický smysl této zdánlivě nevinné literární tendence je jasný. Její prvopočátky najdeme nejspíš někde v Tolstého Křížové cestě a u nás hmatatelně v Otčenáškově Občanu Brychovi /a ovšem v mnoha dalších románech/. Podstata je v tom: čestní, i když dlouhá léta bloudící, kolísající, mýlící se jedinci musí logikou své charakterové čestnosti, lidské mravnosti a lásky k vlasti dojít k nám, vplynout do revolučního pohybu, ztotožnit se s novým řádem. Teprve pak dostane vlastně jejich měštácký humanismus perspektivu reálného uplatnění, stane se bojovným humanismem třídním, socialistickým. Na druhé straně, té nepřátelské, zůstávají tedy pouze a výhradně ti nečestní, logikou své amorálnosti propadající stále hlubší degeneraci mravní, sobectví a desperátství. Dělicí čára odděluje tedy dva tábory: my jsme dědici nejušlechtilejších tradic, zatímco ti druzí, nezařadivší se do našeho zástupu, se stávají zákonitě služebníky zla, podlosti, sobectví, nenávisti, zrady atd.

Únor otevře ovšem oči i jiným. Tak na prvním zasedání MNV, bezprostředně po vítězství strany, se odehraje pohnutá scéna. Pekař Nikodým rezolutně prohlásí: "Já jsem byl sociální demokrat, a už nejsem. Viktor se zeptal: A co jste? Nikodým odpověděl vítězně: To, co vy! Splynul jsem s vámi!...Buďte rádi, že mě máte. Chci vás napomínat, abyste moc nepospíchali. Budu se za vás ohlížet zpátky...Musíme znovu promyslet, co dnes znamená rodina: povinnost, odpovědnost, věrnost, čest, vlast..." /str.214/ Jak dojemná sociálnědemokratická idylka! Jak útěšný obrázek do kalendáře pro baráčníky! S tím slučováním to arci radikální pekař přehnal, "vyběhl někam před pokrok", ale na tom přece nezáleží, když je to celé napsáno na způsob "wie sich das der kleine Moritz vorstellt".

Ale to jsem obešel hlavní konflikt: v Suchdole je zámek se statkem, před válkou patřily pražskému advokátovi Kelichovi, za okupace tu hospodařili ovšem Němci. Teď je tam národní správa a chudí deputátníci se konečně cítí na svém. Jenomže se ohlásí právoplatný majitel a činí si nárok na svůj majetek. Lid mu ho však nehodlá vrátit a MNV se s ním soudí. A to tvoří ústřední konflikt děje, kolem tohoto sporu se rozpoutá třídní boj. Autor ho rozehraje s rafinovaností sobě vlast-

ní: tím majitelem je teď někdejší Viktorův kamarád z předválečných časů Martin /syn někdejšího majitele/, a ještě k tomu kamarád pro-radný! Odloudil mu totiž těsně před válkou jeho milovanou Kristýnku a emigroval s ní do Anglie. Viktor ji po celá ta léta miloval a ani teď na ni nemůže zapomenout, nedokáže se sblížit s jinou ženou, až je mu to samému podezřelé. Lehkomyslný sukničkář, místní poštovník, mu dohazuje jistou krasavici, soudruh učitel s ní ve vší počestnosti stráví pěkný večer, ale "v nitru cítí", že ji nemůže mít rád, cítí ho pořád táhne ke staré lásce. Teď tedy přijíždí Martin Kelich a ohlašuje se dopisem. S Kristýnkou se rozvedl, měl s ní peklo. Má novou ženu Lucinku. Jakoby bezelstně, ve skutečnosti ovšem mazaně navrhuje Viktorovi, že by mu měl jako kamarád i jako předseda MNV pomáhat při zvelebování hospodářství, nejde mu o majetnictví, ale o blaho národa. Viktor přirozeně na ten špek neskočí. Pozvání na zámek sice ze slušnosti přijme, a nejednou, svodům však nepodlehne. Leč nastane mu nová svízele: Martinova druhá žena Lucinka je totiž nadobyčej krásná, půvabná, milá, okouzující, vysílá k hostovi signály sympatií a Viktor je ztracen. Stará milenka je rázem zapomenuta a její místo zaujme nová, ovšem tajná láska - k vdané ženě, a ještě k tomu k ženě přítele a navíc reakcionáře! Jak v takové situaci může Viktor rozvíjet třídní boj? Je to drama div ne shakespearovské. Viktor se svému citu brání, ale Lucinka vysílá signály o sto šest dál a on "vycitňuje stín Lucinky, od něhož se zpravidla odvrací, ale její světlý stín se do jeho vědomí jiným průchodem znovu loudí, čemuž je Viktor kupodivu rád" /str.199/.

Naštěstí nemusí Viktor ve svém nitru příliš dlouho bojovat. Lucinka, "tento nádherný květ jihočeské přírody" /str.299/ se totiž za boháče Kelicha vdala jaksi omylem, velký majetek jí odpuzuje a svého muže vůbec nemiluje. Proto se brzy odstěhuje do rodiny místního dělníka a pracuje v zahradnictví. Ale události ve vesnici dostávají spád. Prudký kovář Michalec už před časem shodil ze schodů dva úředníky, kteří chtěli vstoupit do zámku, zranil je a reakce ho zatkla. Místní komunisté měli z kovářova hrdinského činu nesmírnou radost, šlo přece o boj pokroku s reakcí. Komunistická strana je sice stranou vládnoucí /tedy nikoli jednou z vládních stran/, jak autor zdůrazňuje, jenže "soudy jsou v jiných než v našich rukou", a proto se "soudí... podle zvláštního zákoníku" /str.156/. Politický spor se přenesl ovšem i do školy, děti vidí v kovářově násilí "bohatýrský čin", a tak když se jich soudruh učitel Pelc zeptá, co se zákonem, který chrání reakcionáře a neumožňuje pokrokovému bojovníkovi znásilňovat zpátečníky,

odpoví žážci základní školy sborem: "Tak změním zákon!" /str.172/. Učitel to vítá jako projev instinktivního demokratismu, vyznává totiž rouseauovský romantismus a je přesvědčen, že "kdo se nevzdaluje přírodě, nevzdaluje se pravdě" /str.130/, což je celá jeho pedagogická výbroj a veškerý myšlenkový fond. Svět dětí je pro něj lidským rájem, jakýmsi prapůvodním stavem bezelstnosti a demokratického utění, k němuž se společnost musí po revoluční přeměně vrátit: Viktorovi "někdy připadalo, jako by se zmenšovala vzdálenost mezi tím, co chtějí pokrokoví lidé naší země a co chtějí děti" /str.83/. Je to učitelova utkvělá myšlenka: "...mezitím připadl na myšlenku, že se doavadní velký rozdíl mezi pronikavým demokratismem dětí a tím, oč usiluje společnost dospělých, přece jen trochu zmenšuje. Snaží se o to i Viktor se svými druhy. Jenomže se jim ne všechno na postupné demokratickaci v obci Suchdole daří. Zvlášt v příštích dnech je čeká drsná srážka" /str.118/.

Ano, třídní boj zuří. Felc a jeho soudruzi ovšem nepochybují, že vytvořivší se zmatená situace je přechodná, dočasná a že střetnutí kdo s koho je v ústředí dobře připraveno, strana takticky ustupuje v maličkostech, aby pak "na celé žáře vyhrála". Kdy? Chytrý právník, který do Suchdola přijíždí soudruhům radit ve sporech o statek i v záležitosti zatčeného kováře, to odhaduje tak na půl roku, na rok, "déle to trvat nemůže" /str.127/ a pak "generální útok začne na povel shora" /str.163/. Což se taky stane. Viktor má ovšem, jak víme, třídní boj zkomplikován svou láskou k Lucince, přece jen stále ženě místního reakcionáře. Je proto levičáky obviněn na stranické schůzi ze zraždy společné věci, ^{vidy} chodí na zámek! Když Viktor v noci z této schůze ukřivděn odchází, je v parku zasažen střelou atentátníka a odvezen do nemocnice. Hrál v tom sice roli žárlivost, ale všeobecné mínění je, že šlo o akt politický, takže Viktor je hrdinou vesnice, vše je mu odpuštěno - ovzduší se Únorem pročistilo. Po návratu z nemocnice je Viktor jako proměněn: "ve svém nitru se vylepšil tak, že v sobě ^{začal} pociťovat ranní radost bez jakéhokoli podnětu. Jeho niterný pocit by se dal označit jako pocit něčeho smytého..." /str. 230/. Lucinku žel nenalezne, odstěhovala se ke svému tatínkovi lesníkovi do jižních Čech, ale zanechala mu psaníčko se vzkazem, že by snad za ní Viktor měl přijet. "Viktor se za ní vypraví hned v neděli, jestli to tak dlouho vydrží," šťastně končí milostné drama. Náš pedagog jenom ještě musí ukázat svou jizvu dětem: "I tímhle optickým obrazem vrhne světlo na únorové události a zanechá v dětských srdcích stopu na celý život" /str.235/.

Návrat k tématu třídního boje v letech po válce u Říhy jistě nepřekvapí. Udivující jenom je, jak primitivně ho vidí a jakou z něho dokázal udělat banalitu, překonávající i všechno, co napsal předtím. Záložka prozrazuje, že milostný motiv byl prvotní, původně se měl román jmenovat Dva muži, dvě ženy, autor prý se chtěl soustředit na psychologický průzkum čtyř protagonistů. Ve skutečnosti stačil na protagonistu jen jednoho, na Viktora, zbylí dva jsou figurky jen přihrávající /Martin a Lucinka/, Kristýnka do děje vůbec nevstoupí. Pochopit složitá, tajemná hnutí v člověku je pro Říhu něco zcela nemožného, je to něco, co se vymyká jeho možnostem, a tak se těžiště příběhu docela samozřejmě přesunulo k vnějším dobovým jevům, viděným ovšem napořád zjednodušeně, idylicky a plošně.

Ale národní umělec Říha nevynechává skromnost, aby si něco takového připustil. Na obálce o tom mluví takto: "Po dokončení románu jsem zjistil, že se mi podařilo proniknout také k tehdejšímu ústřednímu problému společenským... Propadl jsem rovněž ‚náruživému pořádku umění‘ /používám tu slov Vladislava Vančury/ v tom smyslu, že jsem z řečiště dění, myšlení a cítění vybíral obrazy natolik sevřené, aby bylo možné intenzitu tehdejších mnohostranných dějů a zápasů doopravdy procítit..." Toto sebevědomé přihlášení k Vančurovi není náhodné, B.Říha uvěřil ujišťování svých kritiků, že je dědicem jeho slovesného mistrovství. Té neskrupulovanosti! Té ješitnosti! Nestací, že si národní umělec může dovolit vydat literární brak s jistotou, že bude opět přísluhovačskou kritikou do nebe vynášen, on se musí ještě sám chválit, jak se mu dílo podařilo!

Ale touhle zaslepeností není potrefen sám, pochlebování a moc připravily o soudnost a stud i jiné. V neděli 28. října po odvysílání třídního, oblučně špatného seriálu podle stejně špatného románu Adam a Eva odpověděl J.Kozák v besedě na první otázku stejně velikášsky: "Mám pocit, že se mi podařilo vytvořit metaforu..." Soudruzi národní umělci, po léta nekritizovatelní, zřejmě už vůbec zapomněli, že sebechvála smrdí.

Nad rukopisem románu Učitel Viktor Pelc by se za normálních okolností musela tužka nakladatelského redaktora pěkně vyřádit. Jenže kdo by si dělal zlou krev a riskoval zášť vlivného národního umělce? A tak duchaprázdné románové nedochůdče spatří světlo světa, ačkoli jeho text je hluboko pod úrovní každého průměrného literárního řemeslníka. Román působí místy jako parodie na slohovou neumělost a bezmocnost, na starorealistickou plochost a obsahovou plytkost, v pohledu na člověka, zvláště na jeho milostné prožitky, je poznamenán křiklavou primitivností. Život v něm vyličený se podobá diletantsky

namalované divadelní kulise, názorové sváry mají pouze dekorativní povahu a děj postrádá dobové vášnivé napětí. Říhův román je prostě padělek skutečnosti, nikoli její umocnění.

Je urážkou Vl. Vančury, že mu současná oficiální kritika určuje za dědice autora, který o řádu v umění nemá nejmenší potuchy a jehož umělecký přínos patří někam na spodní příčku hodnotového žebříčku. Vančura byl velký duch, jenž zůstává vzorem umělecké i lidské poctivosti, skromnosti a nezištnosti i nadosobní služby národní kultuře, každý velký umělecký čin, lhostejno čím, chápal jako obohacení literatury, nic mu nebylo víc vzdáno - ostatně stejně jako K. Čapkoví a jiným osobnostem našeho meziválečného umění - jako vylučování kohokoli ze soutěže talentů. Věděl, že jen tak se malý národ ubrání ohrožení prostředností, zatuchlostí a zápecnictví. B. Říhovi a jeho národněuměleckým kolegům je tento nadosobní vztah k hodnotám literatury něčím zcela nepochopitelným, jim jde naopak o to, aby se neuplatnil nikdo, kdo by mohl básnický průbojnými výkony ohrozit jejich výsadní postavení. Jenom za této podmínky mohou být totiž ti to autoři malého lidského i uměleckého formátu vydáváni za velikány a sami se za ně dokonce pokládat. Ale už to samo ukazuje, že msta, kterou stíhali a stíhají jiné, dopadla v důsledcích i na jejich hlavy: žijíce v sebeklamu vlastní velikosti uvrhli sebe i svou literaturu do nejubožejšího provincialismu.

Milan Jungmann

E. Kukuczka: Příspěvek k poznání. Český zápas, ročník 64, č.42, 21. října 1984, vychází v Ústředním církevním nakladatelství, Praha.

Nad názvem článku "Příspěvek k poznání" mi nezbylo než se zamyslet: a to v souvislosti s úvahou přítele Jana Trefulky "Poznámky vábavého debatéra". O vztazích přesvědčených socialistů /a komunistů/ ke křesťanství v českém prostředí XX. století, o těchto vztazích k Bohu - a ne k církvím - se jednou budou psát disertační práce. /Pokud budou disertace, v budoucnu, vůbec potřebné./ Zatím jsou k tomu tištěny "Příspěvky k poznání" v okrajových novinách. E. Kukuczka na 4. straně Českého zápasu uvádí, citují: "Malý F. Halas, když ještě nechodil do školy, byl jednou sám doma se svým nemocným bratrem. Protože bratr každou chvíli sténal, František ho držel v náruči, aby bratra utišil a uspal. Po jisté chvíli nářek utichl a František dál houpal bratříčka, který byl již tichý nadobro." A protože se chci vyhnout diskusi o tom, že křesťanství se smrtí počítá a že se především s ní potýká, zatímco socialismus zápasí s reálným životem, cituji dál skromný příspěvek Halasův, ze 4. strany Českého zápasu, ve verších:

Pane
v strašlivé rovině skutků zapleten
ve své naději
vzlykám a víčka mi klíží smrt
Pane
churavím nevěda čím nevěda
proč
sypkost tmy jež mne zanáší
rozptyl svým dechem
Pane
necháváš-li zrno písečné unášeti
větry unes mne
unes až k ústům která jsou
blaženstvím mých nocí
Pane
byl jsem kamarádem tvých andělů
není to tak dávno
přeptej se volali mne Františku
Pane
nemůžeš-li již ničeho učiniti svlň
strašlivou rovinu skutku
ukaz mi ty jež ukazují k nebi budu
bloudit až najdu
Pane
pokoušej mne

F. Halas

Vladimír MACURA: NEŽNÝMI DRÁPKY. /Edice Omega, svazek 43, náklad 6 000 výtisků, vydala Mladá Fronta, Praha 1983./

Do nejbližší kůže mi vtetovali poznání, úředně, že zapůjčení samizdatu z Edice Petlice na území ČSSR je stíháno dle § 8/1, 112 tr. zák. /ve smyslu ustanovení § 9 odst. 2 tr. zákona/ - s trestnou sazbou vězení až do třílet nepodmíněně a s konfiskací veškerého majetku. Proto se neodvažuji ani předpokládat, že někteří publikující a prominentní literáti v ČSSR samizdaty z Edice Petlice čtou: či jinak s nimi pracují. Přesto považuji za správné upozornit na zajímavý fakt, literární: Český snář od Ludvíka Vaculíka byl v Edici Petlice rozšířen před několika málo lety - a hle: v knize povídek vydané v roce 1983 už čtete jakési variace na Český snář. Jen místo československých spisovatelů nelegálních jsou ve vydané knize jmenováni literáti oficiálně a státně uznávaní: např. na str. 65 básníci socialismu Karel Sýs a Petr Skarlant. /V souvislosti se zřejmě vymyšlenou besedou "Quo vadis, současná lyriko"?/ A není marné číst umělecký text před stranou 65 i po ní: jakou špínou oplývají luhy a háje českého písemnictví současnosti! /Kde se jen v realitě života ztrácejí proklamace předsedy svazu spisovatelů Jana Kozáka?/ Vždyť to, co líčí Vladimír Macura v knize jinde /i v povídce "Monte Christo"/ by si vyžadovalo citát z knihy Ludvíka Vaculíka Sekyra: "V našich rukou leží rozhodnutí o tom, až jak velké kurvy si tento národ může dovolit." Přesto literární kritik /popisovaný asi na úvodních stranách knihy/ dr. Vladimír Novotný volí pro svůj doslov ke knize moto jiné, od cizince Juhana Viidinga: "Šuškáám ti: dost už, konec melodramat, pojď ke mně blíž, věř, nemám chuť tě klamat." Je-li to míněno jako posláni intelektuála ke čtenáři, budiž... Na jiném místě doslovu /str. 113/ shrnuje V. Novotný hodnocení dvou Macurových povídek do věty: "všude číhá duchovní prázdno deroucí se kupředu v groteskní křeči." Ach, jak s tímto poznatkem souhlasím: ale kde zůstaly něžné drápky? V tlamě té groteskní křeče? Která - dle slov V. Novotného ze str. 114 - "je útěšnou branou k bezpočtu proher, kterými získáváme, k niternému odřikání, po němž se jednoduché v životě ještě víc zjednodušuje?" Jednoduchost - to je bezduchost - života?

O habánech

V šestnáctém a sedmnáctém století přišli z Německa na západní Slovensko v několika vlnách Novokřtenci. Postavili si tu domy, na jaké byli zvyklí doma, chopili se svých řemesel a žili tu podle své přísné víry. Slovenské okolí jim začalo říkat Habáni, podle toho, že měli domy /haushaben/. Některé z těch domů stojí dodnes, jsou veliké, prostorné, zděné do zahnědlých dřevěných trámů. Ve Velkých Levárech upravili jeden z habánských domů a zřídili v něm malé muzeum, o kterém takřka nikdo neví. U sousedů je možné vypůjčit si klíč a prohlédnout si předměty a knihy, které po Habánech zůstaly. V živém dnešku se kromě jmen nezachovalo po Habánech nic.

Prohlížel jsem si v muzeu jejich nástroje, listoval kronikou a uvažoval o tom, jak jim asi bylo, když sem přišli a jak tu vlastně žili. Byli to lidé vytrvalí, vzdělaní, pracovití a k sobě nesmírně přísní. Na oběd měli půl hodiny, byl to oběd společný a velmi skromný. Putovali polovinou Evropy, aby mohli žít ve své víře, zbožně a v duchu biblických vzorů. Ložničky dětí v poschodí jejich domu vypadají jako vězeňské kobky. Děti byly vychovávány společně, staraly se o ně ženy optárovatelky. Bylo to společenství obrácené spíše k Bohu než k radostem života, nepochybují o tom, že jejich eschatologická víra byla hluboká a upřímná, jinak by asi nevážili tak dlouhou cestu. Ale co vlastně víme o tom, jak žili? Možná nebyl jejich život nijak smutný, byli šťastni jinak než my, uměli vyrobit mnoho krásných věcí ze skla a z kovu, nosili nádherné a vznešené kroje. Nikdo je nenutil, aby se vydali až sem se svou utopií, rozhodli se asi svobodně žít ve společenství stejné víry a stejných zvyklostí, domnívali se, že právě takto naplní smyslem svůj pobyt v slzavém údolí.

Snažím se vytušit, jak se na ně dívalo okolí, na cizince, kteří chtějí žít na malém prostoru úplně jinak než ostatní svět. Divili se jim? Vysmívali se jim? Báli se jich nebo snad jimi pohrdali? Možná je měli v úctě, byli k nim snášenliví a snažili se je napodobit. Nepřetrvali Novokřtenci, přetrvalo okolí. Habáni se rozplynuli po staletích v místním obyvatelstvu, které je dnes totálně neutopické, nepřijalo habánskou utopii, nepřijalo žádnou utopii, včetně socialistické.

Kdysi bylo celkem snadné odejít s malým společenstvím někam do světa a pokusit se o něco jiného než průměr. Všude bylo ještě dost místa, hlavně v Americe. Dobře míněné pokusy předvést větší-

ně, že je možné žít podle vyšší mravnosti, v lásce k bližnímu. blíže k nebeskému království, v rovnosti a prvotní prostotě, neměly dlouhého trvání. Všechna taková společenství, spřízněná volbou, se v průběhu několika generací rozpadla. V evropské civilizaci se prosadily opačné tendence, směřovaly od harmonického soužití s přírodou k jejímu hltavému využívání, k rozmnožování věcí a jejich hromadění, od malých společenství k velkým celkům, od malých domácích řádů a zvyklostí k nesrozumitelným ideologiím.

Habánů bylo několik stovek a našlo se pro ně místo, dnes se nenajde místo ani pro menší skupiny sektářů, není kam se odstěhovat, navzdory rozdělenému světu a prý protikladným systémům je to z hlediska habánů všude stejné. Všude masová výgrba, všude tanky, letadla, telefony a televize. Když dnes lidé putují z jedné země do druhé, pak jen proto, že v některých je výrobků více a jsou přístupnější. Odlišné víry a odlišné způsoby života narážejí ve všech masových společenstvích na nedůvěru a podezření. Ve Velkých Levárech si někdo přebudoval jeden habánský dům na víkendovou chlapu. Ve dvoře stálo auto a trávník na dvorku byl střižen podle anglického ideálu.

Je mi docela líto, že se nikdy malá idealistická společenství neprosadila, že se od nich v kruzích nešířila nákaza, že se nákaza šířila naopak vždy dovnitř, aby je nakonec rozleptala. Svět by byl asi přece jen pestřejší. Masová nákaza z vnějšku je neúprosná, hlavní trend evropského vývoje kráčel železným krokem, rozmnožoval věci okolo a unifikoval sociální život. Proti tomuto postupu se nedalo nic dělat. A dnes je už na habánství pozdě. I když docela chápu, že se čas od času spojí skupiny lidí, kteří chtějí této neúprosnosti uniknout a zakládají malá společenství, komuny, gheta a paralelní polis. Jsou ^{to} laboratoře sociálnosti a tichá místa útěchy. Kruhy nákazy se však od nich šířit nebudou. Jsme už příliš svázáni moderním sociálním ústrojenstvím, abychom z něho mohli navěky uniknout. Jsme s ním spojeni možností přežít. Mohl bych si jistě v nějakém habánském společenství odepřít kávu, která se dováží z Brazílie, klidně bych si odepřel televizi, těžko bych se však mohl zřít kapek do očí, které se luhují z listů jakéhosi jihoamerického stromu a které mi udržují při životě oční nerv. Jsme na této planetě už příliš spleteni dohromady, můžeme přežít jen všichni dohromady anebo nikdo.

Z toho mi plyne, že nám nezbyvá, než hledat smysluplnou exis-

tenci a sociální východisko v neúprosnosti evropského vývoje, na území obrovské firmy, která vyrábí, organizuje, prodává a kupuje, zaměstnává a propouští, pomáhá a ničí. Jinak to znamená žít s lidmi, kteří nás obklopují a kteří jsou jiné víry a jiných ideálů než habáni a jímž je vlastní též úplně jiná skutečnost. Když se nechci zbláznit, musím se smířit s tím, že nemohu žít jinak než u této evropské firmy a to dokonce se šéfy, kteří se mi nelíbí a kterým se nelíbím já. Den ze dne musím tolerantně a s vědomím stejné příslušnosti k evropské civilizaci existovat vedle prodavače, který mě v obchodě okradne, vedle ženské, která se cpe do autobusu a ještě sprostě nadává. Musím žít v jednom společenství dokonce i s anonymním uřadavačem, který napsal na polici, že chodím pozdě domů, což vůbec není pravda. Musím tak žít s vědomím, že celá moderní výrobní a sociální symbioza je už nezvratitelná a že jakékoliv zlepšení se jí může týkat jen jako celku.

Bytí v této moderní symbioze není jednoduché. Žijeme tu vedle sebe a vzájemně se neznáme. Nevím například, kdo pro mě vyrobil kartáček na zuby a těžko bych asi zjistil, kdo vypěstoval brambory, které mám dnes na oběd. Avšak i při této cizotě se stává, že při bližším ohledání někteří zaměstnanci firmy se projeví jako docela dobří lidé a někteří se ukážou být velmi sympatičtí. Sociální svázanost přináší nejrůznější existenciální trápení a lehké je být cizincem mezi lidmi, kteří myslí jen na nákupy. Člověk se nemusí ani snažit, každý den zakopne o nějakou absurditu. Není však jiný svět a já se vždy trochu divím, když to někdo odmítá uznat. Masové společenství, jakkoliv vzdálené sociálnímu ideálu, nikomu nebrání v tom, aby pracoval na zlepšování celkového trendu, třeba vždy znovu a znovu šířením nákazy z habánských mikrosvětů. Realismus v sociálním myšlení však musí respektovat to, co se stalo a co se už nedá odestát.

Nehlásím se k realismu tohoto druhu s velkým nadšením, znám totiž osobně dost habánů a zvláště habánek, se kterými bych ohromně rád a spokojeně žil v nějakém výlučném společenství, spojeném vzájemným respektem, tolerancí, láskou a vírou. Nikdy si však nejsem jist, kolik lidí v této zemi je vlastně habánského vyznání, možné i několik milionů. Kdyby tomu tak bylo, zbavilo by to habánskou víru výlučnosti a smutné nutnosti hledat nějaký odlehlý kout k postavení domů.

Ať nikdo nemyslí, že mít radost z Nobelovy ceny je jednoduché! Pomínu veřejné rozpaky úřadů a koncesovaných spisovatelů. Mluví o nás a našich intimních rozpacích, jimž by se švédští akademikové i divili. Samozřejmě, máme radost: já, polovina mých přátel a většina Seifertových čtenářů, jichž je víc než čtenářů jiné poezie u nás.

On to našel sám laureát, když v počtkování vzpomněl svých zemřelých přátel: proč ne oni? Měl bych znát to švédské odůvodnění, abych mohl uvažovat jemně, jak umím, ale to nebylo u nás otištěno. Tak si zhruba myslím, že český národní básník Jaroslav Seifert dostal zaslouženě Nobelovu cenu proto, že je to dnes. Švédská akademie jako by vytušila nebo se dověděla, že už velice potřebujeme nějaké povzbuzení, a nebylo vhodnější osoby, na níž to mohla vykonat. Takto ostatně svůj osud přijal sám potrefený.

Česká literatura měla či má mnoho spisovatelů na Nobelovu cenu pro Čechy: možná i pět. V době Karla Hynka Máchy /1810-1836/ však Alfred Bernhard Nobel /1833-1896/ sotva četl poezii. Nápadným kandidátem byl Karel Havlíček Borovský /1811-1856/, ale nevím, zda by si Švédsko dovolilo k mocnému tehdy Rakousku, co si dovolilo k bezmocnému dnes Československu. Krom toho, existovala-li už akademie, neměla ještě ty peníze! Prvním českým spisovatelem, jenž se mohl s Nobelem potkat, byl Otakar Březina /1868-1929/, a ten dokonce mezi kandidáty byl! Jenže umřel. Stejnou smůlu měla Švédská akademie s Karlem Čapkem /1890-1938/. Obě poloviny mých přátel proto oceňují hlavně včasnost jejího činu. Neboť kdyby se zas opozdila - komu, musí-li to už být Čech?

Tak se dnes v Praze - krom otázky, co si starý pán počne s tolika penězi - mluví o tom, kdo by to mohl či měl být místo něho či kdyby ho nebylo. Lepší polovička mých přátel míní, že Václav Havel /1936/, jiná přišla na Milana Kunderu /1929/ a třetí vyslovila jméno Bohumila Hrabá-

la /1914/, o němž však není jistota, že by se opovážil cenu přijmout. Diskuse zas ukazují, jak jsou ženy neschopny mužsky dobroserdečné objektivitu: ze spisovatelak- Ida Kriseová /1940/ a Lenka Procházková /1951/ - žádná nepřiznala Nobelovu cenu té druhé nebo, v nejhorším, Evě Kantůrkové /1930/. Divný návrh má můj přítel básník Petr Kaboš /1941/: navrhuje znovu Otakara Březinu /1868-1929/. Oč reálnější uvažuje dobrý a milý přítel Ivan Klíma /1931/: podle něho bych Nobelovu cenu měl dostat já /1926/! To však má dvě nespílnitelné podmínky: musel bych rychle něco připsat, a žádal bych tu cenu v dynamitu.

Ale česká literatura má dnes ještě jedno dělení: co naši kolegové a přátelé v exilu, bez jejichž pomoci by se naše roztráštěné ctižádosti nesoustředily v rozumný návrh? Co oni tam asi myslí a cítí? Hm! Oceňuju sebeoběť Milana Kundery /1929/ v Paříži i Pavla Kohouta /1929/ ve Vídni i skromnou cílevědomost jiných. Myslím na letošní šedesátiny Josefa Škvoreckého v Torontu a Ivana Diviše v Mnichově, chápu zdušený hněv Oty Filipa /Die Zeit, 19.10.1984/ nad tím, že jeho nakladatelství Fischer nesepealo v předstihu se Seifertem smlouvu, a čtu v duchu, co z Bonnu do Prahy píše Jiří Gruša příteli Petru K. /1941/: "Mohs to být ty, blbče! Čas letí, nechlastej a piš!" A slyším, já to slyším: "Teraz je to zas na tridsať rokov v rítí!" Tak od Waldkraiburgu ke Stockholmu vzdychá slovenský historik Ján Mlynárik, který už dlouho doporučuje, aby za Čechy dostal Nobelovu cenu Slovák: Dominik Tatarka /1913/.

"Tak co je nového, ale dobrého?" ptal se pokaždé Jaroslav Seifert. Dobrého nového nevěděl jsem nikdy nic, leda že zas už se někde rozepisuje jeho knížka a já jdu poprosit o podpis titulních listů. Podpisoval mi jich i padesát najednou, bianco. Odhaduju, že "Morový sloup" vyšel v Petlicí a dalších strojopisných edicích aspoň v tisíci exemplářích. Když jsem u něho byl před pěti lety, naposledy, byl divně neklidný. Tukli jsme si červeným a on nešťastným hlasem náhle vykřikl: "Poslyšte, chtějí mi vydat Deštník z Ficcadilly! Není to blbý,

když jsem to dřív dal vám?" Odpověděl jsem, že je to naopak výborné: účelem Petlice přeci bylo zmařit zamlčování autora.

V lednu 1981 jsem se ^{na dva dny} octl jen v kalhotách bez pásku a v košili bez vázanky v těsné místnosti, kde seděli už dva: starší instalatér, jenž tu neholen a zachmuřen už druhý den vrtěl hlavou nad tím, že i přidržení vlastní manželky počítá se za znásilnění, a temperamentní mladík, jenž střídavě lítal po cele a pak se hroutil na kavelec a s hlavou v článcích úpěl: "Takovej vůl! Já jsem takovej vůl, je tohle možný?" V opilství se s kamarádem vlomil do tabákového kiosku, kamarád utekl, a jeho teď čeká něco těžšího než trest: rozhodnutí o svém charakteru. Když jsem zvěděl jejich příběhy a slušelo se, abych řekl svůj, mlčel jsem, až se mě mládenec, unavený výhledem do budoucna, se-
ptal: "Vy jste tu proč?" - "Podepsal jsem návrh, aby Jaroslav Seifert dostal Nobelovu cenu." Ticho - pak instalatér zvedl těžkou hlavu: "Seifert, ten básník?" Kývl jsem. Mládenec pomalým krokem, tedy jinakě než když myslel na proklaté kuřivo, přešel celou, zastavil se a řekl:

"Tatínek kouřil z dýmky
vždy večer, než šel spat.
Vidím ho z měchuřinky
do dýmky tabák cpat... tenhle Seifert?"

A co se těch peněz týče, polovička mých přátel doufá, že básníka proboha nenapadne dát je na nějaký veřejně ušlechtilý účel, který májí správně platit zbrojící státy, druhá polovička se obává, aby ja nédal prozaicky svým dětem. Petr Kabeš /1941/ řekl, že jen z úroků by starý básník mohl založit vlastní cenu pro mladší, čtyřiceti až padesátileté. Eda Kriseová /1940/ skepticky řekla, kdyby prý si aspoň koupil říční loď, a Lenka Procházková /1951/ dodala, to že by bylo moc hezké: pozval by na ni plno holek a v bílém oblečku se slaměným kloboučkem udělal si zas jednou pěkný výlet.

Já /1926/ říkám, to když udělá, ale i když to neudělá, všichni se mu už právem s úctou opeme na loď.

(Listopad 1984)

